

Universiteit Leiden

INVENTARISATIE RECHTSZAKEN TEGEN JIHADISTISCHE BUITENLANDSE STRIJDBERS

Een vergelijking tussen Nederland, België, Denemarken,
Duitsland, Frankrijk, het VK en de VS

Stef Wittendorp en Edwin Bakker

ISGA Report

Inventarisatie rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders.
Een vergelijking tussen Nederland, België, Denemarken, Duitsland,
Frankrijk, het VK en de VS

Stef Wittendorp en Edwin Bakker

December 2017

ISSN 2452-0551
e-ISSN 2452-056X

© 2017, Wittendorp / Bakker / Universiteit Leiden

Omslagontwerp: Oscar Langley
www.oscarlangley.com

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever of auteur.

Inhoudsopgave

Lijst met afkortingen	7
Lijst met tabellen en figuren	8
Samenvatting	9
1 Inleiding	11
2 Onderzoekopzet en methodes	13
2.1 Achtergrond bij deze serie	13
2.2 Terminologie	13
2.3 Selectie van de landen	15
2.4 Criteria voor de selectie van de rechtszaken en beperkingen	15
2.5 Tijdsperiode	15
2.6 Bronnen, methodes en beperkingen	16
3 Rechtszaken en typen jihadistische buitenlandse strijders	19
3.1 Kenmerken van de veroordeelde personen	19
3.1.1 Man/vrouw-verhouding	19
3.1.2 Leeftijd	19
3.1.3 Minderjarigen	19
3.1.4 Duur verblijf Syrië/Irak	20
3.2 Algemene kenmerken rechtszaken	20
3.2.1 Aantallen jihadistische buitenlandse strijders	20
3.2.2 Aantal rechtszaken	20
3.2.3 Hoger beroep	21
3.2.4 Terroristische misdrijven	21
3.2.5 Verdeling over de tijd	21
3.2.6 Toepassing van het jeugdrecht	22
3.2.7 Verstek	23

3.3	Het aantal rechtszaken naar stadium van uitreis of terugkeer	23
3.3.1	Terugkeerders.....	25
3.3.2	Onderschepte uitreizigers.....	25
3.3.3	Verblijf op het slagveld.....	25
4	Nederland	27
4.1	Inleiding	27
4.2	Deelname aan een terroristische organisatie	28
4.2.1	Deelname.....	28
4.2.2	Poging tot deelname.....	29
4.2.3	Vorbereiden van deelname	29
4.3	Vorbereiden van daden met terroristisch oogmerk.....	29
4.3.1	Artikel 134a.....	29
4.3.2	Artikel 288a/289a	30
4.3.3	Gecombineerde inzet.....	30
4.4	Rechtszaken zonder contraterrorisme-wetgeving.....	30
4.5	Vrijspraken.....	31
4.6	Straffen	31
4.6.1	Terroristenafdeling	32
4.7	Concluderend.....	33
5	België	35
5.1	Inleiding	35
5.2	Deelname aan een terroristische organisatie	36
5.2.1	Strijders.....	37
5.2.2	Onderschept tijdens de uitreis.....	37
5.2.3	Terugkeerders.....	37
5.3	Moord met terroristisch oogmerk	37

5.4	De reis voortijdig beëindigd en minderjarigen.....	37
5.5	Vrijspraken en hoger beroep	38
5.6	Straffen	38
5.6.1	Terroristenafdeling	39
5.7	Concluderend.....	39
6	Denemarken	41
6.1	Inleiding	41
6.2	Rechtszaken	42
6.3	Straffen	43
6.3.1	Terroristenafdeling	43
6.4	Concluderend.....	44
7	Duitsland.....	45
7.1	Inleiding	45
7.2	Deelname aan een terroristische organisatie	46
7.2.1	Poging en bereidheid	46
7.3	Het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag	47
7.4	Rechtszaken zonder contraterrorisme-wetgeving	48
7.5	Vrijspraak en hoger beroep	48
7.6	Straffen	49
7.6.1	Terroristenafdeling	50
7.7	Concluderend.....	51
8	Frankrijk.....	53
8.1	Inleiding	53
8.2	Vorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven.....	54
8.2.1	Onderschept	54
8.2.2	Terugkeerders en strijders	55

8.2.3 De reis afgebroken	55
8.3 Hoger beroep	56
8.4 Straffen	56
8.4.1 Terroristenafdeling	57
8.5 Concluderend.....	58
9 Verenigd Koninkrijk.....	60
9.1 Inleiding	60
9.2 Voorbereidingshandelingen.....	61
9.2.1 Het gebruik van TA 2006 sectie vijf	62
9.2.2 Het gebruik van andere secties van de TA 2006	62
9.3 Rechtszaken op basis van de TA 2000.....	63
9.3.1 Deelname aan een verboden organisatie	63
9.4 Uitreis afgebroken en vrijwillige terugkeer	63
9.5 Vrijspraak en hoger beroep	63
9.6 Straffen	64
9.6.1 Terroristenafdeling	64
9.7 Concluderend.....	67
10 Verenigde Staten	68
10.1 Inleiding	68
10.2 Ondersteuning van een terroristische organisatie.....	69
10.2.1 Samenspanning tot het ondersteunen van een terroristische organisatie	69
10.2.2 Poging tot het ondersteunen van een terroristische organisatie	70
10.3 Afgeven van een valse verklaring.....	70
10.4 Samenspannen tot het plegen van moord.....	70
10.5 Hoger beroep en vrijspraak.....	71

10.6 Straffen	71
10.6.1 Terroristenafdelingen	72
10.7 Concluderend.....	73
11 Conclusie.....	75
11.1 Inleiding	75
11.2 Nederland	76
11.3 De rechtszaken	77
11.4 Wetsartikelen.....	79
11.5 Straffen	81
11.5.1 Vergelijking tussen de landen	81
11.6 Reflectie	86
Bibliografie.....	87
Over de auteurs	94

Lijst met afkortingen

CPS	Crown Prosecution Service (Brits Openbaar Ministerie)
EU	Europese Unie
IS	Islamitische Staat
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid
OLG	Oberlandesgericht (hoogste deelstatelijke rechtbank in Duitsland)
OM	Openbaar Ministerie
PIRA	Provisional Irish Republican Army
TA 2000	Terrorism Act 2000 (Britse contraterrorisme-wet uit 2000)
TA 2006	Terrorism Act 2006 (Britse contraterrorisme-wet uit 2006)
TCM	Terrorism Convictions Monitor
RAF	Rote Armee Faktion
VK	Verenigd Koninkrijk
VS	Verenigde Staten (van Amerika)

Lijst met tabellen en figuren

Tabel 1: recente benamingen voor ‘uitreizigers’ in de onderzochte landen (2014-2017), p. 14

Tabel 2: verdeling van leeftijd per tiental jaren (n=205), p. 19

Tabel 3: aantallen jihadistische buitenlandse strijders in Syrië/Irak, p. 20

Tabel 4: aantal rechtszaken per land, 2013 tot en met juni 2017 (n=251), p. 21

Tabel 5: aantal rechtszaken per land over tijd, 2013 tot en met juni 2017 (n=247), p. 22

Tabel 6: overzicht van minderjarige uitreizigers (n=11), p. 23

Tabel 7: verdeling van het aantal rechtszaken bij verstek, 2013 tot en met juni 2017 (n=68), p. 23

Figuur 1: fasenmodel uitreizigers en terugkeerders, p. 24

Tabel 8: locatie op het moment van arrestatie / verblijf ten tijde van de uitspraak (n=226), p. 23

Grafiek 1: vrijspraak, celstraf en voorwaardelijk in maanden (n=23), p. 33

Grafiek 2: vrijspraken, hoogte en frequentie celstraffen (n=77), p. 39

Grafiek 3: celstraf in maanden, het type wetsartikel en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=1), p. 44

Grafiek 4: vrijspraak, celstraf in maanden, het type wetsartikel en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=27), p. 51

Grafiek 5: celstraf in maanden, voorwaardelijke straffen en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=33), p. 58

Grafiek 6: celstraf in maanden, het type wetsartikel en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=31), p. 66

Grafiek 7: celstraf in maanden, het type wetsartikel en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=24), p. 73

Tabel 9: aantallen berechte (potentiële) jihadistische strijders naar type, p. 79

Tabel 10: algemeen – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden, p. 81

Tabel 11: onderschepte uitreizigers – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden, p. 82

Tabel 12: strijders – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden, p. 82

Tabel 13: terugkeerders – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden, p. 82

Tabel 14: reis afgebroken – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden, p. 83

Tabel 15: aantallen berechte personen en gemiddelde celstraf type uitreiziger, p. 84

Samenvatting

Dit onderzoek inventariseert rechtszaken tegen (potentiële) jihadistische buitenlandse strijders in zeven landen in Europa en Noord-Amerika. Op basis van publiekelijk beschikbare informatie zijn 251 zaken geïdentificeerd in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten in de periode 2013 tot juli 2017. Dit betreft zowel zaken in eerste aanleg als zaken in hoger beroep en vrij-spraken. Uitgaande van 4.705 personen uit deze zeven landen die zich richting Syrië/Irak begaven op enig moment, betekent dit dat iets meer dan vijf procent terecht is.

Het onderzoek legt zich toe op personen die deel uitmaakten van jihadistische groeperingen in Syrië en Irak of die op weg waren om zich bij dergelijke groeperingen aan te sluiten. Niet meegenomen in het onderzoek zijn rechtszaken tegen personen die zich aansloten bij andere groeperingen in Syrië en Irak – denk aan Koerdische strijdgroepen – en ook rechtszaken tegen personen die veroordeeld zijn voor opruiing, ronselen, financieren of ondersteunen van de gewelddadige jihad zijn niet meegenomen. De focus ligt zodoende op personen die fysiek naar de strijdgebieden in Syrië/Irak zijn gereisd of daar naar toe wilden reizen en hoe hier door de zeven genoemde landen in juridische zin op is gereageerd.

In vrijwel alle rechtszaken zijn de (potentiële) jihadistische buitenlandse strijders veroordeeld op basis van terrorismewetgeving. Het gaat hier met name om twee soorten wetsartikelen: deelname aan een terroristische organisatie en voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven. Tot de eerste groep behoren Nederland, België, Duitsland en Denemarken, terwijl Frankrijk, het VK en de VS tot de tweede groep gerekend moeten worden. Hier is wel enige nuance noodzakelijk. Ook in Nederland, België, Denemarken en Duitsland zijn personen veroordeeld op basis van wetsartikelen gericht op voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven. Daarnaast is bij het wetsartikel deelname aan terroristische organisatie ook sprake van strafbaarstelling van poging tot deelname en voorbereiden van deelname zodat beide type artikelen in de rechtspraktijk dicht bij elkaar liggen dan men op het eerste gezicht zou denken.

De landen verschillen onderling als het gaat over de typen (potentiële) jihadistische buitenlandse strijder die in de landen terecht hebben gestaan. In Nederland waren er vooral veroordelingen van terugkeerders en personen die tijdens de uitreis waren onderschept. Ook werden enkele strijders bij verstek veroordeeld, omdat zij op dat moment in Syrië verbleven. Vooral België kende veel veroordelingen bij verstek. Daarentegen werden in Duitsland bijna enkel terugkeerders veroordeeld, terwijl in het VK, maar vooral in de VS aanzienlijke groepen onderschepte personen terecht stonden.

De gemiddelde celstraf voor (potentiële) jihadistische buitenlandse strijders was iets meer dan 83 maanden. Onderling kennen de landen wel enorme verschillen in de strafmaat. De VS strafte het zwaarst (176 maanden), gevolgd door Frankrijk (86), het VK (77), Denemarken (72), Duitsland (51), België (53) en Nederland (bijna 36).

De meeste landen gaven terugkeerders hogere straffen dan onderschepte uitreizigers. Nederland week hier van af met bijna even hoge straffen en in de VS kregen terugkeerders juist aanzienlijk lagere straffen. In het VK werd eenmaal levenslang opgelegd en Denemarken ontnam de nationaliteit van een burger van Turkse komaf. Ook minderjarigen werden gestraft. In Duitsland en het VK ging het zelfs om forse straffen.

Nederland kent van alle zeven onderzochte landen de laagste strafmaat, maar is het enige land dat speciale terrorismeafdelingen binnen gevangenissen kent voor alle voor terrorisme veroordeelde personen. De meeste andere landen plaatsen alleen bepaalde typen terroristen op speciale afdelingen, met het oog op de mogelijkheid dat zij anderen radicaliseren of om veiligheidsredenen. Duitsland is het enige land dat überhaupt geen terrorisme-afdelingen kent.

Deze eerste inventarisatie van de strafrechtelijke aanpak van uitreizigers laat grote verschillen tussen de landen zien; niet alleen tussen Europa en de VS, maar ook binnen Europa. Nederland valt bij de vergelijking tussen de landen op wat betreft de relatief korte effectieve celstraf en wat betreft de terrorisme-afdelingen binnen gevangenissen.

1 Inleiding

In deze inventarisatie van rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders staan de volgende vragen centraal: Hoeveel rechtszaken zijn er van 2013 tot en met juni 2017 tegen deze strijders gevoerd; op basis van welke wetsartikelen werden deze personen veroordeeld; welke straffen werden opgelegd, en; in welke landen is er sprake van speciale terrorisme-afdelingen binnen gevangenissen? Daarnaast wordt gekeken naar enkele basiskenmerken van de veroordeelde personen zoals sekse en leeftijd.

Het aantal rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders is nog niet eerder internationaal in kaart gebracht. Europol – de politiedienst van de Europese Unie (EU) – rapporteert weliswaar jaarlijks over het aantal rechtszaken tegen verdachten van terroristische misdrijven, maar niet specifiek over zaken tegen jihadistische buitenlandse strijders.¹

Dit onderzoek heeft op basis van openbare bronnen 251 rechtszaken gevonden waarbij personen veroordeeld zijn die in Syrië of Irak bij jihadistische groeperingen hebben gestreden of personen die gepoogd hebben zich bij dergelijke groeperingen aan te sluiten.² Het gaat om 29 rechtszaken in Nederland, 97 in België, twee in Denemarken, 27 in Duitsland, 40 in Frankrijk, 32 in het VK en 24 rechtszaken in de VS.

Niet meegenomen in het onderzoek zijn rechtszaken tegen personen die zich aansloten bij andere groeperingen in Syrië en Irak – denk aan Koerdische strijdgroepen – en ook rechtszaken tegen personen die veroordeeld zijn voor opruiing, ronselen, financieren of ondersteunen van de gewelddadige jihad vallen niet binnen de kaders van dit onderzoek.³ Het gaat hier naar schatting om enkele rechtszaken per land tussen 2013 en 2017.

Daarnaast zijn er ook tientallen, zo niet meer, lopende zaken die we in dit rapport niet mee hebben kunnen nemen aangezien de rechters hierover nog geen oordeel hebben geveld. In Duitsland liepen in 2016 maar liefst 202

¹ Europol 2016.

² De auteurs bedanken Johan Hiemstra, Anushka Singh, Jip Geenen en Aimee Feeney voor hun waardevolle bijdrage aan de dataverzameling en algemene assistentie bij het onderzoek.

³ Denk aan een Nederlandse oud-militair die in 2015 bij een Koerdische strijdgroep meevocht tegen IS en die bij terugkeer in Nederland juridisch vervolgd zou worden, maar waar uiteindelijk van afgezien werd. Voor andere gevallen van buitenlandse strijders die zich bij Koerdische of christelijke anti-IS strijdgroepen aansluiten zie: Morris 2017; Moore 2017; Gallagher 2017; Blake 2017.

rechtszaken tegen personen die verdacht werden van het uitreizen naar Syrië en Irak of pogingen daartoe.⁴ De Parijse openbaar aanklager die speciaal bevoegd is voor terrorismezaken meldde in september 2016 dat er tegen jihadisten 324 dossiers open stonden.⁵ Het overgrote deel van de zaken betreft uitreizigers of personen die van plan waren uit te reizen, maar tegengehouden werden of onderweg strandden. In Nederland berichtte de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) in november 2016 dat er 365 ‘aan jihadisme gerelateerde strafrechtelijke onderzoeken naar circa 415 verdachten’ lopen.⁶ Ook in Nederland gaat het hoofdzakelijk om (pogingen tot) het uitreizen naar Syrië en Irak.

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk twee worden de keuzes met betrekking tot de onderzoeksopzet besproken, inclusief de beperkingen. In hoofdstuk drie bekijken we enkele basiskenmerken van de veroordeelde jihadistische buitenlandse strijders. In hoofdstukken vier tot en met tien bekijken we per land de situatie aan de hand van het wetsartikel waarvoor deze personen veroordeeld zijn, hoger beroepen, vrijspraken en de strafmaat. In de conclusie – hoofdstuk 11 – worden de landenresultaten met elkaar vergeleken. De conclusie besluit met enkele reflecties voor toekomstig onderzoek en het monitoren van ontwikkelingen rond rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders.

⁴ Deutscher Bundestag 2016, p. 6.

⁵ Jacquin, Pascual en Seelow 2016.

⁶ Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid 2016, p. 2.

2 Onderzoekopzet en methodes

2.1 Achtergrond bij deze serie

Sinds 2012 zijn er in Europa en in de Verenigde Staten is er op het gebied van de aanpak van jihadisme veel nieuw beleid ontwikkeld. Het doel van deze serie rapporten is het leveren van een bijdrage aan meer inzicht in de verschillen en overeenkomsten tussen een aantal geselecteerde landen – Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, het VK en de VS. Dit rapport is de derde in een serie. Het eerste rapport behandelde de hoofdlijnen van de aanpak van jihadisme door enerzijds te kijken naar beleidsplannen en strategieën op dit vlak en anderzijds naar de betrokken actoren.. Het tweede rapport ging specifiek in op persoonsgerichte maatregelen tegen jihadistische buitenlandse strijders.⁷ Door het beleid en maatregelen in de genoemde landen te vergelijken draagt deze serie bij aan het vergroten van kennis rondom de aanpak van jihadisme en meer inzicht in hoe de Nederlandse aanpak zich verhoudt tot die in andere landen.

2.2 Terminologie

Dit onderzoek gaat over rechtszaken tegen wat we in dit rapport jihadistische buitenlandse strijders noemen. In Nederlandse beleidsdocumenten worden ook de minder specifieke term ‘*uitreizigers*’ genoemd, evenals de termen ‘*jihadgangers*’, ‘*jihadstrijders*’, en ‘*buitenlandse strijders*’.⁸ Deze verschillende termen geven aan dat het niet eenvoudig is de geschikte terminologie te vinden om het fenomeen te duiden. In dit rapport gebruiken we het begrip jihadistische buitenlandse strijders.

Deze keuze is niet onproblematisch aangezien de jihad twee vormen kent. De term jihadisme verwijst in dit rapport *niet* naar de basisbetekenis in de Koran – de grote jihad – waarmee de innerlijke inspanning van een gelovige om als goede moslim te leven wordt bedoeld.⁹ Met jihadisme wordt hier bedoeld het fenomeen zoals dat ook door de NCTV beschreven is: “een extreme politieke ideologie die streeft te voldoen aan de als goddelijke ervaren plicht om de islam over de wereld te verspreiden. Dit moet worden

⁷ Wittendorp e.a. 2017a; Wittendorp e.a. 2017b.

⁸ Zie Bakker en De Roy van Zuidewijn 2015, p. 21.

⁹ Berger 2006, p. 203.

bereikt door het voeren van een ‘heilige oorlog’ tegen alle ongelovigen: alles dat vanuit het perspectief van jihadisten afwijkt van de ‘zuivere leer’ moet naar hun mening met geweld bestreden worden”.¹⁰ Deze heilige oorlog wordt ook wel de ‘kleine jihad’ genoemd, de gewapende strijd om de islam te verdedigen.

Jihadisme is in het Nederlandse discours inmiddels verworpen tot de meest gangbare term om te verwijzen naar wat in de ‘Nationale Contraterrorisme-strategie 2016-2020’ wordt gezien als ‘belangrijkste dreiging (...) voor onze nationale veiligheid’.¹¹ Vanaf 2004 is het begrip jihadisme gemeengoed geworden in Nederlandse beleidsdocumenten en verdrong het andere termen zoals ‘Islamistisch terrorisme’ en het tot 2001 gebruikte ‘radicaal-islamitische groeperingen’.¹²

Ook in andere landen worstelen overheden en de media met het vinden van de juiste term zoals het overzicht van veelgebruikte begrippen in figuur 1 laat zien.

Tabel 1: recente benamingen voor ‘uitreizigers’ in de onderzochte landen (2014-2017)

Land	Benaming
België	‘Foreign Terrorist Fighters’, ‘syriëstrijders’ ¹³
Denemarken	‘[P]ersoner udrejst til Syrien og Irak’, ‘udrejsende’, ‘syrienkrigere’, ‘fremmedkrigere’ ¹⁴
Duitsland	‘Ausgereisten’, ‘Rückkehrer’, ‘islamistische Kämpfer’ ¹⁵
Frankrijk	‘[L]es filières syro-irakiennes’, ‘djihadistes’ ¹⁶
Verenigd Koninkrijk	‘Foreign fighters’, ‘Isis fighters’ ¹⁷
Verenigde Staten	‘Foreign terrorist fighters’, ‘ISIS Fighters’ ¹⁸

¹⁰ Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid z.d.

¹¹ Rijksoverheid 2016, p. 6.

¹² Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst 2006; Binnenlandse Veiligheidsdienst 2002.

¹³ ‘Foreign Terrorist Fighters’ en Syriëstrijders: FOD Binnenlandse Zaken 2016; Minister van Binnenlandse Zaken en minister van Justitie 2015; Vlaamse regering 2015; Syriëstrijders: De Standaard 2015.

¹⁴ ‘Personer’ en ‘udrejsende’: Politiets Efterretningstjeneste 2014; ‘syrienkriger’ en ‘fremmedkriger’: Skjoldager en Sheikh 2014.

¹⁵ ‘Ausgereisten’ en ‘Rückkehrer’: Bundesministerium des Innern 2016; ‘Islamistische Kämpfer’: Frankfurter Allgemeine 2017.

¹⁶ ‘Filières’: Ministère des Affaires Étrangères 2015; Premier Ministre 2016; ‘Djihadistes’: Le Figaro 2016.

¹⁷ ‘Foreign fighters’: HM Government 2016; ‘Isis fighters’: The Guardian 2017.

¹⁸ ‘Foreign terrorist fighters’: U.S. Department of State 2017; ‘ISIS Fighters’: Schmitt 2017.

2.3 Selectie van de landen

Dit onderzoek spitst zich toe op zeven landen. Naast Nederland zijn dat België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, het VK en de VS. De keuze voor deze landen is ingegeven door de volgende overwegingen: het zijn buurlanden (België en Duitsland), het land heeft een voortrekkersrol als het gaat om de aanpak van jihadisme (VK), de aanpak is anders (Denemarken en Frankrijk) of er is weinig kennis over de aanpak (VS).

2.4 Criteria voor de selectie van de rechtszaken en beperkingen

Bij de selectie van de rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders zijn de volgende criteria gehanteerd.

- 1) De veroordeelde personen moeten daadwerkelijk naar Syrië of Irak gereisd zijn of zijn gestraft voor een poging daartoe.
- 2) De veroordeelde personen moeten zich hebben aangesloten of hebben willen aansluiten bij jihadistische groeperingen.
- 3) Rechtszaken tegen individuen uit de VS en Europese landen die zich bij Koerdische of christelijke strijdgroepen hebben aangesloten vallen buiten de selectie.
- 4) Hetzelfde geldt voor rechtszaken tegen personen die veroordeeld zijn voor opruiing, ronselen, financiering en ondersteuning van terroristische organisaties of andere terroristische activiteiten die niet betrekking hebben op het uitreizen en deelnemen aan de gewelddadige strijd in Syrië en Irak.
- 5) Alleen afgeronde rechtszaken zijn meegenomen in het onderzoek. Zaken die nog lopen worden dus buiten beschouwing gelaten, ook al vallen deze binnen de criteria van het onderzoek.
- 6) Zaken waartegen beroep is aangetekend zijn ook meegenomen.

Niet in kaart gebracht zijn zaken tegen jihadistische buitenlandse strijders tegen wie de strafrechtelijke vervolging – om welke reden dan ook – niet is doorgezet.¹⁹

2.5 Tijdsperiode

¹⁹ Zie voor een zaak in het VK die niet is doorgezet (onderaan het artikel): Guardian 2016.

Het beginpunt van het onderzoek is het begin van de burgeroorlog in Syrië die in maart 2011 begon. De dataverzameling is eind juni 2017 gestopt. Hoewel er in enkele landen ook na deze datum nog enkele rechtszaken zijn afgerond zijn deze niet meegenomen.

2.6 Bronnen, methodes en beperkingen

De rechtszaken zijn geïdentificeerd op basis van open bronnen, waaronder mediaberichtgeving en websites van rechtbanken en andere overheden. Het is goed om te benadrukken dat er grote verschillen zijn tussen de landen in de mate waarin informatie over rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders openbaar zijn en via het internet toegankelijk zijn.

In een later stadium zijn de geïdentificeerde rechtszaken vergeleken met de *Terrorism Convictions Monitor* (TCM) van Eurojust, het agentschap van de EU dat zich bezighoudt met juridische samenwerking tussen de lidstaten in strafzaken. De toegang werd verkregen na het indienen van een verzoek bij Eurojust. In het kader van de TCM worden gegevens over veroordelingen voor terroristische misdrijven verzameld. Hoewel de TCM veel data bevat en waardevol was als controlemechanisme bleek deze wat betreft rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders niet volledig.

Nederlandse rechtszaken zijn via rechtspraak.nl te vinden, waarbij ook de vonnissen voor iedereen toegankelijk zijn.

Voor Belgische rechtszaken is gebruik gemaakt van [Juridat](https://juridat.be). Dit is een database waarin de rechtspraak van de hoven en de rechtbanken terug te vinden is. Daarnaast is er aanvullend mediaonderzoek gedaan om rechtszaken te achterhalen die niet via Juridat te vinden waren.

Bij de zoektocht naar relevante rechtszaken in Denemarken is begonnen met een mediaonderzoek. Aanvankelijk werd de term ‘fremmedkrigere’ (buitenlandse strijder) gebruikt om relevante nieuwsartikelen op te sporen. Vandaar werd doorgezocht naar andere veel gebruikte begrippen zoals ‘syrienkriger’. Op die manier kon uiteindelijk achterhaald worden bij welke rechtbanken jihadistische buitenlandse strijders in de afgelopen jaren veroordeeld zijn.

Duitsland kent geen nationale database voor gerechtelijke uitspraken. Daarom is op het niveau van de *Oberlandesgerichte* (OLG) gezocht naar relevante rechtszaken. Het OLG is in de deelstaten de hoogste rechtelijkere instelling. Rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders worden

gevoerd bij het OLG en het *Landesgericht*, een lagere rechtbank. Aan de hand van de (pers)archieven van de OLG zijn de voor dit onderzoek relevante rechtszaken geïdentificeerd.²⁰ Enkele uitzonderingen daargelaten is het persbericht gebruikt als voornaamste bron met betrekking tot deze zaken.²¹ Online mediaonderzoek is gedaan om aanvullende gegevens te achterhalen.

Voor Frankrijk kon geen officiële online database met rechtszaken gevonden worden. Er is gebruik gemaakt van het [online databestand](#) ‘La galaxie djihadiste’ van de Franse krant *Le Parisien* waarin informatie over Franse jihadisten te vinden is. Daarnaast is er van online mediaonderzoek gebruik gemaakt in zowel nationale als regionale kranten om andere zaken op te sporen en aanvullende gegevens te achterhalen.

Bij de zoektocht naar relevante rechtszaken in het Verenigd Koninkrijk (VK) is gebruik gemaakt van de [website](#) van de *Crown Prosecution Service* (CPS). Deze organisatie is de Britse tegenhanger van het Nederlandse Openbaar Ministerie (OM). De *Counter-Terrorism Division* van de CPS is verantwoordelijk voor vervolging als er sprake is van terroristische misdrijven. De Islamitische Staat (IS) staat sinds juni 2014 op de lijst van verboden terroristische organisaties. De van oorsprong aan al-Qaeda gelieerde groepering al-Nusra stond al in juli 2013 op de lijst.²² Niet alle rechtszaken waren via de website van het CPS te achterhalen. Zaken uit 2017 stonden er niet op. Er is aanvullend online mediaonderzoek gedaan om het aantal rechtszaken tot en met juni 2017 aan te vullen.²³

Voor de Verenigde Staten is gebruik gemaakt van de uitgebreide [database](#) die door de George Washington universiteit is samengesteld in het kader van hun project *Program on Extremism*. Deze database bevat gegevens over 136 personen die terecht staan voor activiteiten die verband houden met IS. De informatie is afkomstig uit aanklachten, verklaringen onder ede, transcripten

²⁰ Het rechtssysteem in Duitsland bestaat op deelstatelijk niveau uit drie lagen waarbij het *Amtsgericht* de laagste instantie is, gevolgd door het *Landesgericht* en tot slot het OLG. Hierboven staat het federale *Bundesgerichtshof*. Zie Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz 2011.

²¹ De persberichten zijn bondige samenvattingen van de rechterlijke uitspraken.

²² Home Office z.d.

²³ Voor het online mediaonderzoek is gebruik gemaakt van de volgende websites: Guardian, The Telegraph, The Evening Standard en Independent. Ook is er gebruik gemaakt van de BBC News database waarin gegevens zijn verzameld over 250 Britse jihadisten die of veroordeeld zijn voor misdrijven met betrekking tot het conflict in Syrië en Irak of nog steeds in die regio verblijven. Zie BBC 2017.

van rechtszaken en interviews met aanklagers, journalisten en enkele familieleden.

3 Rechtszaken en typen jihadistische buitenlandse strijders

In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt een algemeen beeld gegeven van de rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders. Het tweede deel bekijkt de rechtszaken aan de hand van de fase waarin de jihadistische buitenlandse strijder gearresteerd is: aanstalten tot uitreis, onderweg naar Syrië/Irak, tijdens de terugreis of bij terugkomst. In de vervolghoofdstukken gaan we nader in op de zaken per land.

3.1 Kenmerken van de veroordeelde personen

3.1.1 Man/vrouw-verhouding

In de geïnventariseerde rechtszaken stonden in totaal 200 mannen terecht en 20 vrouwen. Het aantal personen is hier geteld, niet het aantal rechtszaken.

3.1.2 Leeftijd

De gemiddelde leeftijd van de personen ten tijde van de uitspraak is 25,6 jaar (n=205). Tabel twee geeft de verdeling van de leeftijd op basis van een verdeling in cohorten van tien jaar. Bijna driekwart van de personen is een twintiger.

Tabel 2: verdeling van leeftijd per tiental jaren (n=205)

Leeftijd in tientallen jaren	Aantallen	Percentage
Tieners	21	10,2
Twintigers	149	72,7
Dertigers	29	14,1
Veertigers	5	2,4
Vijftigers	1	0,5

3.1.3 Minderjarigen

In vijf zaken stonden minderjarigen terecht. Verderop in dit rapport wordt nader ingegaan op deze groep. Het blijkt dat de status als minderjarige niet in alle gevallen betekent dat deze personen ook volgens het jeugdrecht berecht worden. In alle zaken ging het om jongens. Zie voor een overzicht tabel zes op pagina 23.

3.1.4 Duur verblijf Syrië/Irak

Van 61 personen waren gegevens beschikbaar over de duur van hun verblijf in Syrië/Irak. Het gaat hierbij enkel om terugkeerders. De duur van het gemiddelde verblijf van deze personen is ruim zes maanden.

3.2 Algemene kenmerken rechtszaken

3.2.1 Aantallen jihadistische buitenlandse strijders

De zeven onderzochte landen tellen een totaal van 4.707 uitgereisde buitenlandse strijders, hoewel de onderlinge verschillen enorm zijn. Frankrijk heeft het grootste aantal uitreizigers, het aantal in Turkije teruggestuurd en het aantal dat nog in Syrië/Irak verblijft. Het VK heeft de meeste terugkeerders, de helft van het aantal strijders dat naar Syrië/Irak trok, is inmiddels terug. Denemarken kent eenzelfde verhouding tussen uitreizigers en terugkeerders. De minste uitreizigers komen uit de VS en het land heeft ook het laagste aantal terugkeerders. Voor Nederland, België en Duitsland schommelt de verhouding uitreizigers/terugkeerders tussen een kwart en een derde.

Tabel 3: aantallen jihadistische buitenlandse strijders in Syrië/Irak²⁴

Land	Aantallen strijders ²⁵	Verblijvend in Syrië/Irak	Teruggekeerd	Meetmoment
Nederland	280	< 190	50	Februari 2017
België	~ 478	~ 250	> 102	Augustus 2017
Denemarken	> 145	~ 35	67	Februari 2017
Duitsland	> 915	~ 450	~ 300	Maart 2017
Frankrijk	1.910	~ 700	271	Augustus 2017
VK	~ 850	~ 400	~ 425	Februari 2017
VS	< 129		7	September 2017

3.2.2 Aantal rechtszaken

In totaal zijn er voor de zeven landen 251 afgeronde rechtszaken geïnventariseerd. Uit tabel vier blijkt dat het aantal afgeronde rechtszaken per land aanzienlijk verschilt. België is koploper met 97 zaken, oftewel bijna 39% van het totaal. Denemarken kent tot dusver twee zaken. De overige vijf landen liggen relatief dicht bij elkaar in de buurt wat het aantal zaken betreft:

²⁴ De data voor deze tabel zijn overgenomen van Barrett 2017, p. 13. De kolom 'Sent back/Stoplisted in Turkey' die Barrett wel noemt is hier weggelaten.

²⁵ Barrett definieert het begrip 'foreign fighters' niet, maar verwijst veelvuldig naar buitenlandse strijders in verband met IS. Het lijkt dus vooral te gaan over jihadistische buitenlandse strijders, maar helemaal zeker is het niet.

Nederland (29), Duitsland (27), Frankrijk (40), het VK (32) en de VS (24). Tussen deze landen zit veel variatie als men kijkt naar de fase waarin de jihadistische buitenlandse strijder aangehouden of gestopt is, maar daarover meer in deel twee van het hoofdstuk.

Tabel 4: aantal rechtszaken per land, 2013 tot en met juni 2017 (n=251)

Land	Aantal	Percentage
Nederland	29	11,5%
België	97	38,6%
Denemarken	2	0,8%
Duitsland	27	10,8%
Frankrijk	40	15,9%
VK	32	12,7%
VS	24	9,6%

3.2.3 Hoger beroep

Van de 251 zaken zijn er 30 in hoger beroep behandeld. Er zijn dus 221 rechtszaken in eerste aanleg geweest.

3.2.4 Terroristische misdrijven

In alle onderzochte landen is gebruik gemaakt van contraterroriswetten om uitreizigers en terugkeerders te veroordelen. Er zijn drie patronen te onderscheiden. In de eerste plaats zijn er landen zoals Nederland, België, Denemarken en Duitsland waar uitreizigers en terugkeerders vooral – maar niet uitsluitend – veroordeeld worden voor lidmaatschap van een terroristische organisatie. In de tweede plaats zijn er Frankrijk en het VK waar vooral op basis van voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven veroordeeld wordt. Als laatste is er de VS waar een veroordeling vooral tot stand komt op basis van *material support* van een terroristische organisatie. Dit wetsartikel lijkt op een combinatie van lidmaatschap van een terroristische organisatie en voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven.

3.2.5 Verdeling over de tijd

In Nederland is in 2013 de eerste uitspraak tegen een jihadistische buitenlandse strijder. Als we kijken naar het totaal aantal uitspraken per jaar dan nemen de aantallen na 2013 sterk toe, hoewel het beeld per land anders is. In België is er in 2015 een piek: op 11 februari veroordeelt de rechtbank in Antwerpen 46 leden van *Sharia4Belgium* tot gevangenisstraffen varieer-

den van 40 maanden tot 180 maanden. Veel leden van Sharia4-Belgium zijn dan al in Syrië.

Tabel 5: aantal rechtszaken per land over tijd, 2013 tot en met juni 2017 (n=242)²⁶

Land	2013	2014	2015	2016	Tot juni 2017
Nederland	1	1	8	14	5
België			66	10	12
Denemarken				1	1
Duitsland		1	10	13	3
Frankrijk		4		19	17
VK		6	8	12	6
VS		1	3	19	1
Totaal	1	13	95	88	45

3.2.6 Toepassing van het jeugdrecht

Uit het onderzoek blijkt dat er 11 veroordelingen tot stand zijn gekomen op basis van het jeugdrecht. Vijf veroordeelden waren op het moment dat zij uitreisden of een poging daartoe ondernamen daadwerkelijk minderjarig.

De andere vijf personen waren meerderjarig op het moment dat zij strafbare feiten pleegden, maar vielen nog wel binnen de criteria van de jongvolwassenen en werden onder het jeugdrecht veroordeeld.²⁷

Niet alle jongvolwassenen werden onder het jeugdrecht veroordeeld. Een Nederlandse uitreiziger van 18 werd berecht via het reguliere strafrecht.

De tabel hieronder geeft een overzicht van de personen die op basis van het jeugdrecht zijn veroordeeld.

²⁶ Niet voor alle rechtszaken kon de datum achterhaald worden.

²⁷ In Nederland kunnen 18 tot en met 22-jarigen nog als jongvolwassenen terecht staan op basis van het jeugdrecht (Artikel 77c Wetboek van Strafrecht). Voor Duitsland geldt dit voor 18 tot en met 20-jarigen (§ 1 (2) *Jugendgerichtsgesetz*). Frankrijk kent geen regelingen voor jongvolwassenen. Nederland, Duitsland en Frankrijk kennen een apart jeugdstrafrecht dat naast het reguliere strafrecht bestaat, maar in België is dit anders. Daar spreekt men van het Jeugdbeschermingsrecht. De jeugdrechtbank kan een verdachte voor het bereiken van het 18de levensjaar geen straffen opleggen, maar enkel beschermingsmaatregelen nemen (een waarschuwingsbrief, herstelbemiddeling of de ouderstage).

Tabel 6: overzicht van minderjarige uitreizigers (n=11)

Land	Man/vrouw	Leeftijd ten tijde uitreis	Reisstadium
Nederland	Man	18	Onderschept in Bulgarije tijdens de heenreis
België	Man	17	Achterna gereisd door familielid en in Turkije overtuigd om de reis af te breken
België	Man	17	Onderschept; locatie onduidelijk
Duitsland	Man	19	Terugkeerder; opgepakt in Frankfurt
Duitsland	Man	17	Terugkeerder; locatie onduidelijk
Duitsland	Man	20	Terugkeerder; opgepakt in Duitsland
Duitsland	Man	19	Terugkeerder; opgepakt in Turkije
Duitsland	Man	19	Terugkeerder; opgepakt in Frankfurt
Frankrijk	Man	15	Onderschept in Turkije tijdens de heenreis
Frankrijk	Man	16	Onderschept in Turkije tijdens de heenreis
VK	Man	18 of 19	Onderschept in Turkije tijdens de heenreis

3.2.7 Verstek

In 68 rechtszaken – ruim een kwart van het totaal aantal zaken – zijn verdachten bij verstek veroordeeld. Opvallend is dat in sommige landen veel vaker bij verstek veroordeeld wordt dan in andere landen, zoals uit tabel zeven af te lezen valt.

Tabel 7: verdeling van het aantal rechtszaken bij verstek, 2013 tot en met juni 2017 (n=68)

Land	Aantal
Nederland	6
België	59
Denemarken	
Duitsland	
Frankrijk	3
VK	
VS	

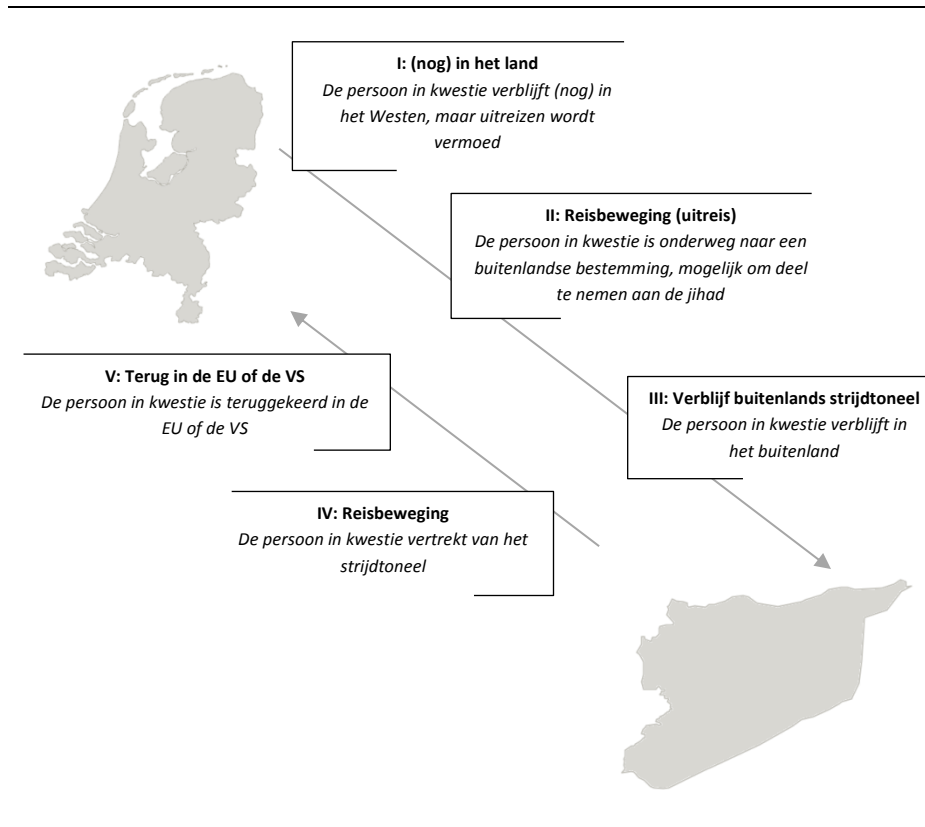
3.3 Het aantal rechtszaken naar stadium van uitreis of terugkeer

De reisbewegingen van jihadistische buitenlandse strijders zijn in een eerder rapport aan de hand van verschillende stadia beschreven.²⁸ Zo is er in dit rapport onderscheidt gemaakt tussen: (I) interventies in het thuisland, (II) tijdens de uitreis, (III) tijdens het verblijf op het slagveld, (IV) tijdens de terugreis of (V) bij terugkeer in het thuisland. Deze onderverdeling is nu in

²⁸ Wittendorp et al. 2017a.

iets aangepaste vorm ook gebruikt in dit rapport. Figuur 1 is een schematische weergave van de verschillende stadia.

Figuur 1: fasenmodel uitreizigers en terugkeerders

De verdeling van de rechtszaken over de verschillende stadia van reisbewegingen is als volgt. De meeste rechtszaken zijn gevoerd tegen terugkeerders (86), daarna tegen uitreizigers die Syrië/Irak niet wisten te bereiken (70) en tot slot tegen personen, al dan niet gesneuveld, die zich in Syrië/Irak bevinden (64). Als de verdeling over de verschillende reisstadia per land bekeken wordt dan zijn er aanzienlijke verschillen. In de afzonderlijke landenhoofdstukken wordt hier nader op ingegaan. Een overzicht is te vinden in tabel acht op pagina 26.

3.3.1 Terugkeerders

Onder een terugkeerder wordt verstaan een persoon die zich bij een van de jihadistische groeperingen in Syrië/Irak heeft aangesloten en vervolgens tijdens of na terugkeer in het thuisland opgepakt is. In bijna de helft van deze zaken (44) is de persoon na thuiskomst opgepakt. In 13 gevallen zijn personen in het buitenland aangehouden. Voor 28 zaken – bijna een derde binnen de categorie terugkeerders – is dit niet te bepalen op basis van de publiekelijk beschikbare informatie. Van één terugkeerder kon de verblijfplaats niet vastgesteld worden.

3.3.2 Onderschepte uitreizigers

Een derde van het totaal aantal rechtszaken (70) is gevoerd tegen onderschepte uitreizigers. De categorie uitreizigers gaat over personen die richting Syrië/Irak gereisd zijn of serieuze plannen maakten om hier naartoe te reizen, maar het slagveld om verschillende redenen niet hebben bereikt.

In de meeste gevallen zijn de uitreizigers door de politie of grensbeambten tegengehouden. Uit 48 rechtszaken blijkt dit in het thuisland zelf te zijn. Twee landen zijn hier sterk vertegenwoordigd: het VK (17 zaken) en met name de VS (20 zaken). In 21 andere zaken vond de aanhouding in het buitenland plaats, veelal in Turkije, maar ook in Bulgarije of Duitsland.

Dan zijn er nog een aantal uitreizigers – vijf in totaal – die voortijdig hun reis afbraken zonder dat hier overheidsingrijpen aan te pas kwam. Een persoon slaagde er niet in vanuit Turkije de grens met Syrië over te steken. Nadat dit ook niet lukte vanuit Jordanië keerde deze persoon terug naar het VK en werd daar later opgepakt.²⁹ Een Fransman die via Tunesië reisde, keerde vanuit daar huiswaarts. In de overige drie gevallen wisten familieleden – via sociale media of door ze achterna te reizen – de uitreizigers op andere gedachten te brengen.³⁰ Drie van de vijf personen kregen celstraf, een minderjarige persoon werd in een gesloten jeugdinstelling geplaatst en een ander werd vrijgesproken.

3.3.3 Verblijf op het slagveld

Tot slot de categorie strijders die zich op het moment van de uitspraak vermoedelijk in Syrië/Irak bevonden of daar waarschijnlijk gestorven waren.

²⁹ Duell 2015.

³⁰ BBC 2015; Rucki 2015; Gazet van Antwerpen 2016.

Het gaat om 64 zaken, oftewel een derde van het totaal. In 15 zaken werd het overlijden van de persoon aannemelijk geacht, maar werd de rechtszaak bij gebrek aan zekerheid toch doorgezet.

Tabel 8: locatie op het moment van arrestatie / verblijf ten tijde van de uitspraak (n=226)

Locatie van arrestatie / verblijf ten tijde van de uitspraak	Aantal	Percentage
Onderschept door de overheid tijdens de uitreis	70	31
Onduidelijk waar onderschept door de overheid	1	
Onderschept door de overheid in het thuisland	48	
Onderschept door een overheid in het buitenland	21	
Strijders (verblijvend op het slagveld)	64	28,3
Vermoedelijk gestorven	15	
Terugkeerders	86	38,1
Onduidelijk waar onderschept door de overheid	28	
Onderschept door de overheid in het thuisland	44	
Onderschept door een overheid in het buitenland	13	
Verblijfplaats onbekend, bij verstek veroordeeld	1	
Uitreis zelf afgebroken en teruggekeerd naar het thuisland	5	2,2
Status onbekend	1	0,4

4 Nederland

Aantal jihadistische buitenlandse strijders³¹ Meetmoment: februari 2017 <ul style="list-style-type: none"> • Aantal: 280 • In Syrië/Irak: < 190 • Terugkeerders: 50 		Aantal rechtszaken 29		
		Toepassing jeugdrecht 1		
		Man/vrouw 22/1		
Gemiddelde duur verblijf van terugkeerders in Syrië/Irak (maanden; n=2) 5,2		Gemiddelde effectieve straf (maanden) 35,7		
Verdeling van de rechtszaken over tijd (van een aantal rechtszaken is de datum onbekend)				
2013	2014	2015	2016	Tot en met juni 2017
1	1	8	14	5
Verdeling van de typen jihadistische buitenlandse strijders (n=22)³²				
Onderschepten		Strijders	Terugkeerders	
11 (50%)		6 (27,3%)	5 (22,7%)	

4.1 Inleiding

Het Nederlandse Wetboek van Strafrecht kende tot 2004 geen wetsartikelen die specifiek terroristische misdrijven strafbaar stellen. De Molukse geweldadige acties en aanslagen door andere groeperingen vormden in de jaren '70 geen aanleiding tot het invoeren van speciale terrorismewetten.³³ Pas na de aanslagen op '9/11' kwam hier met de omzetting van EU kaderbesluit 2002/475/JBZ in 2004 verandering in.

Ter versterking van de strafrechtelijke aanpak van terrorisme werden wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en enkele andere wetten tot verbetering van strafvorderlijke mogelijkheden om terrorisme te bestrijden ingevoerd. Het belangrijkste artikel in het Wetboek van Strafrecht is artikel 83a waarin het terroristisch oogmerk als volgt wordt gedefinieerd:

³¹ Barrett 2017, pp. 12-13.

³² Van een persoon kon het type (onderscheept, strijder, terugkeerder) niet vastgesteld worden. Vandaar dat de aantallen bij de verdeling over de typen niet overeenkomen met de aantallen mannen en vrouwen.

³³ Van der Woude 2009, p. 1.

[D]e bevolking of een deel der bevolking van een land ernstige vrees aan te jagen, dan wel een overheid of internationale organisatie wederrechtelijk te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden, dan wel de fundamentele politieke, constitutionele, economische of sociale structuren van een land of een internationale organisatie ernstig te ontwrichten of te vernietigen.

Uit de inventarisatie van de rechtszaken bleek dat met name twee typen wetsartikelen uit het Wetboek van Strafrecht werden ingezet. Het ging om:

- Deelname aan een terroristische organisatie (140a; hierna: deelname);
- Voorbereiden van daden met terroristisch oogmerk:
 - Het voorbereiden van terroristische misdrijven (134a);
 - Doodslag gepleegd met terroristisch oogmerk (288a) en samenspanning tot moord met terroristisch oogmerk (289a). Beide wetsartikelen verschijnen vaak in verband met artikel 96 lid 2 ('voor te bereiden of te bevorderen' van misdrijven).

4.2 Deelname aan een terroristische organisatie

In totaal werden 19 personen aangeklaagd op basis van dit misdrijf. In het Wetboek van Strafrecht is deelname echter onderverdeeld in drie varianten: (1) deelname; (2) poging tot deelname en (3) voorbereiding van deelname. Deze drie varianten worden hier achtereenvolgens behandeld.

4.2.1 Deelname

De aanklacht op basis van het wetsartikel deelname was terug te vinden bij 13 personen. Het ging hier echter niet altijd om aansluiting bij IS. Vier personen werden veroordeeld voor deelname aan een terroristische organisatie in Nederland. Het ging hier om een ronselorganisatie in Den Haag die door de rechtbank als terroristisch werd aangemerkt.

Bij vijf andere personen die veroordeeld werden voor deelname ging het wel om aansluiting bij IS. Vier van deze personen werden bij verstek berecht. De vijfde persoon die voor deelname veroordeeld werd was een terugkeerder.

Vier personen werden vrijgesproken van de aanklacht deelname. Bij drie personen ging het om aansluiting bij IS. Twee van deze personen werden in het buitenland onderschept, bij een andere persoon kon niet worden vast-

gesteld om wat voor type het ging. Bij de vierde persoon die werd vrijgesproken van deelname ging het om deelname aan de Haagse ronselorganisatie.

4.2.2 Poging tot deelname

Hierboven werd een onderschepte uitreiziger genoemd die vrijgesproken was van deelname aan IS. Deze persoon werd echter wel veroordeeld voor poging tot deelname. Op basis van poging tot deelname zijn nog vijf andere personen veroordeeld. Al deze zes personen waren onderschept tijdens de uitreis, waarvan vijf in het buitenland. Slechts eenmaal werd een persoon vrijgesproken van poging tot deelname.

4.2.3 Voorbereiden van deelname

Drie personen werden aangeklaagd op basis van het voorbereiden van deelname. Ook hier gaat het in alle gevallen om personen onderschept tijdens de uitreis, tweemaal was dit in het thuisland en eenmaal in het buitenland. Twee van de drie personen werden vrijgesproken van het voorbereiden van deelname.

Bij de vervolging voor voorbereiding werd in alle drie gevallen deze aanklacht gecombineerd met één van de twee bovengenoemde varianten. Tweemaal was dit in samenhang met poging tot deelname en één keer ging het om deelname. Bij onderschepte uitreizigers werd poging tot deelname vaker gebruikt dan voorbereiding en ook vaker bewezen.

4.3 Voorbereiden van daden met terroristisch oogmerk

Uit de inventarisatie van de rechtszaken bleek dat naast deelname het voorbereiden van strafbare feiten met terroristisch oogmerk veelvuldig werd ingezet. Dit gebeurde op twee manieren. Enerzijds door een beroep op artikel 134a dat het *voorbereiden van terroristische misdrijven* strafbaar stelt. Anderzijds via het *voorbereiden van moord en/of doodslag met terroristisch oogmerk*, respectievelijk 288a en 289a.

4.3.1 Artikel 134a

In totaal werden er 10 personen aangeklaagd voor het voorbereiden van terroristische misdrijven. Zeven personen werden veroordeeld. Onder de veroordeelden ging het om twee onderschepten, twee terugkeerders en drie strijders. De strijders werden allen bij verstek veroordeeld voor artikel 134a.

Voor drie personen was er dus vrijspraak. Het ging om een strijder bij verstek, een onderschepte uitreiziger en een terugkeerder.

Bij drie personen was artikel 134a onderwerp van een hoger beroepszaak. In twee zaken werd in eerste aanleg vrijspraak verleend voor 134a, maar leidde hoger beroep alsnog tot een veroordeling. In een andere zaak behoorde 134a aanvankelijk niet tot de tenlastelegging, maar werd deze er in hoger beroep toch aan toegevoegd, waarbij er uiteindelijk veroordeeld werd voor dit feit.³⁴ Slechts bij één persoon werd de vrijspraak voor het voorbereiden van terroristische misdrijven ook in hoger beroep bevestigd.

4.3.2 Artikel 288a/289a

Voor het voorbereiden van moord en/of doodslag met een terroristisch oogmerk werden 18 personen aangeklaagd. Bij tien personen leidde dit ook tot een veroordeeling. Zes hiervan waren strijders, twee waren terugkeerders en twee werden onderschept, beide keren in het buitenland.

Achtmaal werden personen vrijgesproken. Het ging hier om één terugkeerder en zes personen die onderschept werden tijdens de uitreis. Voor een andere persoon kon het type niet vastgesteld worden. Tussen de onderschepten en de strijders bestaat een duidelijk verschil als het gaat om de veroordelingen. In totaal werden zes van de acht onderschepten vrijgesproken voor een tenlastelegging op basis van artikelen 288a en 289a. Bij de strijders was er slechts geen enkele vrijspraak voor deze aanklacht.

4.3.3 Gecombineerde inzet

Tegen zeven personen werd een combinatie van artikel 134a en artikelen 288a en 289a ingezet.

4.4 Rechtszaken zonder contraterrorisme-wetgeving

Bij alle 23 personen die tot en met juni 2017 terecht hebben gestaan werd er gebruik gemaakt van contraterrorisme-wetgeving. Slechts twee personen werden uiteindelijk niet op basis van deze wetsartikelen berecht.

Bij een uitspraak in april 2017 ging de rechtbank uiteindelijk niet mee in de eis van de officier van justitie dat de verdachte in Syrië zou zijn geweest. De aanklacht bedroeg deelname aan een terroristische organisatie en voorbereiding van daden met terroristisch oogmerk. Een harde schijf die gevon-

³⁴ Gerechtshof Den Haag 2016.

den was in Syrië en waarop onder andere de personalia van de verdachte zouden staan werd als bewijs aangevoerd. De rechtbank stelde de authenticiteit van de gegevens ter discussie en verwierp de aanklacht. Uiteindelijk werd de verdachte veroordeeld voor diefstal en geweldpleging.

Interessanter was de zaak tegen een persoon die tussen februari en augustus 2014 in Syrië verbleef. De rechtbank vond dit feit ook bewezen. De persoon zou na terugkeer in Nederland voorbereidingen hebben getroffen om een overal te plegen om met de opbrengst Syriëstrijders te ondersteunen. In eerste instantie veroordeelde de rechtbank hem in december 2015 tot het voorbereiden van daden met terroristisch oogmerk. In maart 2016 sprak het Gerechtshof de persoon hier in hoger beroep van vrij en baseerde de veroordeling enkel op basis van het voorbereiden van diefstal en verboden wapenbezit. De persoon werd dus niet veroordeeld voor strafbare feiten die hij met zijn reis naar en verblijf in Syrië beging.³⁵

4.5 Vrijspraken

Vrijspraken zijn in dit hoofdstuk al ruimschoots aan de orde geweest. Toch is er maar één persoon die volledig vrijgesproken werd. In maart 2017 sprak de rechtbank een vrouw vrij waar poging tot deelname aan een terroristische organisatie en het voorbereiden van terroristische misdrijven tot de tenlastelegging behoorde. De vrouw was in Istanbul door de Turkse autoriteiten staande gehouden. Volgens de officier van justitie zou de vrouw van plan zijn geweest door te reizen naar Syrië, maar rechtbank vond dit niet bewezen.

Evengoed zeldzaam waren rechtszaken waar de gehele tenlastelegging werd bewezen. Een terugkeerder werd in maart 2017 veroordeeld voor deelname, de enige aanklacht. De terugkerende praktijk in zaken tegen (potentiële) jihadistische strijders was een tenlastelegging op basis van twee of drie feiten, vaak met een verdere onderverdeling in een primair en subsidiair gedeelte. Vaak volgde vrijspraak voor sommige feiten en een veroordeling voor andere.

4.6 Straffen

Een overzicht van de vrijspraak en de straffen is te vinden in grafiek één op pagina 33. De gemiddelde celstraf was 35,7 maanden, maar tussen de typen

³⁵ Algemeen Dagblad 2016.

zat wel verschil.³⁶ Personen onderschept door de overheid kregen gemiddeld 24,3 maanden. Het gaat hier om acht personen. De hoogte van de celstraffen varieerde: van vier tot 72 maanden. Bij de hoogste straf draaide de veroordeling vooral om strafbare feiten begaan in het kader van de Haagse ronselorganisatie (naast deelname onder andere voor opruiing, aanzetten tot haat en belediging).³⁷ Worden de laagste en de hoogste straffen weggelaten dan is het gemiddelde voor onderschepten 19,6 maanden cel. Twee van de onderschepten waren minderjarig op het moment dat zij strafbare feiten begingen. De ene persoon werd wel op basis van het jeugdrecht veroordeeld (12 maanden waarvan zes voorwaardelijk) en de ander niet (24 maanden).³⁸

De categorie onderschepte uitreizigers bestaat in totaal uit 11 personen. Acht hiervan kregen celstraf, oftewel 72,7 procent. In de resterende drie zaken was er eenmaal vrijspraak. Een andere verdachte werd schuldig bevonden, maar kreeg geen celstraf opgelegd. Bij deze persoon – aangehouden op Schiphol – oordeelde de rechtbank dat er sprake was van ‘ondoordacht handelen’ en dat de persoon er ten tijde van de uitspraak in geslaagd was zijn leven weer op orde te krijgen.³⁹ Weer een andere verdachte kreeg een voorwaardelijke celstraf van negen maanden. In het algemeen lijken voorwaardelijke straffen vooral in meer recente zaken te worden opgelegd.

Alle vijf terugkeerders kregen celstraf. Het gemiddelde was hier 25,4 maanden.

De meeste van de hoogste celstraffen waren voor de strijders, zes in totaal. Gemiddeld kregen zij 72 maanden cel en allen werden bij verstek veroordeeld.

4.6.1 Terroristenafdeling

Personen verdacht van of veroordeeld voor terroristische misdrijven zitten hun straf uit op één van de twee terroristenafdelingen. Het doel is onder andere om rekrutering en radicalisering in de inrichtingen te voorkomen.⁴⁰ In de extra beveiligde inrichting Vught opende in 2006 een afdeling speciaal voor veroordeelden voor terroristische misdrijven. De afdeling Vught sloot

³⁶ N=24

³⁷ Rechtbank Den Haag 2015.

³⁸ Dit waren de enige twee gevallen van minderjarigen wat betreft Nederland; zie Rechtbank Midden-Nederland 2016a; Rechtbank Gelderland 2016.

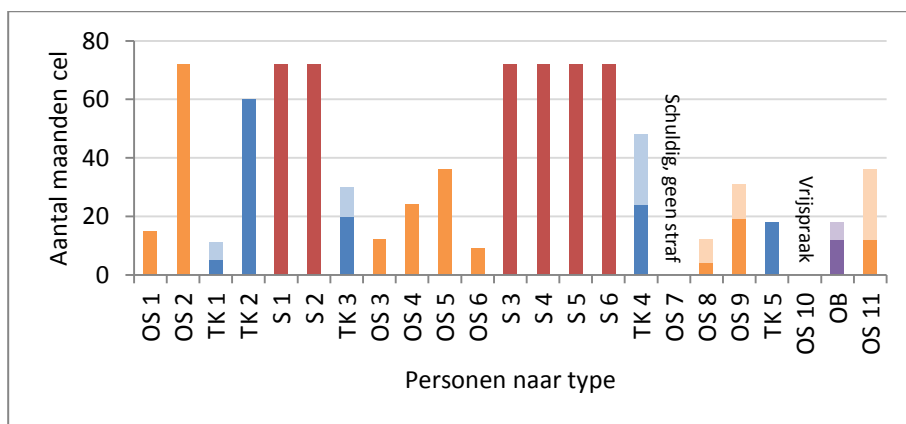
³⁹ Rechtbank Rotterdam 2016.

⁴⁰ Veldhuis et al. 2010, p. 21.

in 2011, maar ging in 2014 opnieuw open. In de penitentiaire inrichting De Schie (Rotterdam) is sinds 2007 een terroristenafdeling.

Grafiek 1: vrijspraak, celstraf en voorwaardelijk in maanden (n=23)

De weergave van de **typen** is te zien op de horizontale as. De legenda is als volgt: OS (onderschept), TK (terugkeerder), S (strijder) en OB (type onbekend). Bij rechtszaken in **hoger beroep** is alleen de opgelegde straf uit deze zaak weergegeven en niet een eerdere straf. De lichtere kleur in de balkjes geeft de **voorwaardelijke straf** weer. Het aantal maanden voorwaardelijk is in mindering gebracht op de celstraf. Het donkere gedeelte van de balkjes geeft dus de **effectieve celstraf** weer. Het balkje als geheel vertegenwoordigt de opgelegde celstraf zonder voorwaardelijk. De zaken zijn in **chronologische volgorde** weergegeven.

4.7 Concluderend

Na de eerste zaken in 2013 en 2014 zijn vanaf 2015 regelmatig (potentiële) jihadistische strijders veroordeeld. In totaal gaat het om 29 rechtszaken, waarin 23 personen terechtstonden en waarbij gemiddeld 35,7 maanden celstraf werd opgelegd. De helft van deze personen die voor Nederlandse rechtbanken terecht stonden waren personen die tijdens hun uitreisping door de overheid – in binnen of buitenland – waren onderschept. Ruim een kwart van de personen was strijder en werd bij verstek veroordeeld. De resterende een vijfde zijn terugkeerders.

Twee typen wetsartikelen werden met name gebruikt om tot een veroordeling te komen: deelname aan een terroristische organisatie en voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven. Deelname werd in drie var-

ianten toegepast: daadwerkelijke deelname, veelal aan IS; poging tot deelname, dit betreft vooral de onderschepte uitreizigers; in mindere mate, het voorbereiden van deelname. De laatste twee zijn vormen van voorbereidingshandelingen.

Daarnaast werd ook wetsartikel 134a ingezet dat het voorbereiden van terroristische misdrijven bestraft. Vaker voorkomend waren twee wets-artikelen gericht tegen specifieke misdrijven gepleegd met terroristisch oogmerk: doodslag en samenspannen tot moord en dan gebruikt in combinatie met het wetsartikel 96 lid 2 dat in algemene zin voorbereidingshandelingen strafbaar stelt. Tot slot bleek dat complete vrijspraken zeldzaam waren – slechts één keer – terwijl gedeeltelijke vrijspraken nagenoeg de norm waren.

5 België

Aantal jihadistische buitenlandse strijders ⁴¹ Meetmoment: augustus 2017 <ul style="list-style-type: none"> • Aantal: ~ 478 • In Syrië/Irak: ~ 250 • Terugkeerders: > 102 	Aantal rechtszaken 97			
	Toepassing jeugdrecht 2			
	Man/vrouw 68/14			
Gemiddelde duur verblijf van terugkeerders in Syrië/Irak (maanden; n=15) 6	Gemiddelde effectieve straf (maanden) 53			
Verdeling van de rechtszaken over tijd (van een aantal rechtszaken is de datum onbekend)				
2013	2014	2015	2016	Tot en met juni 2017
		66	10	12
Verdeling van de typen jihadistische buitenlandse strijders (n=88) ⁴²				
Onderschepten	Strijders	Terugkeerders	Reis afgebroken	
6 (6,8%)	56 (63,6%)	24 (27,3%)	2 (2,3%)	

5.1 Inleiding

Net als Nederland had België geen specifieke wetgeving op het gebied van terroristische misdrijven vóór de omzetting van EU kaderbesluit 2002/475/JBZ in december 2003. In de jaren '80 waren er wel aanslagen door de extreem-linkse groepering *Cellules Communistes Combattantes* (CCC), maar de leden werden volgens bestaande wetsartikelen zoals moord, gijzeling en het aanrichten van materiële schade veroordeeld.⁴³

Wetsartikelen 137 tot en met 141ter van het strafwetboek hebben betrekking op terroristische misdrijven. Terrorisme verwijst naar misdrijven die in een land of voor een internationale organisatie tot ernstige schade kan leiden en opzettelijk is gepleegd met als doel het creëren van ernstige vrees onder de bevolking of de overheid te dwingen of juist te onthouden van bepaalde

⁴¹ Barrett 2017, pp. 12-13.

⁴² Dit getal komt niet overeen als het aantal personen (mannen en vrouwen) worden opgeteld. De reden hiervoor is dat zeven personen terecht stonden in twee aparte zaken en dus ook twee keer meegenomen zijn. Bij een andere persoon kon het type niet vastgesteld worden.

⁴³ De Bondt 2010, pp. 41-42; Coolsaet en Struye de Swielande 2007, p. 1.

handelingen of gericht is op het ontwrichten of vernietigen van de basisstructuren van een land of internationale organisatie.

5.2 Deelname aan een terroristische organisatie

De Belgische rechtszaken verschilden in twee opzichten van die in andere landen. Ten eerste telde België zowel de meeste personen die terecht hebben gestaan (82) als de meeste zaken (97). Toch waren er ook continuïteiten. Als er gekeken wordt naar de wetsartikelen die het vaakst werden ingezet dan is de Belgische praktijk op hoofdlijnen vergelijkbaar met die van Nederland.⁴⁴ Deelname aan een terroristische organisatie was ook in België het meest voorkomende wetsartikel om (potentiële) jihadistische strijders te berechten.

De bekendste zaak in België waarin deelname aan een terroristische organisatie een belangrijke rol speelde, was die tegen *Sharia4Belgium* (S4B). Dit was een organisatie van activistische moslims die bestond tussen 2010 en 2012 en met enige regelmaat het nieuws wist te halen door hun optredens of provocaties. Een groot aantal (voormalige) leden trokken in de tweede helft van 2012 of begin 2013 naar Syrië.

De rechtbank van Antwerpen klaagde 46 leden aan en veroordeelde veel van hen voor deelname aan een terroristische organisatie en het aanzetten tot het plegen van terroristische misdrijven. Deze veroordelingen kwamen tot stand voor activiteiten in het kader van S4B. In die zin is het S4B-vonnissen vergelijkbaar met dat tegen de Haagse ronsselorganisatie die in het vorige hoofdstuk ter sprake kwam. Ook in de zaken tegen S4B-leden gaat het niet per definitie om strafbare feiten gepleegd in Syrië.

Hetzelfde gaat op voor de tweede grote zaak in België, namelijk die tegen het zogenoemde Zerkani-netwerk. Dit betrof een netwerk, waarvan de spil werd gevormd door Khalid Zerkani. Het netwerk speelde een actieve rol in het rekruteren voor de jihadistische strijd in Syrië en bood ondersteuning in hoe er te geraken. In deze zaak stonden 30 personen terecht en velen werden veroordeeld voor deelname aan een terroristische organisatie.⁴⁵

⁴⁴ Op hoofdlijnen, want voor België was er niet de mogelijkheid de vonnissen te bestuderen en is er gebruik gemaakt van mediaonderzoek om de gebruikte wetsartikelen te achterhalen.

⁴⁵ De Morgen 2015.

5.2.1 Strijders

België kende het grootste aantal rechtszaken waarin bij verstek gevonnist is, namelijk 59. Hiervan bevonden 56 personen zich in Syrië.⁴⁶

5.2.2 Onderschept tijdens de uitreis

Dit was voor België de kleinste categorie met zes personen. Vier van hen die terecht stonden werden in het thuisland opgepakt. Slechts één persoon werd staande gehouden in het buitenland.

5.2.3 Terugkeerders

Het aantal personen dat onder deze noemer valt was met 24 aanzienlijk te noemen. Dit is iets meer dan een kwart van het totaal aantal personen dat terecht stond. Zeven terugkeerders werden thuis gearresteerd, van 13 is dit onbekend.

5.3 Moord met terroristisch oogmerk

In februari 2017 veroordeelde de rechtbank in Antwerpen een terugkeerder tot 336 maanden cel voor het plegen van een moord met terroristisch oogmerk in Syrië. Dit was de eerste maal dat in België een persoon voor een dergelijk misdrijf begaan in Syrië werd bestraft.⁴⁷ In deze zaak stonden ook vijf andere personen terecht die zich op dat moment nog in Syrië bevonden. Zij waren allen aangeklaagd voor betrokkenheid bij de moord, maar werden vrijgesproken. Deze vijf personen waren eerder al berecht in de S4B-zaak. Dit was opvallend, want het betreft de enige zaak in dit onderzoek waar personen meermaals berecht werden en waarbij het niet ging om hoger beroep.

5.4 De reis voortijdig beëindigd en minderjarigen

Het jeugdbeschermingsrecht werd toegepast op twee minderjarigen. Een persoon was 17 jaar toen hij door de Belgische autoriteiten tegengehouden werd. De vliegtickets richting Syrië zouden al geboekt zijn. Op last van de rechter werd deze persoon in een gesloten instelling geplaatst.⁴⁸ De tweede persoon was al aan de uitreis begonnen en met zijn 19-jarige medereiziger in

⁴⁶ In twee gevallen is niet vast komen te staan tot wat voor type (uitreiziger, strijder, terugkeerder of de reis afgebroken door andere omstandigheden) de persoon gerekend kon worden. In een ander geval betrof een terugkeerder wiens verblijfplaats niet is vast komen te staan.

⁴⁷ Aerts 2017.

⁴⁸ Het Laatste Nieuws 2016a.

Turkije gearriveerd. Zij werden echter achterna gereisd door een familielid die de jongens op andere gedachten wist te brengen. Bij terugkomst werd de minderjarige persoon in een gesloten instelling geplaatst, terwijl de medereiziger na tussenkomst van de rechter niet vervolgd werd.⁴⁹

5.5 Vrijspraken en hoger beroep

In totaal werd er zes keer vrijspraak verleend. Het ging om de 19-jarige die in Turkije zijn reis afbrak en terugkeerde naar België en de vijf strijders die waren aangeklaagd voor betrokkenheid bij moord met terroristisch oogmerk in Syrië.

Voor zeven zaken werd een hoger beroep ingesteld. In twee van deze zaken werd de oorspronkelijke straf bevestigd.⁵⁰ In één zaak werd de straf in hoger beroep verlaagd van 180 naar 144 maanden. De verdachte was niet aanwezig en werd bij verstek veroordeeld. Hier kwam een derde zaak aan te pas toen de verdachte al drie jaar in België bleek te zijn teruggekeerd; de straf die in hoger beroep was opgelegd, bleef gehandhaafd in deze derde zaak.⁵¹

In twee zaken werd juist een hogere straf opgelegd. Eenmaal ging de straf van 48 naar 60 maanden cel.⁵² In het andere geval was dit van 96 naar 180 maanden. De verdachte in deze laatste zaak diende tegen dit vonnis een verzoek tot cassatie in, maar het verzoek werd verworpen.⁵³

5.6 Straffen

Een overzicht van de vrijspraak en de straffen is te vinden in grafiek twee op pagina 39. De gemiddelde celstraf was 53 maanden. De hoogste straf was 336 maanden en dit betrof de terugkeerder die werd veroordeeld voor een in Syrië gepleegde moord met terroristische oogmerk. De straf die het vaakst werd opgelegd was 60 maanden en werd 37 keer gegeven. Wat opvalt is dat er meer personen (20) zijn veroordeeld met oplegging van de vijf hoogste straffen dan personen (12) met oplegging van de vijf laagste straffen.

⁴⁹ Gazet van Antwerpen 2016a.

⁵⁰ Het Laatste Nieuws 2016b; De Morgen 2017.

⁵¹ Het Laatste Nieuws 2016c.

⁵² De Morgen 2016a.

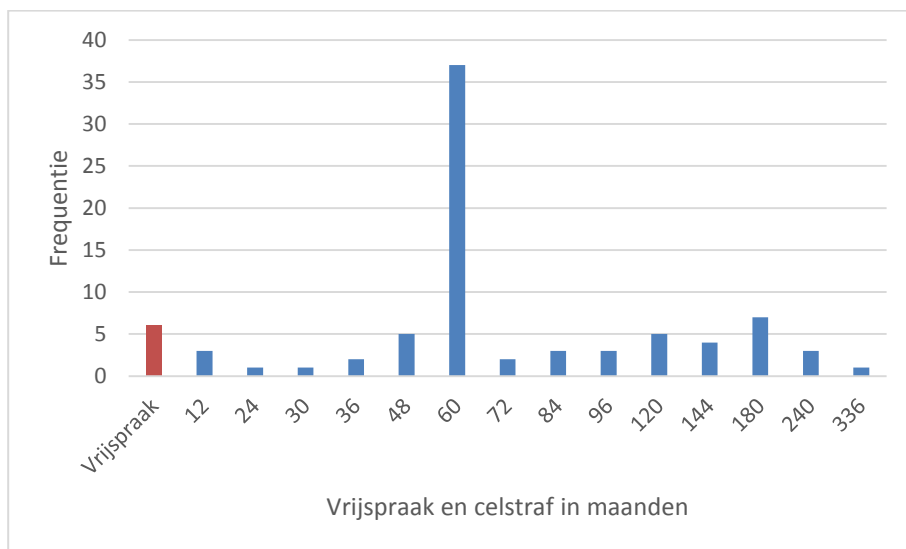
⁵³ De Morgen 2016b.

5.6.1 Terroristenafdeling

In 2016 nam België in de gevangnissen van Hasselt en Ittre twee gespecialiseerde afdelingen voor verdachten en veroordeelden van terroristische misdrijven in gebruik. In totaal ging het om 40 plaatsen. Doel was het voorkomen van rekrutering en radicalisering van andere gevangenen. In tegenstelling tot Nederland worden niet alle verdachten van en veroordeelden voor terroristische misdrijven automatisch op deze afdelingen geplaatst. Alleen als het risico op radicalisering of rekrutering voldoende ernstig wordt geacht volgt er plaatsing op de speciale afdelingen.⁵⁴

Grafiek 2: vrijspraken, hoogte en frequentie celstraffen (n=77)

Vanwege de vele zaken in België is er gekozen om de hoogte van de straffen weer te geven naar frequentie.

5.7 Concluderend

België heeft een groot aantal Syriëstrijders waarvan ruim een kwart is teruggekeerd. Vergelijken met de andere landen begonnen de rechtszaken relatief laat: in 2015 werden de eerste uitspraken gedaan. Dit leidde gelijk tot een piek vanwege de twee netwerken – S4B en Zerkani – waartegen straf-

⁵⁴ Liga voor de mensenrechten z.d.; Tweede Kamer der Staten-Generaal 2016, p. 2; Het beleid is een uitwerking van het in maart 2015 gepresenteerde actieplan 'Aanpak radicalisering in gevangnissen'; zie FOD Justitie 2015.

rechtelijk werd opgetreden. Veel leden van deze netwerken bevonden zich op het moment van de uitspraak in Syrië en daarom kent België een aanzienlijke hoeveelheid veroordelen bij verstek. De belangrijkste wetsbasis was deelname aan een terroristische organisatie. Eenmaal werd een terugkeerder bestraft voor een terroristische moord in Syrië. Deze persoon kreeg ook de hoogste celstraf. De gemiddelde celstraf kwam uit op 53 maanden. Zes keer was er vrijspraak.

6 Denemarken

Aantal jihadistische buitenlandse strijders⁵⁵ Meetmoment: februari 2017		Aantal rechtszaken 2		
<ul style="list-style-type: none"> • Aantal: > 145 • In Syrië/Irak: ~ 35 • Terugkeerders: 67 		Toepassing jeugdrecht 0		
Gemiddelde duur verblijf van terugkeerders in Syrië/Irak (maanden; n=1) 4,5		Gemiddelde effectieve straf (maanden) 72		
Verdeling van de rechtszaken over tijd				
2013	2014	2015	2016	Tot en met juni 2017
			1	1
Verdeling van de typen jihadistische buitenlandse strijders				
Onderschepten		Strijders		Terugkeerders
				1 (100%)

6.1 Inleiding

Denemarken kent net als Nederland een artikel in het wetboek van strafrecht waarin terrorisme wordt gedefinieerd. Volgens paragraaf 114 gaat het bij terrorisme om:

Handelen met het doel de bevolking ernstige vrees aan te jagen, of Deense, buitenlandse overheden of een internationale organisatie dwingen te handelen of daar vanaf te zien, of het destabiliseren of vernietigen van de algemene politieke, wettelijke, economische of sociale structuren van een land of internationale organisatie.⁵⁶

Terroristische misdrijven zijn uiteengezet in paragrafen 114a tot 114j. Deze stellen de volgende handelingen strafbaar: financiële of materiële ondersteuning van terrorisme, het voorbereiden van terroristische misdrijven en (het bevorderen van) deelname aan terroristische organisaties, het geven van scholing ten behoeve van het plegen van terroristische misdrijven, opruiing, en enige andere vorm van ondersteuning van terroristische organisaties.

⁵⁵ Barrett 2017, pp. 12-13.

⁵⁶ Vrij vertaald door de auteurs. Zie Retsinformatie z.d.

6.2 Rechtszaken

Hoewel er in Denemarken inmiddels meerdere rechtelijke onderzoeken lopen tegen Syriëgers is er slechts één afgerond binnen de tijdsperiode van dit onderzoek. Het gaat hierbij om een zaak die in Denemarken voor de nodige ophef zorgde.

De persoon die terecht stond reisde in 2013 naar Syrië en verbleef daar vier maanden. Na terugkeer deed de persoon in 2015 opnieuw een uitreis poging, maar bij deze poging hielden de Deense autoriteiten hem staande. In juni 2016 deed de rechtbank uitspraak. Voor een aantal misdrijven was er vrij-spraak, zoals het onrechtmatig gebruik van dwang en brandstichting. Ook het verlies van de Deense nationaliteit – de persoon is ook Turks staats-burger – ging niet door. Er volgen wel veroordelingen voor diefstal en een aantal terroristische misdrijven: financiering van een terroristische organisatie, opruiing en deelname of het begaan of bevorderen van terroristische misdrijven.

Dit laatste valt onder paragraaf 114c en bevat een breed scala aan activiteiten, naast het zojuist genoemde deelname aan een terroristische organisatie ook het begaan of bevorderen van terroristische misdrijven en het rekruteren of gerekruteerd worden om terroristische misdrijven te plegen.

Tegen het oordeel van de rechtbank werd hoger beroep aangetekend. In maart 2017 werd in de zaak opnieuw recht gesproken door de *Østre Landsret*, de Hoge Raad van Oost-Denemarken. De eerdere veroordeling voor deelname aan terroristische activiteiten werd nu niet bewezen geacht, maar rekrutering wel. Ook het afpakken van de Deense nationaliteit werd wederom bekeken. Ditmaal besloot de rechtbank om wel de nationaliteit in te nemen. De zaak is pas de tweede waarin een Deens burger zijn nationaliteit verliest en zelfs de eerste waarbij dit bij een in Denemarken geboren burger gebeurt.⁵⁷ Tegen het vonnis tekende de verdachte hoger beroep aan bij de Hoge Raad (*Højesteret*) en deze bekrachtigde in november 2017 het vonnis waardoor de persoon definitief zijn Deense nationaliteit verloor.⁵⁸

⁵⁷ Het eerste geval was Said Mansour.

⁵⁸ Toft 2017.

6.3 Straffen

Omdat er voor Denemarken één zaak tegen jihadistische buitenlandse strijders geïdentificeerd is, heeft grafiek drie (pagina 44) een iets andere vorm. Hierin zijn de zaak in eerste aanleg en de zaak in hoger beroep te zien. De staafdiagram is opgebouwd uit het type wetsartikel op basis waarvan de veroordeling tot stand is gekomen en geeft ook de hoogte van de straf weer. Zoals te zien is, werd in hoger beroep een iets lagere celstraf opgelegd.

6.3.1 Terroristenafdeling

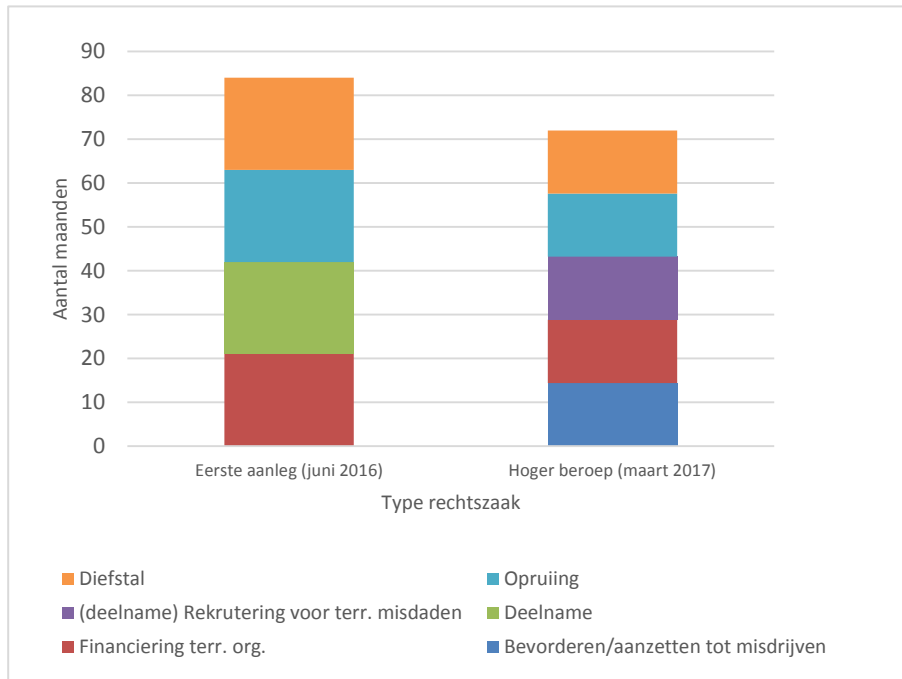
Het thema radicalisering in gevangenissen staat al langere tijd op de agenda in Denemarken. Tussen 2011 en 2014 liep er een proefproject waarbij aan de hand van een mentorprogramma geprobeerd werd om bij verdachten van en veroordeelden voor terroristische misdrijven hun staat van radicalisering te keren.⁵⁹ Na een aanslag in Kopenhagen in februari 2015 door een persoon die in de gevangenis geradicaliseerd was werd besloten om personen met extremistisch gedachtegoed te scheiden van de rest van de gevangenen om het risico op radicalisering te vermijden.⁶⁰

⁵⁹ Danish Department of Prisons and Probation en Danish Ministry of Children, Gender Equality, Integration and Social Affairs 2014.

⁶⁰ The Local 2015. In reactie op de aanslag verwees een Deense politicus van de Conservatieve partij naar de Nederlandse praktijk en dat deze ook in Denemarken moest worden ingevoerd.

Grafiek 3: celstraf in maanden, het type wetsartikel en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=1)

De enige Deense rechtszaak betrof het **type** terugkeerder. De grafiek geeft aan de linkerkant de zaak in eerste aanleg weer en rechts die in hoger beroep. De kleuren van de balkjes vertegenwoordigen de **wetsartikelen** op basis waarvan de verdachte veroordeeld is. De zaken zijn in **chronologische volgorde** weergegeven.

6.4 Concluderend

Sinds 2012 kent Denemarken veel jihadistische buitenlandse strijders en in de afgelopen jaren zijn ook meerdere Syriëgangers naar het land teruggekeerd. In Denemarken zijn op dit moment meerdere rechtszaken tegen Syriëgangers in voorbereiding. Slechts een rechtszaak is afgerond. Het ging om een in Denemarken geboren man van Turkse komaf wiens Deense nationaliteit in hoger beroep werd afgenomen. Dit aspect van de rechtszaak is bijzonder. Het is het enige geval in de zeven onderzochte landen waar dit daadwerkelijk gebeurde. In andere landen is het afnemen van een dubbele nationaliteit wel een optie die besproken of zelfs geëist is, maar (nog) niet ten uitvoer is gebracht.

7 Duitsland

Aantal jihadistische buitenlandse strijders⁶¹ Meetmoment: maart 2017		Aantal rechtszaken 27		
<ul style="list-style-type: none"> • Aantal: > 915 • In Syrië/Irak: ~ 450 • Terugkeerders: ~ 300 		Toepassing jeugdrecht 5		
Gemiddelde duur verblijf van terugkeerders in Syrië/Irak (maanden; n=23) 7,2		Gemiddelde effectieve straf (maanden) 51		
Verdeling van de rechtszaken over tijd				
2013	2014	2015	2016	Tot en met juni 2017
	1	10	13	3
Verdeling van de typen jihadistische buitenlandse strijders (n=26)				
Onderschepten		Strijders		Terugkeerders
1 (3,8%)				25 (96,2%)

7.1 Inleiding

In Duitsland zijn de wetsartikelen die activiteiten strafbaar stellen als terroristisch misdrijf een integraal onderdeel van het Duitse wetboek van strafrecht, het *Strafgesetzbuch*. In de inventarisatie van rechtszaken zien we twee wetsartikelen met name terugkeren. Het gaat om de volgende:

- Deelname aan een terroristische organisatie:
 - *Bildung terroristischer Vereinigungen* (§129a)
 - *Kriminelle und terroristische Vereinigungen im Ausland* (§ 129b)
- Voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag:
 - *Vorbereitung einer schweren staatsgefährdenden Gewalttat* (§ 89a)

Paragraaf 129a dateert van 1976 en was een antwoord op het geweld van de *Rote Armee Faction* (RAF) uit het midden van de jaren zeventig. Paragraaf

⁶¹ Barrett 2017, pp. 12-13.

129b stamt uit 2002. Dit laatste artikel is specifiek gericht op het strafbaar stellen van deelname aan terroristische organisaties in het buitenland. Paragraaf 89a werd toegevoegd om te voldoen aan het EU kaderbesluit uit 2008 dat een aanpassing was op een eerder besluit uit 2004. Het kaderbesluit uit 2008 stelde drie aanvullende voorbereidingshandelingen strafbaar als terroristisch misdrijf: opruiing, rekrutering en het geven van training.⁶²

7.2 Deelname aan een terroristische organisatie

Het meest gebruikte wetsartikel om jihadistische buitenlandse strijders te veroordelen was deelname. In maar liefst 22 van de 27 zaken zagen we dit artikel terug als basis voor de veroordeling. In 17 rechtszaken was deelname zelfs de enige tenlastelegging. In alle gevallen gaat het om terugkeerders.

7.2.1 Poging en bereidheid

De enige veroordeling voor een poging tot deelname aan een terroristische organisatie was in februari 2017.⁶³ Deze veroordeelde reisde begin september 2013 naar Syrië om zich bij een jihadistische strijdgroep aan te sluiten. Na onenigheden met de rest van de groep keerde deze persoon al snel terug.⁶⁴ De rechtbank legde 30 maanden celstraf op. Hierbij werd meegenomen dat deze persoon slechts korte tijd in Syrië verbleef, een bekentenis aflegde en wilde deelnemen aan een uittredingsprogramma.⁶⁵

Een andere zaak ging over bereidheid tot deelname aan een terroristische organisatie. Dit was ook de enige zaak waarin een persoon die werd onderschept door de overheid terecht stond; de uitspraak was in juni 2016. Dit individu bood in mei 2015 een smokkelaar zijn diensten aan voor de jihadistische strijdgroep *Junud al-Sham* als hij eenmaal in Syrië zou zijn. De persoon werd in Duitsland opgepakt voordat hij kon uitreizen.⁶⁶

⁶² Raad van de Europese Unie 2008.

⁶³ Het gaat hier om §§ 129a en 129b en §§ 22 ('Versuch'; poging) en 23 ('Strafbarkeit des Versuchs'; strafbaarstelling van een poging).

⁶⁴ Oberlandesgericht Düsseldorf 2017.

⁶⁵ Rheinische Post 2017.

⁶⁶ Het gaat hier om §§ 129a en 129b en § 30 ('Versuch der Beteiligung'). Oberlandesgericht Düsseldorf 2016. *Junud al-Sham* (Soldaten van Syrië) was een jihadistische strijdgroep in het noorden van Syrië bestaande uit voornamelijk Tsjetsjeense strijders. In 2013 en 2014 sloten ten minste 30 Duitse jihadistische buitenlandse strijders zich bij de groep aan. Veel van deze strijders verruilden *Junud al-Sham* voor IS rond dezelfde tijd. Zie Steinberg 2016.

7.3 Het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag

Het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag is strafbaar gesteld in paragraaf 89a. Het gaat om misdrijven zoals moord, doodslag, kidnapping en gijzeling met als doel het voortbestaan van een staat of internationale organisatie te hinderen of te ondergraven. In paragraaf 89b wordt het handelen in het kader van een terroristische organisatie – zoals het zich laten onderwijzen – gericht op het plegen van ondermijning van het gezag, strafbaar gesteld. Opvallend is dat in paragraaf 89a het begrip terrorisme niet wordt genoemd.

In zes rechtszaken werd paragraaf 89a gebruikt bij de veroordeling. Bij vijf van deze rechtszaken gebeurde dit in combinatie met deelname. In één van deze vijf rechtszaken werd de verdachte naast ondermijning van het gezag en deelname ook veroordeeld voor poging tot moord. Deze persoon nam in Syrië deel aan gevechten en vuurde daarbij een mortiergranaat af. Van alle Duitse rechtszaken werd in deze zaak dan ook de hoogste celstraf opgelegd, namelijk 132 maanden.⁶⁷

Slechts eenmaal was het voorbereiden van aantasting van openbaar gezag het enige wetsartikel dat gebruikt werd bij de veroordeling waarbij 48 maanden cel werd opgelegd. Bij toemeting van de strafmaat werd rekening gehouden met het feit dat de persoon een bekentenis af had gelegd, maar ook dat hij in de periode van mei 2013 tot juni 2014 tot driemaal toe naar Syrië trok om bij jihadistische strijdgroeperingen te dienen. De persoon had wapentraining ondergaan en de wacht gehouden, maar had niet aan gevechtshandelingen deelgenomen.⁶⁸

Daarnaast was paragraaf 89a driemaal onderdeel van de tenlastelegging, maar lukte het niet om op grond hiervan tot een veroordeling te komen. Hiermee bleek het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag de meest betwiste wetsparagraaf in Duitse rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders. In een derde van alle zaken waar 89a werd gebruikt, kwam het op deze basis niet tot een veroordeling. Overigens pleitte het *Bundesgerichtshof* voor een terughoudend gebruik van paragraaf 89a als het ging

⁶⁷ Bayerische Staatskanzlei 2015.

⁶⁸ Gerichte in Berlin 2015.

om misdrijven gepleegd in het buitenland en in het bijzonder conflictgebieden.⁶⁹

Paragraaf 89b was eenmaal terug te vinden. Deze paragraaf stelt het uitvoeren van handelingen in de context van een terroristische organisatie met als doel aantasting van het openbaar gezag strafbaar. In de desbetreffende rechtszaak ging het enkel om een tenlastelegging, want de verdachte werd vrijgesproken.⁷⁰ De rechtszaak was de eerste waarin iemand op basis van 89b terechtstond.

7.4 Rechtszaken zonder contraterrore-wetgeving

In twee zaken werd het internationaal recht toepast zoals dat in het *Völkerstrafgesetzbuch* beschreven is. Dit wetboek omvat genocide, misdaden tegen de mensheid en oorlogsmisdaden. In juli 2016 veroordeelde de rechtbank een terugkeerder die in het voorjaar van 2014 korte tijd in Syrië was en daar poseerde met een van de romp gescheiden hoofd van een gedode soldaat. Aanvankelijk luidde de aanklacht zoals in vele andere rechtszaken: deelname en het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag. De rechtbank ging hier niet in mee en gaf de terugkeerder 24 maanden cel voor het uitvoeren van mensonterende gedragingen.⁷¹

De tweede zaak vond plaats in november 2016. Ook hier werd een persoon voor hetzelfde vergrijp veroordeeld, naast deelname en het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag. Met 102 maanden cel was de straf in deze tweede zaak dan ook fors hoger.⁷²

7.5 Vrijspraak en hoger beroep

In alle rechtszaken was van volledige vrijspraak slechts eenmaal sprake. Het gaat om de zaak waarin artikel 89b voor het eerst werd gebruikt. Gedeeltelijke vrijspraak was aan de orde in drie zaken. Al deze zaken zijn in deel 7.3 aan bod geweest.

Hoger beroep troffen we ook één keer aan. Het ging hier om een persoon die aanvankelijk terechtstond voor het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag en het onttrekken van een minderjarige aan ouderlijk toezicht. De vrouw had haar kinderen zonder medeweten van haar ex-partner

⁶⁹ Legal Tribune Online 2015a.

⁷⁰ Welt 2016.

⁷¹ Oberlandesgericht Frankfurt am Main 2016a; Crollly 2016.

⁷² Oberlandesgericht Frankfurt am Main 2016b.

meegenomen naar Syrië. In februari 2015 verklaarde de rechtbank de vrouw alleen schuldig aan onttrekking aan het ouderlijk gezag. Tegen de beslissing werd vervolgens hoger beroep aangetekend.

Het *Bundesgerichtshof* bevestigde in oktober 2015 het originele vonnis: de vrouw was enkel schuldig voor het onttrekken van minderjarigen aan het ouderlijk gezag en niet voor het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag. Het hof stelde dat de vrouw zich in Syrië weliswaar had laten scholen in de omgang met wapens – een strafbaar feit in het kader van 89a – maar dat het kunnen gebruiken van de wapens diende ter zelfverdediging van de kinderen en zichzelf.⁷³

Naar het oordeel in deze zaak werd uitgekeken vanwege de mogelijke consequenties voor de strafrechtelijke aanpak van terugkeerders. De vrees was dat als de vrouw niet werd veroordeeld het mogelijk zou worden voor buitenlandse strijders om een tijd bij jihadistische groeperingen door te brengen en zich daar te laten scholen in wapengebruik zonder dat dit strafbare feiten zou opleveren als men verder niet actief aan gevechtshandelingen zou deelnemen.

Vóór het vonnis van het hof in oktober 2015 werd het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag in drie van de zeven rechtszaken met succes ingezet. Na de uitspraak van het hof kwamen er nog 18 veroordelingen tot stand. Drie daarvan werden gedaan mede op basis van het wetsartikel dat voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag strafbaar stelt. Het hof riep in haar uitspraak op tot terughoudende inzet van paragraaf 89a.

7.6 Straffen

Een overzicht van de vrijspraak en de straffen is te vinden in grafiek vier op pagina 51. De gemiddelde straf was 51 maanden. Eén veroordeling sprong eruit wat betreft de hoogte van de straf. Het gaat hierbij om de terugkeerder die in juli 2015 tot 132 maanden cel werd veroordeeld voor deelname, het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag en poging tot moord. Deze persoon had in Syrië aan gevechtshandelingen deelgenomen.

Vijf terugkeerders werden berecht op basis van het jeugdrecht. Vier van deze minderjarigen verbleven gemiddeld zes maanden in Syrië/Irak en hun straffen lagen ook relatief bij elkaar in de buurt, het gemiddelde was 35

⁷³ Legal Tribune Online 2015b; Bundesgerichtshof 2015.

maanden cel. De uitzondering was terugkeerder 25 (zie grafiek) die 60 maanden celstraf kreeg na een verblijf van 28 maanden in Syrië/Irak.

7.6.1 Terroristenafdeling

Duitsland heeft geen terroristenafdeling. In bijna alle deelstaten worden ‘Islamisten’ wel onder speciaal toezicht geplaatst met als doel ze van elkaar te isoleren.⁷⁴ Sommige politici riepen wel op tot het creëren van een federale instelling voor personen verdacht van het plegen van terroristische misdrijven. Dit was naar aanleiding van de zelfmoord van een Syriër die in de gevangenis van Leipzig in voorarrest zat voor een terroristisch misdrijf en daar in oktober 2016 zelfmoord pleegde.⁷⁵ De federale minister van justitie was tegen een speciale federale afdeling en stelde dat de uitvoering van straf de bevoegdheid van de deelstaten was.⁷⁶

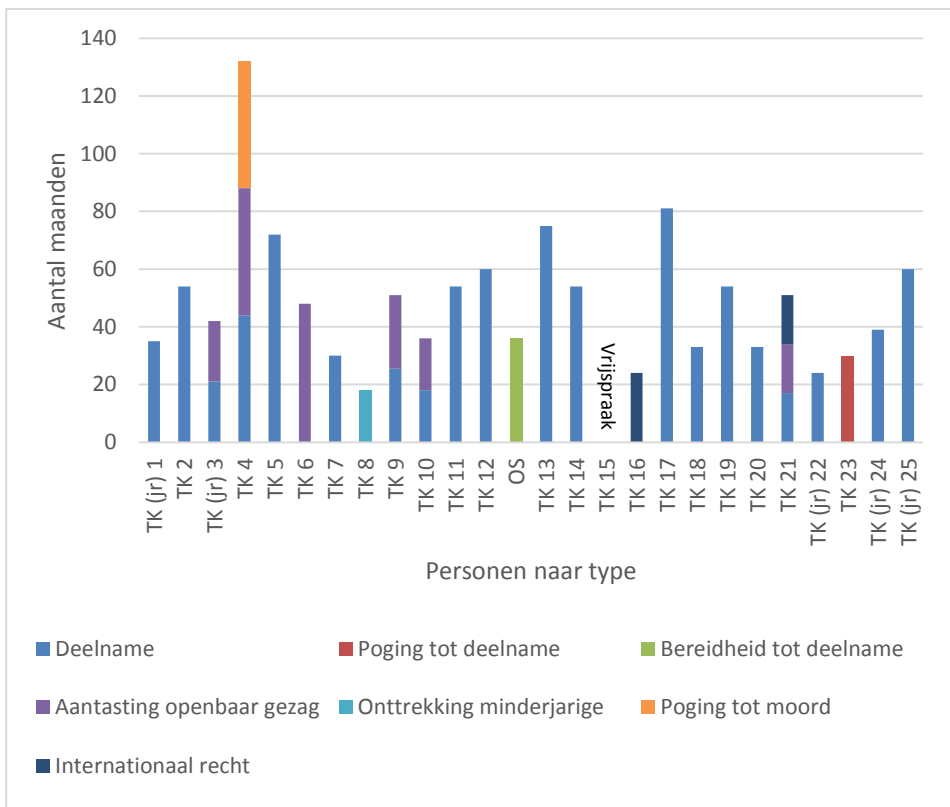
⁷⁴ Unger 2017.

⁷⁵ MDR Sachsen 2017.

⁷⁶ Roßmann 2016; Süddeutsche Zeitung 2016.

Grafiek 4: vrijspraak, celstraf in maanden, het type wetsartikel en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=27)

De weergave van de **typen** is te zien op de horizontale as. De legenda is als volgt: OS (onderschept) en TK (terugkeerder). Bij veroordelingen op basis van het **jeugdrecht** staat een 'jr' achter het type op de horizontale as. De kleuren van de balkjes vertegenwoordigen de **wetsartikelen** op basis waarvan de verdachten veroordeeld zijn. De zaken zijn in **chronologische volgorde** weergegeven. Op basis van de beschikbare informatie is het niet mogelijk gebleken om te achterhalen of er ook van een **voorwaardelijke straf** sprake was. Het Duitse wetboek van strafrecht kent deze mogelijkheid wel.

7.7 Concluderend

Duitsland kent sinds 2012 ongeveer 900 uitreizigers. In de jaren daarna is ongeveer een derde van de Duitse buitenlandse jihadistische strijders terug-

gekeerd. De eerste rechtszaak tegen een Syriëganger werd in 2014 gehouden en vooral in 2015 en 2016 nam het aantal rechtszaken snel toe.

In totaal zijn er 27 rechtszaken geteld waarin 26 personen terecht stonden. Op één uitzondering na ging het in de zaken om personen die daadwerkelijk in Syrië en Irak waren geweest. Deelname aan een terroristische organisatie in Syrië/Irak is de meest gebruikte basis om tot een veroordeling te komen.

Het wetsartikel dat het voorbereiden van aantasting van openbaar gezag strafbaar stelt (89a), komt zes keer voor als grond waarop een persoon veroordeeld is. In drie zaken behoorde dit wetsartikel wel tot de tenlastellegging, maar kon het misdrijf niet bewezen worden. Het voorbereiden van aantasting van het openbaar gezag is daarmee het meest betwiste wetsartikel in rechtszaken tegen jihadistische buitenlandse strijders. Ook op basis van 89b – het uitvoeren van handelingen in de context van een terroristische organisatie – werd nog geen veroordeling mogelijk.

Tweemaal is het internationaal recht gebruikt om personen te veroordelen voor misdrijven gepleegd in Syrië. Vrijspraak was er eenmaal en in gedeeltelijke vorm in drie zaken. De gemiddelde straf is 51 maanden. Vijfmaal werd op grond van het jeugdrecht een straf opgelegd.

8 Frankrijk

Aantal jihadistische buitenlandse strijders⁷⁷ Meetmoment: augustus 2017 <ul style="list-style-type: none"> • Aantal: 1.910 • In Syrië/Irak: ~ 270 • Terugkeerders: 271 	Aantal rechtszaken 40			
	Toepassing jeugdrecht 2			
	Man/vrouw 32/1			
Gemiddelde duur verblijf van terugkeerders in Syrië/Irak (maanden; n=10) 5,2	Gemiddelde effectieve straf (maanden) 86,2			
Verdeling van de rechtszaken over tijd				
2013	2014	2015	2016	Tot en met juni 2017
	4		19	17
Verdeling van de typen jihadistische buitenlandse strijders (n=33)				
Underschepten	Strijders	Terugkeerders	Reis afgebroken	
9 (27,3%)	2 (6,1%)	21 (63,6%)	1 (3%)	

8.1 Inleiding

Contraterrorisme-wetgeving in Frankrijk gaat terug tot de jaren '80 van de vorige eeuw. Na een serie bomaanslagen werd in 1986 een artikel opgenomen in het Franse wetboek van strafrecht – de *Code pénal* – waarin terroristische misdrijven strafbaar gesteld werden. Een verdere aanpassing van het artikel volgde in 1996. Wederom was een serie bomaanslagen, ditmaal gepleegd door de *Groupe islamique armé* (GIA), aanleiding voor de wetgever om nu ook voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven als strafbaar feit aan het wetboek toe te voegen.

De kern van dit wetsartikel (421-2-1) en dat betrekking heeft op voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven (hierna: voorbereidingshandelingen) is beter bekend als *association de malfaiteurs en relation avec une entreprise terroriste*. De definitie is als volgt:

⁷⁷ Barrett 2017, pp. 12-13.

Het deelnemen in elke groep of verband dat is opgezet met als doel het voorbereiden – gekarakteriseerd door één of meerdere materiele gedragingen – van terroristische misdrijven zoals gedefinieerd in de voorgaande artikelen zal ook een terroristisch misdrijf zijn.

8.2 Voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven

In alle 40 rechtszaken werd een beroep gedaan op het wetsartikel voorbereidingshandelingen om de verdachten te berechten. In deze zaken stonden 33 personen terecht. De resterende zeven rechtszaken hadden betrekking op hoger beroep en komen in deel 8.3 aan de orde. Hier wordt eerst gekeken naar de verdeling van de rechtszaken aan de hand de verschillende fasen van uitreis en terugkeer.

8.2.1 Onderschept

In totaal gaat het om negen zaken. In drie zaken stonden personen terecht die in Frankrijk onderschept waren bij een poging tot uitreis. Deze drie personen werden in mei 2012 samen opgepakt op het vliegveld van Saint Étienne toen zij op het punt stonden een vlucht naar Turkije te nemen. De rechter legde celstraffen op tussen de 24 en 48 maanden. Ten tijde van de uitspraak in mei 2014 werd één van de personen bij verstek veroordeeld. Hij was na zijn arrestatie en verhoor onder toezicht gesteld en mocht zijn proces in vrijheid afwachten, maar wist Frankrijk te ontvluchten en belandde alsnog in Syrië waar hij in december 2016 omkwam bij een Amerikaans bombardement.⁷⁸

In twee zaken ging het om personen die in het buitenland zijn onderschept. Deze personen, waarvan een zijn familie mee had, reisden samen en wilden per bus de Bulgaars-Turkse grens oversteken. Turkse grensbeambten hielden hen echter tegen. Franse contraterrorisme-diensten werden op de hoogte gesteld en een internationaal arrestatiebevel werd uitgevaardigd. Eén van deze individuen was inmiddels per vliegtuig van Bulgarije naar Turkije gereisd en kon nog net in het grensgebied met Syrië worden opgepakt. Het snelle handelen van de Franse diensten hield verband met het feit dat deze uitreiziger al eerder aan een buitenlands conflict deelgenomen had: in 2004 vocht hij tegen de Amerikaanse bezetting van Irak.⁷⁹

⁷⁸ Brafman 2016.

⁷⁹ Thioly 2015; Le Journal du Dimanche 2015.

Vier personen werden onderschept in het buitenland toen zij eind januari 2015 betrokken raakten bij een auto-ongeluk in Turkije. Na het ongeluk werden ze opgepakt en na twee maanden detentie in Turkije teruggestuurd naar Frankrijk.⁸⁰ Tijdens de rechtszaak gaven ze toe op weg te zijn geweest om zich in Syrië bij IS aan te sluiten. De celstraffen varieerden van 24 tot 60 maanden.

8.2.2 Terugkeerders en strijders

In 21 rechtszaken stonden terugkeerders terecht. De eerste terugkeerder die voor het gerecht verscheen, verbleef eind november 2012 slechts tien dagen in Syrië waar hij enkele verkenningsmissies zou hebben uitgevoerd. Daarna zou hij uit zijn strijdgroep zijn gezet.⁸¹ Na terugkeer in Frankrijk ondernam deze persoon in december 2012 toch nog vier pogingen om weer naar Syrië te reizen, maar zonder succes. Zowel in Tunis, Istanbul, de Bulgaars-Turkse grens en Beiroet werd hij door grensbeambten geweigerd.⁸² In januari 2013 werd de persoon gearresteerd en in november 2014 kreeg hij een forse straf opgelegd: 84 maanden.

Twee van de terugkeerders waren minderjarig ten tijde van hun reis en verblijf. De twee – 15 en 16 op het moment dat zij in januari 2014 uitreisden – verbleven drie weken in Syrië. Vervolgens trokken ze de grens met Turkije over waar ze door familieleden werden afgehaald. Beide personen kregen in juni 2016 op basis van het jeugdrecht zes maanden celstraf opgelegd.⁸³

Twee personen werden respectievelijk in januari 2015 en 2016 bij verstek veroordeeld, omdat zij in Syrië verbleven. De celstraffen waren achtereenvolgens 180 en 120 maanden.⁸⁴

8.2.3 De reis afgebroken

Dit betreft één persoon die in juli 2013 per boot richting Tunesië reisde om vanuit daar met het vliegtuig verder te reizen naar Syrië. Onderweg kreeg hij spijt en keerde terug naar Frankrijk. De rechtbank veroordeelde hem toch tot een celstraf van 18 maanden.⁸⁵

⁸⁰ Piquet 2016; Le Figaro 2016.

⁸¹ Audouin 2016.

⁸² Le Point 2014; France 24 2014; Verdot-Belaval 2014.

⁸³ Le Monde 2014.

⁸⁴ France 24; Faure 2016.

⁸⁵ Le Figaro 2017.

8.3 Hoger beroep

Zeven personen werden ook in hoger beroep veroordeeld. Zij maakten onderdeel uit van dezelfde rechtszaak tegen het zogenoemde *filière djihadiste de Strasbourg*. De personen verbleven tussen december 2013 en april 2014 in Syrië. Allen werden in juni 2016 veroordeeld op basis van voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven tot celstraffen variërend van 72 tot 108 maanden. In hoger beroep eiste het Openbaar Ministerie echter voor een aantal personen de maximumstraf die op basis van voorbereidingshandelingen kan worden opgelegd, namelijk 120 maanden. Tijdens de uitspraak in mei 2017 bleek dat in een aantal gevallen de straf hoger uitviel, maar de maximumstraf werd niet uitgedeeld.⁸⁶

8.4 Straffen

Een overzicht van de vrijspraak en de straffen is te vinden in grafiek vijf op pagina 58. De gemiddelde celstraf was 86,2 maanden. De hoogste straf die werd opgelegd was 240 maanden. Dit betrof een terugkeerder die 16 maanden in Syrië verbleef en werd veroordeeld voor voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven en financiering van een terroristische organisatie.

Uit de grafiek blijkt dat de straffen opgelegd vanaf juni 2016 (na terugkeerder vijf in de grafiek) aanzienlijk hoger zijn dan in de periode ervoor. Gemiddeld gezien werd er tussen maart 2014 en maart 2016 een aantal van 69 maanden cel opgelegd. De zes keer dat er naast celstraf ook een voorwaardelijke straf werd opgelegd, viel ook vier keer in deze periode en betrof telkens een persoon onderschept tijdens de uitreis. De andere twee keren dat er voorwaardelijk werd opgelegd betrof de enige Franse rechtszaak waarin een vrouw terecht stond, de andere zaak was tegen de persoon die spijt kreeg van zijn uitreis en terugkeerde naar Frankrijk. De gemiddelde hoogte van de voorwaardelijke straf was 16 maanden.⁸⁷

Het gemiddelde in deze latere periode van juli 2016 tot en met juni 2017 is maar liefst 109 maanden cel. In dit tijdvak vallen ook meer zaken tegen terugkeerders. Bovendien kondigde het Parijse hof dat landelijk bevoegd is inzake terroristische misdrijven in het voorjaar van 2016 aan dat zij zwaarder

⁸⁶ Soullier 2016; Le Monde 2017.

⁸⁷ De laagste en hoogste voorwaardelijke straffen waren achtereenvolgens 12 en 24 maanden.

zou gaan straffen.⁸⁸ De grafiek laat vanaf deze periode dus een overeenkomstige stijging zien.

8.4.1 Terroristenafdeling

Gevangenis en sinds november 2016 speciale afdelingen voor personen bij wie vermoedens omtrent radicalisering bestaan en waarbij de inschatting gemaakt is dat het proces nog te keren is. Ook zijn er afdelingen voor geradicaliseerde personen die een veiligheidsrisico vormen. Hier geldt een verhoogd regime van bewaking en is er geen mogelijkheid om deel te nemen aan uitredingsprogramma's.⁸⁹

Slechts kortstondig had Frankrijk in een aantal gevangenis speciale eenheden ('unités dédiées') ingericht voor verdachten van en veroordeelden voor terroristische misdrijven. In deze eenheden, die geïsoleerd waren van de rest van de gevangenis, werden enkel mannen gehuisvest. Vrouwen en minderjarigen kwamen niet in aanmerking.⁹⁰

Dit speciale regime begon met een proefproject in oktober 2014 in de gevangenis van Fresnes. Na de aanslagen op de redactie van het tijdschrift Charlie Hebdo in januari 2015 werd het aantal gevangenis met deze speciale eenheden verder uitgebreid.⁹¹ Eind oktober 2016 werd echter besloten de eenheden te sluiten. Dit volgde kort op een incident op de eenheid in Osny waar een veroordeelde jihadist twee bewakers verwondde met een mes. De reden voor de sluiting betrof de moeilijkheid om individuele begeleiding te bieden vanwege het groepsproces onder de gedetineerden.⁹²

⁸⁸ Jacquin, Pascual en Seelow 2016.

⁸⁹ Jacquin 2016.

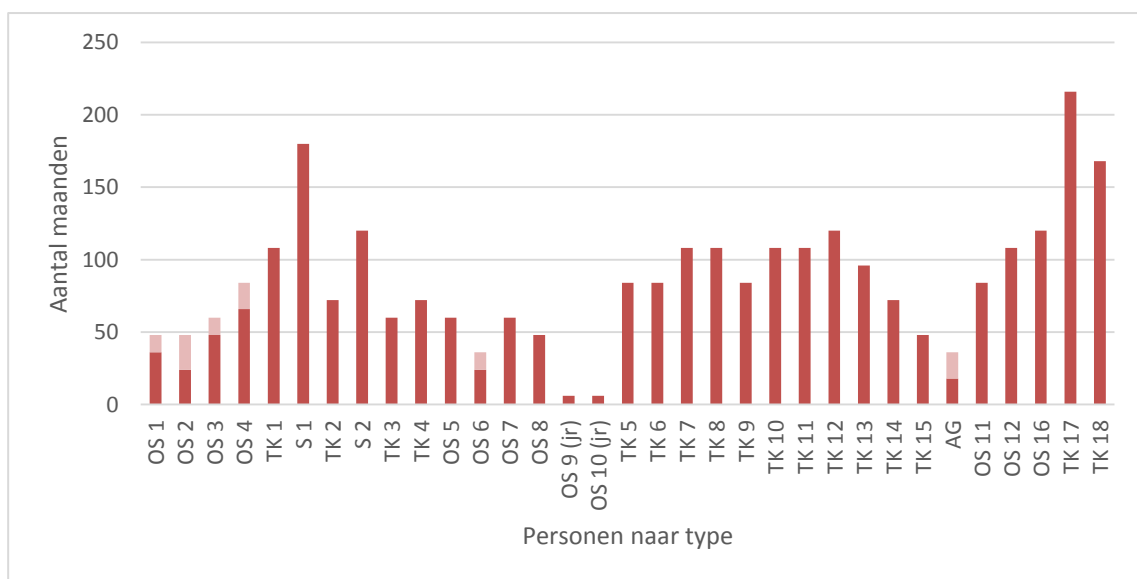
⁹⁰ Zie voor een beschrijving: *Contrôleur général des lieux de privation de liberté* 2016.

⁹¹ Het ging om Fresnes (26 plaatsen), Fleury-Mérogis (twee afdelingen met 20 plaatsen per afdeling), Osny (23 plaatsen) en Lille-Annœullin (28 plaatsen). Van deze 117 plaatsen bleken in het voorjaar van 2016 er 64 bezet. Tevens bleek dat 194 personen die vastzaten in verband met terroristische misdrijven uit naam van de radicale islam nog steeds in andere gevangenis waren ondergebracht. Een evaluatie van het stelsel gepubliceerd in juni 2016 (hierna geciteerd) was kritisch en vroeg om verdere onderbouwing van de gronden om deze groep gevangenen van de rest te isoleren. Al eerder was de minister van justitie en het inspectoraat voor het gevangeniswezen terughoudend over het proefproject in Fresnes. Zie *Contrôleur général des lieux de privation de liberté* 2016.

⁹² Zie voor het sluiten van de speciale eenheden: Jacquin 2016; Beardley 2017. Zie voor het steekincident: Le Devin 2016.

Grafiek 5: celstraf in maanden, voorwaardelijke straffen en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=33)

De weergave van de **typen** is te zien op de horizontale as. De legenda is als volgt: OS (onderschept), TK (terugkeerder), S (strijder) en AG (reis afgebroken en teruggekeerd naar het thuisland). Bij veroordelingen op basis van het **jeugdrecht** staat een 'jr' achter het type op de horizontale as. Bij rechtszaken in **hoger beroep** is alleen de opgelegde straf uit deze zaak weergegeven en niet een eerder opgelegde straf. De lichtere kleur in de balkjes geeft de **voorwaardelijke straf** weer. Het aantal maanden voorwaardelijk is in mindering gebracht op de celstraf. Het donkere gedeelte van de balkjes geeft dus de **effectieve celstraf** weer. Het balkje als geheel vertegenwoordigt de opgelegde celstraf zonder voorwaardelijk. De zaken zijn in **chronologische volgorde** weergegeven.

8.5 Concluderend

Frankrijk heeft 1.910 Syriëgangers – het grootste aantal binnen de EU – en met 271 ook een flink aantal terugkeerders.⁹³ Er werden 40 rechtszaken geteld waarin 33 personen werden berecht. De eerste zaken stamden uit 2014, maar vooral in 2016 en 2017 werden veel rechtszaken gevoerd. Bijna twee

⁹³ Van Ginkel en Entenmann 2016.

derde van deze personen behoren tot de categorie terugkeerders. Ruim een kwart betrof personen die tijdens de uitreis door de overheid onderschept zijn. Ongeacht deze verdeling werd in alle zaken hetzelfde wetsartikel gehanteerd: voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven (artikel 421-2-1). Er was geen enkele zaak waarbij niet op basis van terroristische misdrijven berecht werd.

Drie keer werden personen bij verstek veroordeeld. Tegen zeven personen werd door het Franse Openbaar Ministerie hoger beroep ingesteld en om hogere straffen gevraagd. Voor een aantal verdachten bleek dit ook aan de orde, maar de maximumstraf kwam er in dit geval niet aan te pas. Gekeken naar alle rechtszaken dan werd er gemiddeld 86,2 maanden cel opgelegd. Er was wel een duidelijk verschil ten aanzien van de hoogte: na juni 2016 werd er gemiddelde genomen veel zwaarder gestraft dan in de periode ervoor. De voorwaardelijke straffen vielen vooral in het begin. Vier van de zes keer voorwaardelijk werd in 2014 opgelegd.

9 Verenigd Koninkrijk

Aantal jihadistische buitenlandse strijders⁹⁴ Meetmoment: februari 2017 <ul style="list-style-type: none"> • Aantal: ~ 850 • In Syrië/Irak: ~ 400 • Terugkeerders: ~ 420 	Aantal rechtszaken 32			
	Toepassing jeugdrecht 1			
	Man/vrouw 29/2			
Gemiddelde duur verblijf van terugkeerders in Syrië/Irak (maanden; n=7) 3,5	Gemiddelde effectieve straf (maanden) 77,6			
Verdeling van de rechtszaken over tijd				
2013	2014	2015	2016	Tot en met juni 2017
	6	8	12	6
Verdeling van de typen jihadistische buitenlandse strijders (n=31)				
Underschepten	Strijders	Terugkeerders	Reis afgebroken	
21 (67,7%)		8 (25,8%)	2 (6,5%)	

9.1 Inleiding

Het Britse rechtssysteem verschilt met dat van de andere Europese landen. Het land is de bakermat van de *common law*-traditie waar, in tegenstelling tot de landen op het Europese continent, er geen vastomlijnd wetboek van strafrecht is. Het strafrecht bestaat uit de verzamelde jurisprudentie, afzonderlijke wetten of *acts* en internationale conventies.

In het VK ontstond wetgeving op het gebied van contraterorisme als reactie op het conflict met Noord-Ierland dat vanaf de jaren '20 van de vorige eeuw speelde en vooral in de jaren '60 en '70 veel dodelijke slachtoffers tot gevolg had. Van meer recente datum – en relevant in het kader van dit rapport – is de *Terrorism Act 2000* (TA 2000).

De TA 2000 bood een alomvattend kader voor contraterorisme en verving een aantal andere wetten die in het verleden vaak onder hoge druk tot stand

⁹⁴ Barrett 2017, pp. 12-13.

kwamen als antwoord op specifieke incidenten en van tijdelijke aard waren.⁹⁵ Sectie één van de *Act* definieert het begrip terrorisme:

[H]et gebruik of de dreiging met actie waar (...) [,] het gebruik of de dreiging ermee bedoeld is ter beïnvloeding van de overheid of ter intimidatie van de maatschappij of een deel daarvan, en (...) het gebruik of de dreiging ermee, wordt gedaan met als doel het bevorderen van een politieke, religieuze of ideologische zaak.⁹⁶

De *Terrorism Act 2006* (TA 2006) verscheen in maart 2006. In deze *Act* worden een aantal activiteiten toegevoegd als terroristische misdrijven. De belangrijkste in het kader van dit onderzoek is sectie vijf waarin voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven strafbaar gesteld worden.

Uit de inventarisatie van de rechtszaken tegen (potentiële) buitenlandse jihadistische strijders blijkt dat deze twee wetten het voornaamste juridische kader vormen om deze personen te berechten. Meer specifiek betreft het sectie vijf van de wet uit 2006:

Het voorbereiden van terroristische misdrijven:

- *Preparation of terrorist acts* (Section 5)

9.2 Voorbereidingshandelingen

Voor het VK zijn er in de periode vanaf 2012 tot en met juni 2017 in totaal 31 rechtszaken geteld. In acht van deze zaken stonden terugkeerders terecht. De meerderheid van de zaken is gevoerd tegen personen die tijdens hun reis werden onderschept, namelijk 21. Binnen deze categorie vinden we 17 zaken waarin de verdachte in het VK is opgepakt en vier waarbij dat in het buitenland gebeurd is. Daarnaast zijn er nog twee zaken waarin personen terecht stonden die hun reis voortijdig hebben afgebroken en terugkeerden naar huis.

De TA 2006 is het voornaamste wetsinstrument om (potentiële) jihadistische strijders te veroordelen. In maar liefst 30 zaken is er gebruik gemaakt van de TA 2006 om de verdachte te veroordelen. Op de TA 2000 is in totaal slechts zes maal een beroep gedaan om tot een veroordeling te komen.

⁹⁵ Oehmichen 2009, deel 1, hoofdstuk 1.

⁹⁶ Vertaling door de auteurs.

9.2.1 Het gebruik van TA 2006 sectie vijf

Sectie vijf van de TA 2006 – het voorbereiden van terroristische misdrijven – werd het vaakst tegen de verdachten gebruikt. Het gaat om in totaal 27 zaken. Vijf van de acht terugkeerders werden berecht op basis van deze sectie. Bij de categorie onderschepten is het beeld nog duidelijker: bij 20 van de 21 zaken waarin onderschepten terecht staan is sectie vijf gebruikt. Ook de twee personen die hun reis afbraken en terugkeerden naar huis zijn op basis van sectie vijf schuldig bevonden.

In zeven van de 27 zaken is sectie vijf ingezet in combinatie met andere wetsartikelen. Viermaal betreft het de inzet van TA 2000, tweemaal de zogeheten *Identity Documents Act 2010* (strafbaarstelling bezit en gebruik valse reisdocumenten) en een keer de *Malicious Communications Act* (strafbaarstelling verspreiden van vrees en angst).⁹⁷ In 20 zaken werd uitsluitend sectie vijf aangewend.

9.2.2 Het gebruik van andere secties van de TA 2006

In drie rechtszaken werd weliswaar de TA 2006 gebruikt, maar speelde sectie vijf geen rol. In een van deze drie zaken werd een persoon veroordeeld op basis van aanmoediging (*encouragement*; sectie één) tot het plegen van terroristische misdrijven. Het gaat hier om een terugkeerder die ook voor deelname is berecht.⁹⁸

In de twee andere zaken ging het om terugkeerders. Beide personen – broers – werden schuldig bevonden voor het deelnemen aan training voor terrorisme zoals beschreven in sectie acht van de TA 2006. Ze waren in augustus 2013 naar Syrië getrokken en namen daar deel aan een trainingskamp. In september keerden ze weer terug naar het VK waar ze werden tegengehouden door de douane. In de auto van de broers troffen de beambten vijf patronen voor een Kalasjnikov aan. Naast een veroordeling op basis van sectie acht is één van beiden ook berecht voor het overtreden van de vuurwapenwet.⁹⁹

⁹⁷ In een zaak worden zowel de TA 2000 als de *Documents Act* ingezet.

⁹⁸ Crown Prosecution Service 2016.

⁹⁹ Halliday 2014; Crown Prosecution Service 2014; International Crimes Database z.d.

9.3 Rechtszaken op basis van de TA 2000

Slechts eenmaal vormde de TA 2000 de kern van het vonnis in een rechtszaak tegen een Syriëganger. De persoon in kwestie was van plan om met haar kinderen naar Syrië te reizen, maar werd tegengehouden. Ze werd uiteindelijk veroordeeld voor het niet verstrekken van relevante informatie in het kader van politieonderzoek naar terroristische misdrijven. De man van de vrouw was er wel in geslaagd naar Syrië te reizen en zij had van dit vertrek – aldus de rechter op basis van sectie 39b van de TA 2000 – melding moeten maken bij de autoriteiten.¹⁰⁰

9.3.1 Deelname aan een verboden organisatie

Slechts één zaak heeft betrekking op deelname van een verboden organisatie. Dit is een opvallend verschil met Nederland, België en Duitsland waar juist in relatief veel rechtszaken gevonnist wordt op basis van deelname aan een terroristische organisatie. In de Britse zaak werd bewezen geacht dat de persoon naar Syrië was afgereisd en aldaar onderdeel had uitgemaakt van IS.

9.4 Uitreis afgebroken en vrijwillige terugkeer

Er zijn twee zaken waarin het uitreizen mislukte en de personen besloten om terug te keren naar huis. In beide gevallen reisden de personen naar de grens met Syrië – in één geval in Turkije en in het andere in Jordanië – maar lukte het niet om de grens met Syrië over te steken. Eén van deze personen had bovendien contact met familieleden die hem er mede van overtuigden terug te keren naar huis. Allebei de personen werden na terugkomst opgepakt en door een rechtbank schuldig bevonden aan het voorbereiden van terroristische misdrijven op basis van sectie vijf van de TA 2006.¹⁰¹

9.5 Vrijspraak en hoger beroep

Dit onderzoek heeft tweemaal (een poging tot) hoger beroep aangetroffen. Eén persoon die onderschept was bij een poging tot uitreis, werd aanvankelijk veroordeeld tot 60 maanden cel. Deze persoon werd voor meerdere strafbare feiten aangeklaagd, maar het Britse Openbaar Ministerie vond de celstraf van 60 maanden te laag en tekende hoger beroep aan.¹⁰² De strafmaat

¹⁰⁰ Guardian 2016; Crown Prosecution Service 2016.

¹⁰¹ Guardian 2015; BBC 2015.

¹⁰² De andere strafbare feiten waarvoor de persoon is veroordeeld zijn: oproepen tot het steunen voor een verboden organisatie (TA 2000, sectie 12) en het verspreiden van terroristische geschriften (TA 2006, sectie twee).

werd opnieuw beoordeeld waarna de persoon 96 maanden cel kreeg opgelegd.¹⁰³

Eén onderschepte uitreiziger die werd veroordeeld tot vijf jaar jeugdgevangenis ging in hoger beroep tegen het vonnis, maar de rechtbank verwierp de aanvraag.¹⁰⁴

9.6 Straffen

Een overzicht van de vrijspraak en de straffen is te vinden in grafiek vijf op pagina 66. De gemiddelde gevangenisstraf was 77,6 maanden.¹⁰⁵ In het VK werd eenmaal levenslang opgelegd; dit betekent minstens een straf van 144 maanden. Deze veroordeelde zou meerdere malen het voornemen hebben gehad om naar Syrië te reizen, maar werd uiteindelijk veroordeeld voor het beramen van een aanslag op een Amerikaanse luchtmachtbasis in het VK.¹⁰⁶

Daarnaast valt op dat enkele van de hoogste straffen werden uitgedeeld aan terugkeerders. Zoals in de grafiek te zien is variëren de straffen voor terugkeerders behoorlijk. Toch is het niet zo dat personen in deze categorie per definitie hogere straffen kregen dan bijvoorbeeld individuen die onderschept werden. Meerdere personen binnen de categorie onderschepten kregen namelijk een veel hogere straf dan een aantal terugkeerders.

Tot slot de twee personen die er niet in slaagden om Syrië te bereiken en onverrichter zaken weer naar huis reisden. Ook hier zijn vrij forse straffen opgelegd, namelijk 72 en 48 maanden. De persoon die de laatste straf kreeg, was door zijn familie overtuigd om terug te keren. Hem werd sectie vijf van de TA 2006 ten laste gelegd, maar ook tweemaal het verspreiden van terroristische geschriften.

9.6.1 Terroristenafdeling

In Engeland en Wales werd in juli 2017 de eerste gevangenis in gebruik genomen voor ‘radicalised extremists’ met islamistische achtergrond.¹⁰⁷ Dit betreft een ‘separation centre’ op het terrein van een bestaande gevan-

¹⁰³ BBC 2016a.

¹⁰⁴ Crown Prosecution Service 2015.

¹⁰⁵ In een zaak werd levenslang opgelegd. Van deze straf moeten minstens 144 maanden uitgezeten worden. Bij de berekening van de gemiddelde straf is van dit getal uitgegaan. In de grafiek is deze kolom echter maximaal doorgetrokken om duidelijk te maken dat het hier om de zaak gaat waar levenslang werd opgelegd.

¹⁰⁶ BBC 2016b.

¹⁰⁷ Ministry of Justice 2017. Zie ook Travis 2016.

genis.¹⁰⁸ Er zijn plannen voor nog twee instellingen zodat er een totale capaciteit is voor 28 gedetineerden. De gevangenen die er geplaatst worden hebben het hoogste risicoprofiel, dat wil zeggen, zij vormen een gevaar voor de nationale veiligheid, of zijn betrokken bij het beramen van terroristische aanslagen of proberen medegevangenen te beïnvloeden. Deze aanpak werd voorgesteld als onderdeel van een beleidsherziening door het ministerie van justitie gepubliceerd in 2016.¹⁰⁹

In het VK is justitie een gedelegeerde bevoegdheid. De individuele landen van het VK mogen daar zelf over beslissen. Schotland en Noord-Ierland hebben bijvoorbeeld geen speciale faciliteiten voor veroordeelden voor terroristische misdrijven en lijken ook niet van plan op korte termijn deze te gaan bouwen.

Vóór de beleidsherziening van 2016 kende Engeland al sinds de jaren '60 een spreidingsbeleid over acht extra beveiligde gevangnissen die bovendien regelmatige gerouleerd werden. Dit gold voor leden van de *Provisional Irish Republican Army* (PIRA) in het kader van het Noord-Ierse conflict. Het spreidingsbeleid had tot doel de risico's op rekrutering voor medegevangenen te beperken. Daarentegen werden PIRA-gevangenen in Noord-Ierland wel in één gevangenis samengebracht.¹¹⁰ Nog steeds is er discussie of dit effectief was of juist contraproductief.

Grafiek 6: celstraf in maanden, het type wetsartikel en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=31)

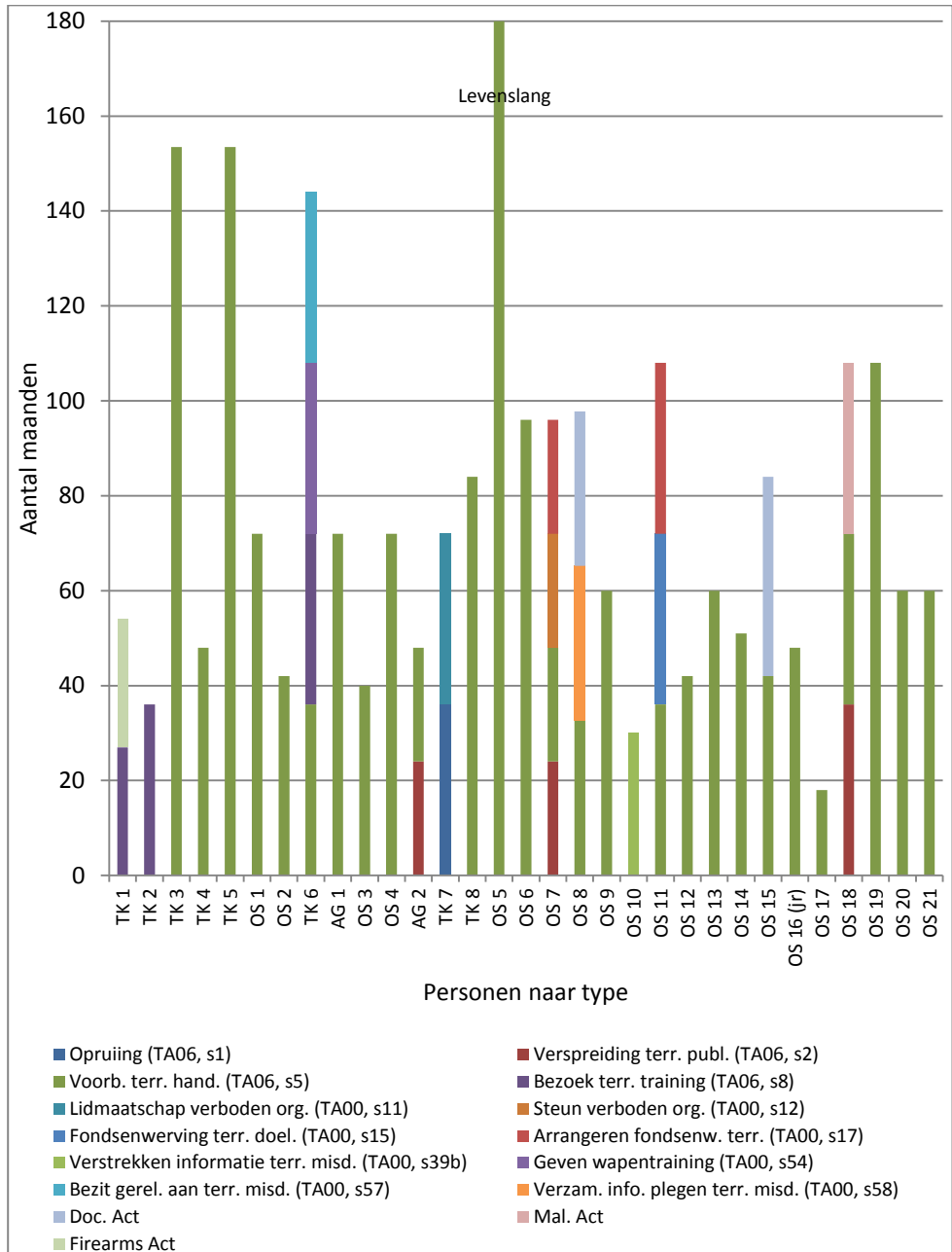
*De weergave van de **typen** is te zien op de horizontale as. De legenda is als volgt: OS (onderschept), TK (terugkeerder) en AG (reis afgebroken en teruggekeerd naar het thuisland). Bij veroordelingen op basis van het **jeugdrecht** staat een 'jr' achter het type op de horizontale as. Bij rechtszaken in **hoger beroep** is alleen de opgelegde straf uit deze zaak weergegeven en niet een eerder opgelegde straf. De balkjes geven dus de **effectieve celstraf** weer. De kleuren van de balkjes vertegenwoordigen de **wetsartikelen** op basis waarvan de verdachten veroordeeld zijn. De zaken zijn in **chronologische volgorde** weergegeven. De rechtszaak waarin **levenslang** werd opgelegd betreft de onderschepte persoon met nummer vijf (dit*

¹⁰⁸ Dit is HMP Frankland in County Durham.

¹⁰⁹ Ministry of Justice 2016.

¹¹⁰ Dit was in HMP Maze. De gevangenis werd gesloten naar aanleiding van het Goedevrijdagakkoord (1998). De gevangenen werd vervolgens samengebracht in HMP Maghaberry.

betekent niet dat de persoon 180 maanden kreeg, maar om duidelijk te maken dat het hier om een levenslange straf gaat is de kolom maximaal doorgetrokken).

9.7 Concluderend

Het VK telt ongeveer 850 uitreizigers naar Syrië/Irak waarvan naar schatting de helft weer is teruggekeerd. Er zijn 32 rechtszaken geïnventariseerd waarin 31 personen terecht hebben gestaan. De eerste zaken dateren van 2014 en sindsdien is het aantal elk jaar gestaag toegenomen. Twee derde van de personen die terecht stonden waren uitreizigers die tijdig onderschept werden door de overheid, voor 17 personen was dit in het VK zelf.

In alle rechtszaken werden bij veroordelen gebruik gemaakt van wetgeving tegen terroristische misdrijven – in tegenstelling tot Duitsland en Nederland waar in enkele zaken andere wetsartikelen de basis vormden voor de berechting. In het VK werd bijna uitsluitend een beroep gedaan op sectie vijf van de TA 2006 om een persoon te veroordelen. Dit betreft het voorbereiden van terroristische misdrijven. Tegen twee personen werd ook gevonnis op basis van het deelnemen aan training voor terroristische doeleinden.

De TA 2000 kwam er nauwelijks aan te pas. Eénmaal werd een persoon schuldig bevonden aan deelname van een verboden organisatie. Dit is een opvallend verschil met Nederland, België en Duitsland waar dit aspect juist veelvuldig in gebruik was bij veroordelingen. Personen die een reisopgave ondernamen, maar uit eigen beweging terugkeerden kregen forse straffen opgelegd. Voor alle rechtszaken bleek de gemiddelde celstraf 76 maanden te zijn. Eén persoon kreeg levenslang opgelegd waarvan minstens 144 maanden moet worden uitgezeten.

10 Verenigde Staten

Aantal jihadistische buitenlandse strijders¹¹¹ Meetmoment: september 2017 <ul style="list-style-type: none"> • Aantal: < 127 • In Syrië/Irak: • Terugkeerders: 7 		Aantal rechtszaken 24		
		Toepassing jeugdrecht 0		
		Man/vrouw 23/1		
Gemiddelde duur verblijf van terugkeerders in Syrië/Irak (maanden; n=2) 15,8		Gemiddelde effectieve straf (maanden) 176,3		
Verdeling van de rechtszaken over tijd				
2013	2014	2015	2016	Tot en met juni 2017
	1	3	19	1
Verdeling van de typen jihadistische buitenlandse strijders (n=24)				
Onderschepten		Strijders		Terugkeerders
22 (91,7%)				2 (8,3%)

10.1 Inleiding

Sinds de jaren '70 werden er in de VS meerdere statuten of *acts* aangenomen om terrorisme te bestrijden. Zo maakte een statuut uit 1976 het mogelijk om Amerikaanse hulp aan andere landen op te zeggen als bleek dat deze landen ondersteuning boden aan groeperingen die zich schuldig maakten aan internationaal terrorisme. In 1996 was er de *Antiterrorism and Effective Death Penalty Act* (AEDPA). Dit statuut had grote invloed op het Amerikaanse strafrecht, omdat het de mogelijkheden verruimde tot opsluiting zonder tussenkomst van een rechter.

Na de aanslagen op 11 september 2001 volgde de *USA Patriot Act* die de definitie van *domestic terrorism* verbreedde. De definitie verwijst naar handelingen die intimidatie of dwang ten aanzien van de bevolking tot doel hebben of via deze weg het beleid of handelen van de overheid willen beïnvloeden. Aanvankelijk kende de Patriot Act een horizonbepaling om de verruimde bevoegdheden periodiek te herzien, maar dit werd verwijderd na de vernieuwing van het statuut in 2006 en waarmee de Patriot Act permanent

¹¹¹ Barrett 2017, pp. 12-13.

karakter kreeg. De Amerikaanse contraterrorisme-wetgeving is te vinden onder hoofdstuk 113B van *title* of statuut 18 van het wetboek van strafrecht, de *U.S. Code*.

10.2 Ondersteuning van een terroristische organisatie

In de VS werden de meeste rechtszaken – in vergelijking met de andere landen *en* in relatieve termen – gevoerd tegen personen die onderschept waren door de overheid bij hun poging tot uitreis. Het gaat om 22 van de 24 rechtszaken die betrekking hebben op (potentiële) jihadistische buitenlandse strijders. Bovendien werden 20 van deze 22 personen in het thuisland opgepakt. Slechts twee personen werden in het buitenland tegengehouden. Als het gaat om de wetsartikelen op basis waarvan de onderschepte personen veroordeeld werden dan blijkt het in alle gevallen te gaan om ondersteuning van een terroristische organisatie.

Het ondersteunen van terroristische organisaties – [*p*]roviding material support or resources to terrorists – staat beschreven in het Amerikaanse wetboek van strafrecht in paragrafen 2339A en 2339B. De tweede paragraaf is specifiek van toepassing op buitenlandse terroristische organisaties. Het bereik van paragrafen 2339A en B omvat niet alleen het daadwerkelijk verlenen van ondersteuning, maar stelt ook vast als strafbare feiten het samenspannen tot ondersteuning en het doen van een poging daartoe. De veroordelingen kwamen vooral tot stand op basis van deze laatste twee elementen van paragrafen 2339A en B.

10.2.1 Samenspanning tot het ondersteunen van een terroristische organisatie

Uit 13 van de 24 zaken blijkt dat het samenspannen gericht op het ondersteunen van een terroristische organisatie in het buitenland (mede) de basis was voor de veroordeling. In negen rechtszaken werd gevonnist alleen op grond van samenspanning. Zesmaal werd samenspanning gebruikt in combinatie met poging tot ondersteuning.

In november 2016 legde de rechtbank acht personen uit de staat Minnesota tot celstraffen, omdat zij samen plannen hadden gemaakt om naar Syrië te gaan en zich daar bij IS aan te sluiten. De personen ondernamen meerdere pogingen tot uitreis. Een aantal werden op het vliegveld tegengehouden toen ze naar Europa wilden reizen. Vervolgens probeerden ze aan valse pas-

poorten te komen om alsnog te kunnen uitreizen.¹¹² Alle acht werden opgepakt en veroordeeld. De zaak kreeg veel aandacht van Amerikaanse media en werd gezien als trendsetend.

10.2.2 Poging tot het ondersteunen van een terroristische organisatie

In 16 zaken werd er (mede) veroordeeld voor een poging tot ondersteuning. In negen van deze rechtszaken was deze vorm van ondersteuning zelfs de enige grond op basis waarvan de verdachte straf kreeg. Bij de andere zeven zaken werd poging tot ondersteuning met een ander wetslement gecombineerd. Zes keer betrof dit samenspanning en één keer verboden wapenbezit.

Exemplarisch voor veel van deze zaken is het volgende: een persoon werd aangehouden op het vliegveld van Chicago. Hij had tickets geboekt voor een vlucht naar Turkije. Toen de politie diezelfde avond bij hem huiszoeking deed, vonden ze daar onder andere een reisbeschrijving, inclusief namen van contactpersonen in Turkije en een rudimentaire kaart waarin de route naar het Turks-Syrische grensgebied geschetst stond. De persoon kreeg 40 maanden celstraf opgelegd.¹¹³ Bijna de helft van alle personen werd opgepakt op het moment dat zij op het punt stonden vluchten te nemen of met de bus de grens te passeren.

10.3 Afgeven van een valse verklaring

In slechts twee rechtszaken werden terugkeerders berecht. Bij beide personen kwam de veroordeling tot stand op basis van het afgeven van een valse verklaring. Een persoon werd na zijn terugkeer in de VS door de FBI ondervraagd over zijn verblijf in Syrië. Aanvankelijk claimde hij aan de kant van het Vrije Syrische Leger gevochten te hebben. Ook ontkende hij trouw gezworen te hebben aan de leider van IS. De FBI ontdekte bij huiszoeking op de computer van de verdachte enkele tweets waaruit bleek dat hij wel aan de leider van IS trouw gezworen had. De persoon kreeg een celstraf van 48 maanden.¹¹⁴

10.4 Samenspannen tot het plegen van moord

Drie personen werden uiteindelijk veroordeeld voor het samenspannen tot het plegen van moord. Dit was in het kader van de Minnesota-zaak.

¹¹² United States District Court for the District of Minnesota 2016.

¹¹³ United States District Court – Northern District of Illinois – Eastern Division 2014.

¹¹⁴ United States District Court – Northern District of Texas 2015.

10.5 Hoger beroep en vrijspraak

Geen van de rechtszaken leidden tot volledige vrijspraak. Een van de uit Minnesota afkomstige personen diende een verzoek tot hoger beroep in, maar trok het een dag later alweer terug. Kort na de uitspraak in de Minnesota-zaak was er wel de verwachting dat er zaken in hoger beroep zouden komen.¹¹⁵ Over het verdere verloop van eventuele hoger beroepszaken is verder niets bekend.

10.6 Straffen

De gemiddelde straf is 176 maanden cel. Wat opvalt is dat de twee terugkeerders ten opzichte van de andere veroordeelden relatief milde straffen kregen – 48 en 96 maanden – ondanks dat zij in Syrië waren geweest. Bij enkele andere landen zien we dat een verblijf in Syrië vaak hogere straffen tot gevolg had, zeker vergeleken met uitreizigers die door de overheid onderschepte waren. Vergeleken met de straffen in andere landen zijn de voorgenoemde straffen juist fors te noemen.

De hoogste straf die werd opgelegd is 420 maanden. Dit betrof een van de personen uit Minnesota. Ook twee andere personen die in deze zaak onder meer veroordeeld werden voor het samenspannen tot het plegen van moord kregen celstraffen ter hoogte van 360 maanden cel.

Naar de uitspraken in de Minnesota-zaak werd uitgekeken, omdat de rechter de strafoplegging per persoon afwoog om – waar van toepassing – ruimte te bieden voor mogelijkheden tot de-radicalisering. Dit laatste had geen plek in het Amerikaanse rechtssysteem. In rechtszaken in de VS is het gebruikelijk dat een coöperatieve opstelling van de verdachte leidt tot een minder hoge celstraf. Alle verdachten hadden aangegeven spijt te hebben van hun daden, maar slechts twee werkten daadwerkelijk mee.

Bij een van deze personen betekende dit uiteindelijk het uitzitten van het voorarrest en plaatsing in een zogenoemd *halfway house* – een semi-open instelling waarin veroordeelden werken aan hun re-integratie in de samenleving; deze persoon is inmiddels vrijgelaten.¹¹⁶ De andere veroordeelden in de Minnesota-zaak (onderschepten 13 tot 20) kregen forse straffen opgelegd. Bij velen leidde dit tot verontwaardiging en ervoeren het als

¹¹⁵ CBS Minnesota 2016.

¹¹⁶ Montemayor 2017.

strijdig met het idee om ruimte te creëren voor mogelijkheden tot de-radicalisering.

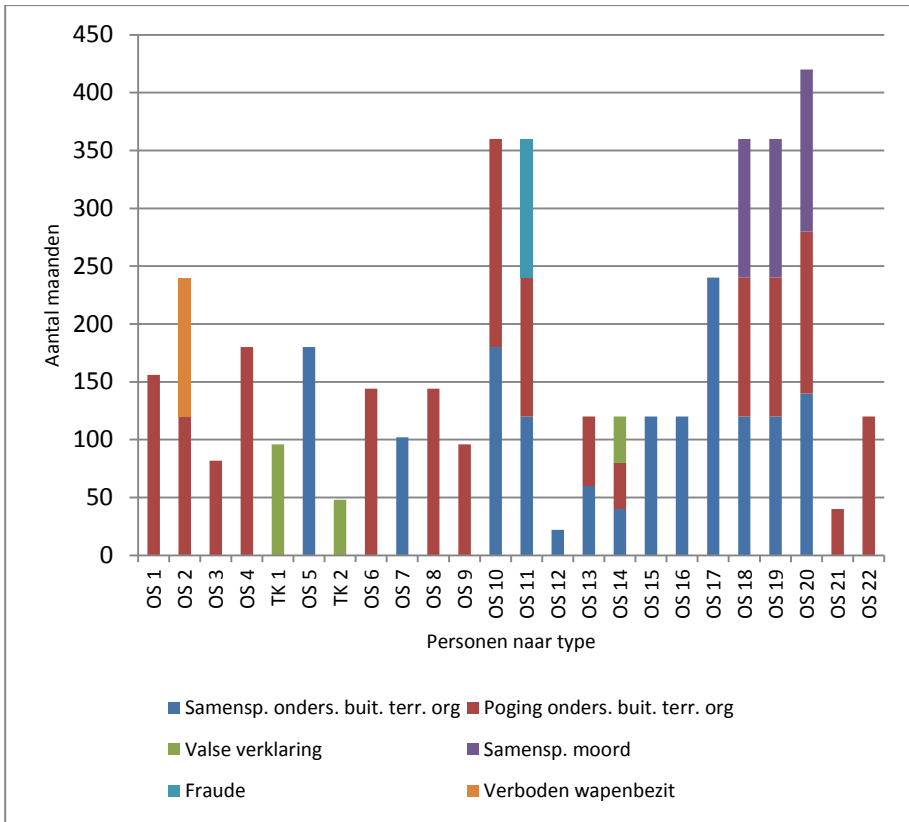
10.6.1 Terroristenafdelingen

In 2002 namen de VS op de marinebasis Guantánamo Bay een speciale gevangenis in gebruik voor zogenoemde *enemy combatants*, personen die in het kader van de *war on terror* gevangen waren genomen. Het betrof hier vooral buitenlandse gedetineerden.

In de VS kent het *Federal Bureau of Prisons* een aantal extra beveiligde gevangenissen waar de meest notoire terroristen gevangen gehouden worden. Op het niveau van de individuele staten zijn de verschillen groot en worden de personen die veroordeeld zijn voor bijvoorbeeld het financieren van terrorisme of alleen het dreigen met aanslagen niet in aparte (extra beveiligde) gevangenissen gezet.

Grafiek 7: celstraf in maanden, het type wetsartikel en het type (potentiële) jihadistische strijder (n=24)

De weergave van de typen is te zien op de horizontale as. De legenda is als volgt: OS (onderschept) en TK (terugkeerder). Bij rechtszaken in hoger beroep is alleen de opgelegde straf uit deze zaak weergegeven en niet een eerder opgelegde straf. De balkjes geven dus de effectieve celstraf weer. De kleuren van de balkjes vertegenwoordigen de wetsartikelen op basis waarvan de verdachten veroordeeld zijn. De zaken zijn in chronologische volgorde weergegeven. Onderschepten 13 tot 20 stonden terecht in de Minnesota-zaak.

10.7 Concluderend

Vergeleken met de Europese landen kent het vraagstuk van de (potentiële) buitenlandse jihadistische strijders in de VS een bescheiden omvang met 127 Syriëstrijders en zeven terugkeerders. Tot nog toe waren er 24 rechtszaken tegen evenzoveel personen. Deze personen zijn bijna allemaal tijdens hun uitreis poging onderschept door de overheid; bij 22 individuen was dit het geval. Ook in de Amerikaanse rechtszaken werd geen andere wetgeving gebruikt dan die gericht tegen terroristische misdrijven. Alle 22 zaken werden gevoerd op basis het ondersteunen van een buitenlandse terroristische organisatie (§§ 2339A en B). Deze wetsartikelen kenden een breed toepassingsbereik. Twee elementen uit deze artikelen voerden de boventoon bij de veroordelingen. Enerzijds was dit het *samenspannen* tot ondersteuning en anderzijds het doen van een *poging* tot ondersteuning. In een vijfde van de rechtszaken werd er zelfs gevonnis op basis van beide aspecten. Drie personen kregen een veroordeling op basis van het samen-

spannen van moord opgelegd. Daarentegen werden de twee terugkeerders gestraft voor het afgeven van valse verklaringen over hun reizen. Hun verblijf in Syrië leidde ook niet per definitie tot een hogere celstraf. Voor alle rechtszaken bleek de gemiddelde straf 176 maanden te zijn, maar dit was wel flink hoger dan in de Europese landen.

11 Conclusie

Aantal jihadistische buitenlandse strijders <ul style="list-style-type: none"> Aantal: 4.705 In Syrië/Irak: 1.595 Terugkeerders: 1.217 	Aantal rechtszaken 251			
	Toepassing jeugdrecht 11			
	Man/vrouw 200/20			
Gemiddelde duur verblijf van terugkeerders in Syrië/Irak (maanden; n=61) 6,3	Gemiddelde effectieve straf (maanden) 83,3			
Verdeling van de rechtszaken over tijd (van een aantal rechtszaken is de datum onbekend)				
2013	2014	2015	2016	Tot en met juni 2017
1	13	95	88	45
Verdeling van de typen jihadistische buitenlandse strijders (n=225)¹¹⁷				
Onderschepten	Strijders	Terugkeerders	Reis afgebroken	
70 (31,1%)	64 (28,4%)	86 (38,2%)	5 (2,2%)	

11.1 Inleiding

De zeven landen die centraal staan in dit onderzoek tellen naar schatting tezamen bijna vijfduizend jihadistische buitenlandse strijders. Dit getal bevat zowel uitreizigers die in Turkije strandden, personen die Syrië/Irak wisten te bereiken en strijders die in de loop der tijd terugkeerden. De laatste groep wordt geschat op iets meer dan 1.200 personen. Onduidelijk is het aantal strijders dat in Syrië is omgekomen. Volgens de laatste schattingen bevinden zich nog ongeveer 1.600 jihadisten uit de zeven onderzochte landen in Syrië/Irak. De gemiddelde duur van het verblijf van terugkeerders uit Syrië en Irak is 6,2 maanden.

In dit concluderende hoofdstuk worden de bevindingen uit de individuele landenhoofdstukken samengebracht om algemene ontwikkelingen, overeenkomsten en verschillen te duiden. Deel twee gaat kort in op hoe Nederland zich verhoudt ten opzichte van de andere landen als het gaat om de aantallen

¹¹⁷ De reden dat de aantallen hier afwijken van het totaal aantal personen (mannen en vrouwen) heeft te maken dat voor Nederland voor een persoon het type niet kon worden vastgesteld en dat in België een aantal personen in twee zaken terechtstonden en dus ook twee keer zijn meegeteld.

jihadistische buitenlandse strijders. Deel drie kijkt naar het verloop van de rechtszaken over tijd. Ook worden de rechtszaken hier vergeleken met de aantallen jihadistische buitenlandse strijders per land en worden de landen onderling vergeleken. Daarnaast wordt er ingegaan op verschillen en overeenkomsten tussen de landen wat betreft de verschillende types uitreizigers. Deel vier bespreekt de ontwikkelingen op het gebied van de gebruikte wetsartikelen. Deel vijf gaat in op de straffen. Deze worden vergeleken per land en per type uitreiziger. Tot slot geeft deel zes een reflectie op toekomstig onderzoek.

De belangrijkste bevindingen die uit deze delen naar voren komen worden hieronder kort weergegeven:

- In de meeste landen hebben de overheden slechts een klein deel van de totale aantallen (potentiële) Syriëgangsters kunnen veroordelen
- De celstraffen variëren enorm. De gemiddelde celstraffen tussen de landen lopen uiteen van 35 tot 176 maanden
- Er wordt bij de berechting van jihadisten bijna uitsluitend contra-terrorisme-wetgeving gebruikt
- De meest gebruikte wetsartikelen zijn in algemene zin deelname aan een terroristische organisatie en voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven

11.2 Nederland

Specifiek voor Nederland zijn de belangrijkste bevindingen als volgt:

- Nederland was vergeleken met de andere landen relatief vroeg met de veroordeling van Syriëgangsters
- Gekeken naar de ratio tussen veroordelingen en totale aantallen uitreizigers zit Nederland in de middenmoot
- De helft van de veroordelingen betreft door de overheid onderschepte uitreizigers
- In Nederland werden personen bij verstek veroordeeld
- Deelname aan een terroristische organisatie was het meest voorkomende wetsartikel
- In vergelijking met de andere landen was de gemiddelde celstraf in Nederland het laagst, maar gekeken naar type uitreiziger bleek dit op

te gaan voor onderschepte uitreizigers en terugkeerders, niet voor strijders

De groep Nederlandse jihadistische buitenlandse strijders is relatief klein vergeleken met de meeste andere onderzochte landen – bijna 300 personen. In België (478), Duitsland (meer dan 915), het VK (850) en Frankrijk (bijna twee duizend) lagen de cijfers veel hoger. De gemiddelde duur van verblijf in Syrië/Irak van de teruggekeerde Nederlandse jihadisten was 5,2 maanden en daarmee iets korter dan in de andere landen. Daarbij dient te worden aangetekend dat de meesten onder hen terugkeerden vóór het uitroepen van het kalifaat door IS en dat na 2014, anders dan in andere landen, amper nog Nederlandse jihadisten uit Syrië of Irak vertrokken.

11.3 De rechtszaken

De teller wat betreft het aantal afgeronde rechtszaken in de onderzochte landen in de periode 2013 tot en met juni 2017, inclusief zaken in hoger beroep en vrijspraken, staat op 251. Dat is slechts iets meer dan vijf procent van het totaal aantal jihadistische buitenlandse strijders die zich richting Syrië/Irak waagden.¹¹⁸ Het aantal terugkeerders dat terechtstond was 86. Ook bij deze categorie gaat het om een fractie van het totaal: zeven procent van meer dan 1.200 terugkeerders.

De ontwikkeling van het aantal rechtszaken over de tijd laat een groei zien. Van één in 2013 naar 109 tot en met 2015 en 251 tot en met juni 2017. Nederland valt op als het land dat in 2013 als eerste van de zeven onderzochte landen een rechtszaak voerde tegen (potentiële) uitreizigers. Het aantal zaken nam daarna snel toe. De afgelopen jaren was er gemiddeld gezien bijna elke maand een rechtszaak. En met 29 rechtszaken in de periode tot en met juni 2017 heeft Nederland een iets hoger percentage dan de andere landen als het gaat om de relatieve aantallen jihadistische buitenlandse strijders dat terecht stond: acht procent van de 280 uitreizigers tegenover zeven en een half procent voor de zeven landen als geheel.

De VS (19 procent) en België (17 procent) hebben hogere percentages veroordeelden ten opzichte van het totaal aantal uitreizigers vergeleken met Nederland. De VS heeft in absolute aantallen wel veel minder uitreizigers

¹¹⁸ Dit is een conservatieve becijfering: er is niet gezocht naar zaken die gaat over financiering, opruiming, rekrutering en ondersteuning.

dan Nederland. Ten opzichte van enkele andere Europese landen heeft Nederland een hogere verhouding veroordelingen versus aantallen uitreizigers. De ratio veroordeelde uitreizigers met het totaal aantal uitreizigers is voor het VK (drie en een half procent), Duitsland (bijna drie procent), Frankrijk (bijna 2 procent) en Denemarken (nog geen één procent) stukken lager.

Als we kijken naar hoe de personen die terecht hebben gestaan zich verdelen over de fases van uitreis tot terugkeer – zie het schema bovenaan pagina 75 en tabel negen op pagina 79 – dan zien we in globale zin een min of meer gelijke verdeling tussen uitreizigers, strijders en terugkeerders. De landen onderling verschillen echter behoorlijk.

Onderschepte uitreizigers

In het VK en de VS stonden vooral onderschepte uitreizigers terecht. Van alle in het VK berechte jihadistische buitenlandse strijders behoorde 67 procent tot deze categorie. In de VS was dit zelfs 91 procent. Onderschepte uitreizigers vormden de helft van de rechtszaken in Nederland. Voor Frankrijk (27 procent), België (bijna zeven procent), Duitsland (bijna vier procent) en Denemarken (nul procent) zijn deze aantallen flink lager.

Strijders

De meeste strijders – zowel in absolute als relatieve aantallen – werden in België berecht. Het ging hier om 56 personen die bijna 64 procent van het aantal in België veroordeelde personen vertegenwoordigden. In nog twee andere landen werden strijders veroordeeld. In Nederland ging het bij de categorie strijders om ruim een kwart van het totaal aantal berechte personen. Het andere land waar ook strijders werden veroordeeld was Frankrijk, daar ging het om slechts zes procent van de veroordeelde personen. Deze drie landen zijn de enige landen die jihadistische buitenlandse strijders bij verstek hebben veroordeeld.

Terugkeerders

De enige persoon die tot nog toe in Denemarken werd berecht in verband met een gang naar Syrië is een terugkeerder. Bijna alle in Duitsland berechte jihadistische buitenlandse strijders vielen ook in deze categorie, maar liefst 96 procent. Twee derde van de personen berecht in Frankrijk was een terugkeerder. In het VK was dit iets mee dan een kwart. In Nederlandse rechtszaken was bijna 23 procent een terugkeerder. In de Amerikaanse zaken ging het om slechts acht procent.

Tabel 9: aantallen berechte (potentiële) jihadistische strijders naar type

	Onderschepten	Strijders	Terugkeerders	Reis afgebroken
Nederland	11 (50%)	6 (27,6%)	5 (22,7%)	
België	6 (6,8%)	56 (63,6%)	24 (27,3%)	2 (2,3%)
Denemarken			1 (100%)	
Duitsland	1 (3,8%)		25 (96,2%)	
Frankrijk	9 (27,3%)	2 (6,1%)	21 (63,6%)	1 (3%)
VK	21 (67,7%)		8 (25,8%)	2 (6,5%)
VS	22 (91,7%)		2 (8,3%)	

11.4 Wetsartikelen

Alle landen hebben wetgeving die terroristische misdrijven strafbaar stellen. In sommige landen zoals Nederland, België en Denemarken dateert deze wetgeving van 2003 of 2004 en kwam deze tot stand na het EU kaderbesluit uit 2002. Duitsland, Frankrijk, het VK en de VS hadden voor die tijd al specifieke terrorismewetgeving. Ook in deze landen is in de jaren na de aanslagen op 11 september 2001 het strafrechtelijk instrumentarium verder aangescherpt. Voor de VS was dit via de Patriot Act, voor de Europese landen was dit het gevolg van EU besluiten.¹¹⁹

De inzet van terrorismewetgeving

Bij de berechting van jihadistische buitenlandse strijders maakten alle landen gebruik van terrorismewetgeving. In de meeste landen, waaronder België, Frankrijk, het VK, de VS en Denemarken, werd uitsluitend deze wetgeving gebruikt om tot een veroordeling te komen. In Duitsland en Nederland waren er per land twee zaken waar andere wetgeving werd ingezet. Duitsland gebruikte het internationaal recht om terugkeerders te veroordelen voor misdaden gepleegd in Syrië. In Nederland ging het om zaken waarin de aanklacht zich baseerde op terroristische misdrijven, maar er uiteindelijk alleen een veroordeling volgde op basis van diefstal, geweldpleging en verboden wapenbezit.

Vorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven

Rond het gebruik van wetsartikelen met betrekking tot terroristische misdrijven sprongen een aantal zaken in het oog. Het belangrijkste verschil betreft dat tussen enerzijds deelname aan een terroristische organisatie en

¹¹⁹ In 2008 en 2017 waren er achtereenvolgens een EU-kaderbesluit en richtlijn ter aanpassing en vervanging van het besluit uit 2002.

anderzijds voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven. Frankrijk, het VK en de VS zetten vaak deze laatste categorie in. In het VK, waar tot nog toe relatief veel onderschepte uitreizigers terecht stonden, werd veelvuldig gebruik gemaakt van sectie vijf van de TA 2006. In Frankrijk was het wetsartikel samenspannen tot het plegen van terroristische misdrijven de gemene deler bij alle veroordelingen, ongeacht of dit onderschepte uitreizigers betrof of de aanzienlijke groep terugkeerders. In het VK was de situatie juist omgekeerd. Hier was het sectie vijf van de TA 2006 – voorbereidingshandelingen voor terroristische misdrijven – dat vooral werd ingezet. Het Amerikaanse *material support* houdt het midden tussen deelname aan een terroristische organisatie en voorbereidingshandelingen. *Material support* werd vooral in deze laatste zin ingezet: niet de daadwerkelijke ondersteuning, maar het samenspannen tot en de poging tot ondersteuning vormde de kern bij de veroordelingen van onderschepte uitreizigers. Voor de terugkeerders gebruikte men in de VS vaak het afgeven van een valse verklaring als basis voor de veroordeling.

Deelname aan een terroristische organisatie

In Duitsland, België en Nederland nam deelname aan een terroristische organisatie een belangrijke plaats in bij de veroordeling van voornamelijk strijders en terugkeerders. Interessant is dat in het VK nauwelijks gebruik werd gemaakt van dit wetsartikel – slechts eenmaal – terwijl dit op basis van sectie 11 van de TA 2000 wel mogelijk is. In Nederland werden veel onderschepte uitreizigers voor poging tot deelname aan een terroristische organisatie veroordeeld en een kleinere groep voor het voorbereiden van deelname. Zo bezien lijkt de Nederlandse keuze voor wetsartikelen enigszins op die in de VS.

Toch vraagt deze algemene onderverdeling tussen voorbereidingshandelingen en deelname om enige nuance. In Nederland en Duitsland werd meermaals – en vaak met succes – het voorbereiden van terroristische misdrijven gehanteerd als basis voor de veroordeling (in Duitsland het voorbereiden van aantasting van openbaar gezag). Uit de Nederlandse zaken bleek dat dit op twee manieren tot stand werd gebracht: via het wetsartikel voorbereiden voor terroristische misdrijven (artikel 134a) of via de meer specifieke artikelen waarin moord en doodslag met terroristische oogmerk strafbaar zijn gesteld (288a en 289a) en dan in combinatie met samenspanning (96 lid 2).

11.5 Straffen

11.5.1 Vergelijking tussen de landen

Uit een vergelijking van de celstraffen tussen de landen bleek dat er grote verschillen bestaan.¹²⁰ In de VS werd het strengst gestraft, gevolgd door Frankrijk, het VK en Denemarken. In België, Duitsland en Nederland werd het lichtst gestraft. Nederland had een gemiddelde effectieve celstraf van 35,7 maanden; iets meer dan de helft van de strafmaat in het VK en ongeveer een vijfde van dat in de VS.

Tabel 10: algemeen – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden

Neder-land	België	Dene- marken	Duits- land	Frank- rijk	VK	VS
35,7	53	72	51	86,2	77,6	176,3
N=24	N=77	N=1	N=25	N=33	N=32	N=24

11.5.2 Vergelijking tussen de landen en typen uitreiziger

In de zes Europese landen werden gemiddeld genomen de onderschepten het lichtst gestraft, gevolgd door de terugkeerders en tot slot de strijders, hoewel deze laatste categorie maar voor drie landen opging. In de VS was de situatie omgekeerd, daar werden onderschepten aanzienlijk zwaarder gestraft dan terugkeerders, alhoewel het wat deze laatste categorie betreft slechts om twee personen ging. Hieronder worden per type de verschillen en overeenkomsten tussen de landen besproken.

Onderschepte uitreizigers

Nederland strafte het lichtst met betrekking tot onderschepte uitreizigers: de acht uitreizigers kregen gemiddeld 24,3 maanden cel. Dan volgden België en Duitsland, maar het ging in deze landen om respectievelijk twee en een veroordeling. Deze drie landen lagen relatief dicht bij elkaar in de buurt. In Frankrijk en het VK lag de gemiddelde celstraf voor onderschepte uitreizigers namelijk flink hoger: achtereenvolgens 54,7 (negen veroordelingen) en 74,1 maanden (21 veroordelingen). De gemiddelde straffen waren met afstand het hoogst in de VS, maar liefst 185,7 maanden (22 veroordelingen).

¹²⁰ De gemiddelde celstraf voor alle landen was 83,3 maanden.

Tabel 11: onderschepde uitreizigers – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden

Neder-land	België	Dene- marken	Duits- land	Frank- rijk	VK	VS
24,3	30		36	54,7	74,1	185,7
N=8	N=2		N=1	N=9	N=21	N=22

Strijders

Veroordelingen bij verstek van strijders troffen we aan in drie landen. In België werd er gemiddeld 64 maanden cel opgelegd (51 veroordelingen), terwijl dit in Nederland 72 maanden was (zes veroordelingen). Het is bij de Belgische veroordelingen wel belangrijk in het oog te houden dat velen terecht stonden voor activiteiten in het kader van Sharia4Belgium (S4B) in het land zelf en niet zozeer voor feiten gepleegd in Syrië/Irak. De hoogste straffen werden gegeven door de Franse rechter. De twee personen die hier terecht stonden kregen gemiddeld 150 maanden cel.

Tabel 12: strijders – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden

Neder-land	België	Dene- marken	Duits- land	Frank- rijk	VK	VS
72	64			150		
N=6	N=51			N=2		

Terugkeerders

Ook wat betreft de gemiddelde celstraffen voor terugkeerders was Nederland het land met de laagste straffen: gemiddeld 25,4 maanden voor vijf veroordeelde personen. In België werd gemiddeld 48 maanden cel opgelegd (16 veroordelingen) en in Duitsland was de celstraf gemiddeld 51,7 maanden (24 veroordelingen). In de VS, waar twee terugkeerders werden veroordeeld, was het gemiddelde 72 maanden, terwijl de enige Deense terugkeerder 84 maanden kreeg. Het hoogst waren de straffen in het VK en Frankrijk waar respectievelijk 93,1 (acht veroordelingen) en 96,8 (21 veroordelingen) maanden cel werd gegeven.

Tabel 13: terugkeerders – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden

Neder-land	België	Dene- marken	Duits- land	Frank- rijk	VK	VS
25,4	48	84	51,7	96,8	93,1	72
N=5	N=16	N=1	N=24	N=21	N=8	N=2

Uitreis afgebroken

In totaal waren er vijf rechtszaken tegen personen die tijdens de heenreis vrijwillig besloten terug te keren naar huis. In vier gevallen werden personen veroordeeld. De persoon in de Belgische rechtszaak werd als minderjarige berecht en in een gesloten instelling geplaatst. In Frankrijk kreeg een persoon 36 maanden cel, terwijl in het VK dit gemiddeld 60 maanden was (twee veroordelingen).

Tabel 14: reis afgebroken – gemiddelde effectieve celstraf per land in maanden

Neder-land	België	Dene- marken	Duits- land	Frank- rijk	VK	VS
	Gesloten instelling			36	60	
	N=1 ¹²¹			N=1	N=2	

Vergelijking

Wat verder nog opvalt was dat in Nederland er nauwelijks een verschil bestond tussen de gemiddelde celstraf voor onderschepten en terugkeerders, deze was namelijk respectievelijk 24,3 en 25,4 maanden. In de andere landen was dit verschil veel groter. Duitsland, België en het VK lagen relatief dicht bij elkaar met achtereenvolgens 15,7 maanden, 18 maanden en 19 maanden. In Frankrijk was het verschil tussen de gemiddelde celstraf voor onderschepten en terugkeerders met 42,1 maanden nog een maat groter. Het grootst was het verschil in de VS met 113,7 maanden, maar dan omgekeerd, want hier werden de terugkeerders (hoewel maar twee veroordelingen) juist zwaarder gestraft dan de onderschepten.

¹²¹ De andere persoon die in deze categorie viel werd vrijgesproken.

Tabel 15: aantallen berechte personen en gemiddelde celstraf type uitreiziger

	Nederland	België	Denemarken	Duitsland	Frankrijk	VK	VS
Aantal personen	23	82	1	26	33	31	24
Onderschepten	24,3	30		36	54,7	74,1	185,7
	N=8 ¹²²	N=2 ¹²³		N=1	N=9	N=21	N=22
Strijders	72	64			150		
	N=6	N=51			N=2		
Terugkeerders	25,4	48	84	51,7	96,8	93,1	72
	N=5	N=16	N=1	N=24 ¹²⁴	N=21	N=8	N=2
Reis afgebroken		Gesloten instelling			36	60	
		N=1			N=1	N=2	

Levenslang

In slechts één rechtszaak werd er een levenslange gevangenisstraf opgelegd. Dit was in het VK waar dit in de praktijk betekent dat minstens 144 maanden van de straf moet worden uitgezeten voordat er een mogelijkheid is tot voorwaardelijke vrijlating.

Terrorisme-afdelingen

Ondanks dat Nederland gemiddeld gezien aanzienlijk lager straft vergeleken met de andere landen – in ieder geval ten aanzien van onderschepten en terugkeerders – worden verdachten van en veroordeelden voor terroristische misdrijven wel op een terrorisme-afdeling geplaatst. Voor België geldt dit ook, maar alleen als de personen een ernstig veiligheidsrisico vormen. Ook Denemarken scheidt gevangenen met extremistisch gedachtegoed om het risico op radicalisering te beperken. Hetzelfde geldt voor het VK waar in 2017 aparte ‘separation centres’ werden ingericht voor ‘de meest subver-

¹²² Deze acht veroordeelden kregen ook daadwerkelijk celstraf opgelegd. In een andere rechtszaak werd de verdachte wel schuldig bevonden, maar kreeg geen straf opgelegd; Rechtbank Rotterdam 2016. Een andere veroordeelde kreeg een voorwaardelijke straf van negen maanden opgelegd; Rechtbank Midden-Nederland 2016. Deze laatste twee rechtszaken zijn niet meegenomen bij de berekening, omdat dit niet direct een daadwerkelijke celstraf tot gevolg heeft.

¹²³ In totaal zijn er zes onderschepten veroordeeld waarvan twee daadwerkelijk celstraf kregen. Van de andere vier was één veroordeelde minderjarig en werd in een gesloten inrichting geplaatst; dit is niet meegenomen in de berekening van het gemiddelde. Twee veroordeelden kregen celstraf ‘met uitstel’ (voorwaardelijk). Het ging hierbij om 36 en 24 maanden; zie respectievelijk Het Laatste Nieuws 2016d; Verhaeghe 2017. Deze straffen zijn niet meegenomen in de berekening, omdat de veroordeelden geen daadwerkelijke celstraf kregen opgelegd (zolang zij hun voorwaarden niet schenden). Eén persoon kreeg opschorting van de straf en werd dus niet veroordeeld; zie Verhaeghe 2017.

¹²⁴ Het betreft hier enkel personen die veroordeeld zijn. In een andere rechtszaak waar een terugkeerder terecht stond was er vrijspraak.

sieve gevangenen'.¹²⁵ Duitsland kent geen aparte terroristenafdeling. Frankrijk had korte tijd afgeschermd afdelingen binnen gevangenissen voor terrorismeverdachten en veroordeelden voor terroristische misdrijven. Het land ging echter over op een systeem van afdelingen binnen gevangenissen voor enerzijds gevangenen waarbij de radicalisering mogelijk nog gekeerd kan worden en anderzijds afdelingen voor gevangenen waarvan een veiligheidsrisico uit gaat. In de VS kent het *Federal Bureau of Prisons* een aantal extra beveiligde gevangenissen waar de meest notoire terroristen gevangen gehouden worden. Op het niveau van de individuele staten zijn de verschillen groot en worden de personen die veroordeeld zijn voor bijvoorbeeld het financieren van terrorisme of alleen het dreigen met aanslagen niet in aparte (extra beveiligde) gevangenissen gezet.

Dubbele nationaliteit

Het afpakken van de (dubbele) nationaliteit wordt in veel Europese landen gezien als een manier om tegen jihadistische buitenlandse strijders op te treden. Denemarken is vooralsnog het enige land waar deze maatregel ook daadwerkelijk is toegepast. In een aantal landen, waaronder Nederland, wordt de implementatie van deze maatregel overwogen.

Voorwaardelijk

De landen waar voorwaardelijke straffen werden gegeven waren Frankrijk en Nederland. Waar Frankrijk juist in 2014 vooral voorwaardelijk strafte en daarna nauwelijks, lijkt Nederland dit vanaf 2016 juist meer te doen.

Toepassing jeugdrecht

Tussen de landen zijn er ook duidelijke verschillen wat betreft de omgang met minderjarige (potentiële) jihadistische buitenlandse strijders. In Duitsland en het VK kregen deze personen straffen opgelegd variërend van 24 tot 60 maanden. In Nederland, België en Frankrijk werden minder zware straffen uitgedeeld.

De reis voortijdig afgebroken

Tot slot de categorie personen die voortijdig hun uitreis afbraken – hetzij omdat ze spijt kregen of door andere omstandigheden. Het gaat hier om vijf personen, iets meer dan twee procent van het totaal. De Franse spijtoptant kreeg 18 maanden, terwijl twee Britse personen werden veroordeeld tot 48

¹²⁵ Travis 2017.

en 72 maanden straf. In België werd één persoon in een gesloten instelling geplaatst en een ander kreeg vrijspraak.

11.6 Reflectie

Dit onderzoek is een eerste inventarisatie van de strafrechtelijke aanpak van (potentiële) jihadistische buitenlandse strijders in verschillende Europese landen en de VS. De eerste rechtszaak dateert uit 2013. Sindsdien groeit het aantal zaken gestaag. In de monitoringsfase van dit onderzoek verwachten we de komende maanden meer inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de strafrechtelijke aanpak in de onderzochte landen. Gaan de straffen omhoog; zullen er grotere verschillen optreden tussen onderschepten, strijders en terugkeerders; en zullen we in en tussen landen veranderingen zien in het gebruik van bepaalde wetten of de inzet van bestuurlijke maatregelen zoals het afnemen van de nationaliteit bij personen met twee of meer nationaliteiten?

Tijdens deze eerste inventarisatie liepen we tegen een aantal problemen op die ook bij vervolgonderzoek waarschijnlijk zullen blijven spelen. De belangrijkste is dat er in de verschillende landen geen systematisch overzicht wordt bijgehouden van rechtszaken tegen (potentiële) jihadistische strijders. Eurojust verzamelt gegevens over veroordelingen voor terroristische misdrijven in hun *Terrorism Convictions Monitor* (TCM) en hoewel dit een waardevol overzicht geeft, is het ook niet helemaal volledig. Daarnaast bleek het niet eenvoudig of zelfs onmogelijk in de meeste van de zeven onderzochte landen om uit openbare bronnen gedetailleerde informatie te krijgen over rechtszaken.

In het vervolgonderzoek hopen we eventuele gaten te vullen en voor een langere periode rechtszaken in kaart te brengen waardoor we mogelijke trends en ontwikkelingen kunnen aangeven en waar mogelijk kunnen duiden. Daarnaast stelt de monitoring van rechtszaken ons in staat een beter inzicht te krijgen in de eigenheid of overeenkomst van de Nederlandse strafrechtelijke aanpak vergeleken met die in de andere zes onderzochte landen.

Bibliografie

- Aerts, Kristof (2017), 'Syriëstrijder krijgt 28 jaar voor moord', *Het Laatste Nieuws*, 14 februari, <https://www.hln.be/regio/antwerpen/syriestrijder-krijgt-28-jaar-voor-moord-a30275f6/> (bezoekt op 5 december 2017).
- Algemeen Dagblad (2016), 'Mohamed A. in hoger beroep vrijgesproken van terrorisme', *Algemeen Dagblad*, 30 maart, <https://www.ad.nl/delft/mohamed-a-in-hoger-beroep-vrijgesproken-van-terrorisme-ab66ea0c/> (bezoekt op 4 december 2017).
- Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (2006), 'Jaarverslag 2005', april.
- Audouin, Corinne (2016), 'Le djihad des frères Moreau', *France Inter*, 14 december, <https://www.franceinter.fr/justice/le-djihad-des-freses-moreau> (bezoekt op 12 december 2017).
- Bakker, Edwin en Jeanine de Roy van Zuijdewijn (2015), 'Barometer van de dreiging. Tien jaar Dreigingsbeeld Terrorismen Nederland 2005-2015', https://www.nctv.nl/binaries/essay-barometer-def_tcm31-32670.pdf (bezoekt op 20 december 2017).
- Barrett, Richard (2017), 'Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees', *The Soufan Group*, oktober, <http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/11/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017-v3.pdf> (bezoekt op 20 december 2017).
- Bayerische Staatskanzlei (2015), 'OLG München, Urteil v. 15.07.2015 – 7 St 7/14 (4)', 15 juli, [http://www.gesetze-bayern.de/\(X\(1\)S\(1v0fic11je22ov003earvviq\)\)/Content/Document/Y-300-Z-BECKRS-B-2015-N-13419?hl=true&AspxAutoDetectCookieSupport=1](http://www.gesetze-bayern.de/(X(1)S(1v0fic11je22ov003earvviq))/Content/Document/Y-300-Z-BECKRS-B-2015-N-13419?hl=true&AspxAutoDetectCookieSupport=1) (bezoekt op 11 december 2017).
- BBC (2015), 'Blackburn student jailed for terrorism offences', 11 december, <http://www.bbc.com/news/uk-england-lancashire-35069746> (bezoekt op 14 december 2017).
- BBC (2016a), 'Mohammed Abdul Kahar jail term for IS recruitment increased', 17 mei, <http://www.bbc.com/news/uk-england-tyne-36314858> (bezoekt op 14 december 2017).
- BBC (2016b), 'US air base attack plot: British man Juneed Khan jailed', 13 mei, <http://www.bbc.com/news/uk-36287476> (bezoekt op 14 december 2017).
- BBC (2017), 'Who are Britain's jihadists?', 5 juli, <http://www.bbc.com/news/uk-32026985> (bezoekt op 20 december 2017).
- Beardsley, Eleanor (2017), 'Inside French Prisons, A Struggle To Combat Radicalization', *NPR*, 25 juni, <https://www.npr.org/sections/parallels/2017/06/25/534122917/inside-french-prisons-a-struggle-to-combat-radicalization> (bezoekt op 12 december 2017).
- Berger, Maurits (2006), *Sharia. Islam tussen recht en politiek* (Den Haag: Boom Juridische Uitgevers).
- Binnenlandse Veiligheidsdienst (2002), 'Jaarverslag Binnenlandse Veiligheidsdienst 2001', mei.
- Blake, Matt (2017), 'Briton who fought Isis killed in Raqqa a week after city liberated', *Guardian*, 24 oktober, <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/oct/24/briton-who-fought-isis-killed-in-raqqa-a-week-after-city-liberated> (bezoekt op 20 december 2017).
- Brafman, Julie (2016), 'Salah-Eddine Gourmat, la dernière cible', *Libération*, 25 december, http://www.liberation.fr/france/2016/12/25/salah-eddine-gourmat-la-derniere-cible_1537453 (bezoekt op 12 december 2017).
- Bundesgerichtshof (2015), 'Bundesgerichtshof bestätigt Urteil im sogenannten Allgäuer Islamistenprozess', 27 oktober, <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=914040fba7870b949e23eaf8adb8c63e&nr=72638&linked=pm&Blank=1> (bezoekt op 11 december 2017).
- Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz (2011), 'Schaubild Gerichtsaufbau (Deutsch)', http://www.bmjuv.de/SharedDocs/Archiv/Downloads/Schaubild_Gerichtsaufbau_Deutsch.html?nn=6439218 (bezoekt op 20 december 2017).
- Bundesministerium des Innern (2016), 'Verfassungsschutzbericht 2015', <https://www.verfassungsschutz.de/embed/vsbericht-2015.pdf> (bezoekt op 20 december 2017).
- CBS Minnesota (2016), 'Minneapolis Terror Sentences Expected To Set National Standard', 19 november, <http://minnesota.cbslocal.com/2016/11/19/terror-sentencing-standard/> (bezoekt op 14 december 2017).
- Contrôleur général des lieux de privation de liberté (2016), 'Radicalisation islamiste en milieu carcéral', 7 juni, <http://www.cglpl.fr/2016/rapport-sur-la-prise-en-charge-de-la-radicalisation-islamiste-en-milieu-carceral-les-unites-dediees-ouvertes-en-2016/> (bezoekt op 12 december 2017).

- Coolsaet, Rik en Tanguy Struye de Swielande (2007), 'Belgium and Counterterrorism Policy in the Jihadi Era (1986-2007)', *Real Instituto Elcano*, Working Paper 40/2007, http://www.realinstitutoelcano.org/documentos/WP2007/WP40-2007_Coolsaet-Struye_Belgium_Counterterrorism_Policy.pdf (bezoekt op 5 december 2017).
- Croly, Hannelore (2016), 'Er posierte mit Köpfen – und nennt sich "sensibel"', *Welt*, 4 mei, <https://www.welt.de/politik/deutschland/article155057454/Er-posierte-mit-Koepfen-und-nennt-sich-sensibel.html> (bezoekt op 11 december 2017).
- Crown Prosecution Service (2014), 'R v Mohommod Hassin Nawaz and Hamza Nawaz', http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/ctd_2016.html#a02 (bezoekt op 14 december 2017).
- Crown Prosecution Service (2015), 'R v Yahya Rashid', http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/ctd_2015.html#a26 (bezoekt op 14 december 2017).
- Crown Prosecution Service (2016), 'R v Tareena Shakil', http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/ctd_2016.html#a02 (bezoekt op 14 december 2017).
- Danish Department of Prisons and Probation en Danish Ministry of Children, Gender Equality, Integration and Social Affairs (2014), 'Back on Track: A Pilot Project on the Prevention of Radicalisation Among Inmates', juni, https://www.kennisplein.be/Documents/Back%20On%20Track_Denemarken.pdf (bezoekt op 5 december 2017).
- De Bondt, Lies (2010), 'Terrorisme in de Europese Unie', Masterscriptie, *Universiteit Gent*, https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/458/254/RUG01-001458254_2011_0001_AC.pdf (bezoekt op 5 december 2017).
- De Morgen (2015), 'Infiltrant nekt jihadnetwerk. Dertig verdachten krijgen celstraffen tussen tien maanden en twintig jaar', 30 juli, <https://www.demorgen.be/binnenland/infiltrant-nekt-jihadnetwerk-b7a21095/> (6 november 2017).
- De Morgen (2015), 'Infiltrant nekt jihadnetwerk', 30 juli, <https://www.demorgen.be/binnenland/infiltrant-nekt-jihadnetwerk-b7a21095/> (bezoekt op 5 december 2017).
- De Morgen (2016a), 'Jihadronselaar Khalid Zerkani krijgt in beroep zwaarste straf: 15 jaar cel', 14 april, <https://www.demorgen.be/binnenland/jihadronselaar-khalid-zerkani-krijgt-in-beroep-zwaarste-straf-15-jaar-cel-b21c208c/> (bezoekt 5 december 2017).
- De Morgen (2016b), 'Cassatieberoep 'mama jihad' verworpen', 5 oktober, <https://www.demorgen.be/binnenland/cassatieberoep-mama-jihad-verworpen-b01232ae/> (bezoekt op 5 december 2017).
- De Morgen (2017), 'Tot vijftien jaar cel geëist tegen leden van netwerk dat Syriëstrijders ronselde', 2 juni, <https://www.demorgen.be/binnenland/tot-vijftien-jaar-cel-geest-tegen-leden-van-netwerk-dat-syriestrijders-ronselde-b26bd0a9/> (bezoekt 5 december 2017).
- De Standaard (2015), 'Regering wil teruggekeerde Syriëstrijders achter de tralies', 19 november, http://www.standaard.be/cnt/dmf20151118_01978538 (bezoekt op 21 december 2016).
- Deutscher Bundestag (2016), 'Ausreise gewaltbereiter Islamisten aus Deutschland im Jahr 2015', *Drucksache* 18/8066, 12 april.
- Duell, Mark (2015), "'Walter Mitty' Muslim extremist who claimed MI5 repeatedly snatched him off the streets of Coventry is jailed for six years after trying to hitch-hike across Europe to join ISIS", *Daily Mail*, 27 mei, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3099347/Walter-Mitty-Muslim-extremist-Zakariya-Ashiq-claimed-MI5-repeatedly-snatched-streets-Coventry-jailed-six-years.html> (6 november 2017).
- Faure, Mélanie (2016), 'Le Français Salim Benghalem serait le «cerveau» des attentats du 13 novembre', *Le Figaro*, 25 januari, <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/01/25/01016-20160125ARTFIG00243-le-francais-salim-benghalem-serait-le-cerveau-des-attentats-du-13-novembre.php> (bezoekt op 12 december 2017).
- FOD Binnenlandse Zaken (2016), 'Het Plan R. Het Actieplan Radicalisme', https://www.besafe.be/sites/besafe.localhost/files/u18/brochure_radicalisme_nl.pdf (bezoekt op 20 december 2017).
- FOD Justitie (2015), 'Actieplan Aanpak radicalisering in gevangenis', 11 maart, <http://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/Plland%27actionradicalisation-prison-NL.pdf> (bezoekt op 4 december 2017).
- France 24 (2014), 'Le parcours chaotique du premier Français accusé de jihad en Syrie', 18 oktober, <http://www.france24.com/fr/20141017-france-parcours-chaotique-premier-francais-accuse-jihad-syrie-flavien-moreau-justice-proces-> (bezoekt op 12 december 2017).

- France 24 (2016), 'Deux Français partis en Syrie condamnés par la justice à six et dix ans de prison', *France 24*, 8 januari, <http://www.france24.com/fr/20160108-justice-francaise-condamne-jihadistes-partis-syrie-prison-ei-radicalisation> (bezoekt op 12 december 2017).
- Frankfurter Allgemeine (2017), 'Terrorprozesse gegen islamistische Kämpfer vor dem Abschluss', 23 oktober, <http://www.faz.net/aktuell/rhein-main/frankfurt-terrorprozesse-gegen-mutmassliche-islamistische-kaempfer-vor-dem-abschluss-15259420.html> (bezoekt op 20 oktober 2017).
- Gallagher, Ryan (2017), 'To Syria and Back: Josh Walker Fought Against ISIS. He Almost Got Killed. Now He's Charged With Terrorism', *The Intercept*, 10 juli, <https://theintercept.com/2017/07/10/josh-walker-isis-uk-terrorism-charge-ygp-syria/> (bezoekt op 20 december 2017).
- Gazet van Antwerpen (2016), 'Antwerpenaar die in Syrië wilde gaan strijden weer vrijgelaten', maart 14, http://www.gva.be/cnt/dmf20160314_02181267/antwerpse-syriestrijders-onderschept-in-turkije (bezoekt op 5 december 2017).
- Gazet van Antwerpen (2016a), 'Antwerpen die in Syrië wilde gaan strijden weer vrijgelaten', 14 maart, http://www.gva.be/cnt/dmf20160314_02181267/antwerpse-syriestrijders-onderschept-in-turkije (6 november 2017).
- Gerechtshof Den Haag (2016), 'Uitspraak', 20 juni, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2016:1733> (bezoekt op 5 december 2017).
- Gerichte in Berlin (2015), 'Mehrfährige Haftstaffe für Unterstützung islamistischer Terrororganisation in Syrien', 14 september, <https://www.berlin.de/gerichte/presse/pressemitteilungen-der-ordentlichen-gerichtsbarkeit/2015/pressemitteilung.426384.php> (bezoekt op 11 december 2017).
- Guardian (2015), '20-year-old jailed for six years over attempt to join Islamic State', 27 mei, <https://www.theguardian.com/uk-news/2015/may/27/zakariya-ashiq-jailed-walter-mitty-islamic-state-syria> (bezoekt op 14 december 2017).
- Guardian (2016), 'British Muslim convert jailed over plan to take children to Isis in Syria', 23 mei, <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/may/23/british-muslim-convert-lorna-moore-jailed-plan-children-isis-syria> (bezoekt op 14 december 2017).
- Guardian (2017), 'Only option is to kill British Isis fighters in Syria, says minister', 22 oktober, <https://www.theguardian.com/politics/2017/oct/22/only-option-is-to-kill-british-isis-fighters-in-syria-says-minister> (bezoekt op 20 december 2017).
- Halliday, Josh (2014), 'London brothers who admitted going to Syrian terror training camp jailed', *Guardian*, 26 november, <https://www.theguardian.com/uk-news/2014/nov/26/london-brothers-syrian-terror-training-camp-jailed> (bezoekt op 14 december 2017).
- Het Laatste Nieuws (2016a), '“Terreurcel bestelde tickets naar Syrië”', 31 mei, <https://www.hln.be/regio/antwerpen/-terreurcel-bestelde-tickets-naar-syrie~a3263adf/> (bezoekt op 5 december 2017).
- Het Laatste Nieuws (2016b), 'Fouad Belkacem in beroep tot 12 jaar cel veroordeeld', 27 januari, <https://www.hln.be/nieuws/binnenland/fouad-belkacem-in-beroep-tot-12-jaar-cel-veroordeeld~a7ca3a5f/> (bezoekt op 5 december 2017).
- Het Laatste Nieuws (2016c), 'Nieuw proces voor kopstuk Sharia4Belgium op 20 oktober', 14 juli, <https://www.hln.be/regio/antwerpen/nieuw-proces-voor-kopstuk-sharia4belgium-op-20-oktober~a2f186e2> (bezoekt op 5 december 2017).
- Het Laatste Nieuws (2016d), 'Rechter licht alibi van Syriëganger weg: “Op citytrip naar Istanboel?”', 25 januari, <https://www.hln.be/nieuws/binnenland/rechter-lucht-alibi-van-syrieganger-weg-op-citytrip-naar-istanboel~afad0eb0/> (bezoekt op 20 december 2017).
- HM Government (2016), 'CONTEST - The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism: Annual Report for 2015'.
- Home Office (z.d.), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/612076/20170503_Pro_scription.pdf (bezoekt op 20 december 2017).
- International Crimes Database (z.d.), 'R v. Mohommod Hassin Nawaz and Hamza Nawaz', <http://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/3285/Mohommod-Hassin-Nawaz-and-Hamza-Nawaz/> (bezoekt op 14 december 2017).
- Jacquín, Jean-Baptiste (2016), 'Radicalisation en prison : le gouvernement abandonne les unités spécialisées', *Le Monde*, 25 oktober, http://www.lemonde.fr/societe/article/2016/10/25/detenus-radicalises-le-ministre-le-la-justice-annonce-la-fin-des-cinq-unites-dediees_5019978_3224.html (bezoekt op 12 december 2017).

- Jacquin, Jean-Baptiste, Julia Pascual en Soren Seelow (2016), 'Le procureur de Paris François Molins : « Le risqué d'attentat est renforcé »', *Le Monde*, 2 september, http://www.lemonde.fr/police-justice/article/2016/09/02/francois-molins-l-affaiblissement-de-l-ei-renforce-le-risque-d-attentat_4991439_1653578.html?xtmc=francois_molins&xtcr=33 (bezocht op 20 december 2017).
- Le Devin, Willy (2016), 'Attaques contre des surveillants d'Osny : Bilal Taghi, un détenu discret et réfractaire', *Libération*, 6 september, http://www.liberation.fr/france/2016/09/06/attaques-contre-des-surveillants-d-osny-bilal-taghi-un-detenu-discret-et-refractaire_1486357 (bezocht op 12 december 2017).
- Le Figaro (2016), 'Neuville: présentations sociales suspendues pour "plusieurs centaines" de djihadistes', 12 oktober, <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2016/10/12/97001-20161012FILWWW00229-neuville-prestations-sociales-suspendues-pour-plusieurs-centaines-de-djihadistes.php> (bezocht op 21 januari 2017).
- Le Figaro (2016), 'Prison ferme pour quatre jeune Français qui avaient tenté de partir en Syrie', 23 maart, <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/03/23/01016-20160323ARTF00388-prison-ferme-pour-quatre-jeunes-francais-qui-avaient-tente-de-partir-en-syrie.php> (bezocht op 12 december 2017).
- Le Figaro (2017), '15 mois à 6 ans de prison pour six djihadistes', 20 februari, <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2017/02/20/97001-20170220FILWWW00165-15-mois-a-6-ans-de-prison-pour-six-djihadistes.php> (bezocht op 12 december 2017).
- Le Journal du Dimanche (2015), 'Cheikhou Diakhaby, proche des Kouachi, devant le juge antiterroriste', 22 januari, <http://www.lejdd.fr/Societe/Cheikhou-Diakhaby-un-nouveau-suspect-devant-le-juge-antiterroriste-dans-l-enquete-des-attentats-de-Charlie-Hebdo-et-de-l-Hyper-Cacher-714078> (bezocht op 12 december 2017).
- Le Monde (2014), 'Les deux lycéens français partis pour le djihad en Syrie en garde à vue à Toulouse', 29 januari, http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2014/01/29/les-deux-lyceens-francais-partis-pour-le-djihad-en-syrie-en-garde-a-vue_4356375_3218.html (bezocht op 12 december 2017).
- Le Monde (2017), 'Filière djihadiste de Strasbourg : des peines aggravées, d'autres confirmées en appel', 9 mei, http://www.lemonde.fr/police-justice/article/2017/05/09/filiere-djihadiste-de-strasbourg-peines-aggravees-ou-confirmees-en-appel_5124950_1653578.html (bezocht op 12 december 2017).
- Le Point (2014), 'Flavien Moreau, premier jihadiste rentré de Syrie jugé à Paris', 17 oktober, http://www.lepoint.fr/societe/flavien-moreau-premier-jihadiste-rentre-de-syrie-juge-a-paris-17-10-2014-1873550_23.php (bezocht op 12 december 2017).
- Legal Tribune Online (2015a), 'Schusswaffen zur Selbstverteidigung', 27 oktober, <https://www.lto.de/recht/nachrichten/n/bgh-urteil-3-str-218-15-allgaeuer-islamistenprozess-anti-terror-vorbereitungshandlung/> (bezocht op 11 december 2017).
- Legal Tribune Online (2015b), 'Schusswaffen zur Selbstverteidigung', 27 oktober, <https://www.lto.de/recht/nachrichten/n/bgh-urteil-3-str-218-15-allgaeuer-islamistenprozess-anti-terror-vorbereitungshandlung/> (bezocht op 11 december 2017).
- Liga voor de mensenrechten (2016), 'Visitekst detentie - radicalisering', <https://mensenrechten.be/bestanden/uploads/pdf/Liga%20detentie%20radicalisering%2017062016.pdf> (bezocht op 5 december 2017).
- MDR Sachsen (2017), 'Expertenkommission sieht grobe Fehler im Fall al-Bakr', 24 januari, https://www.mdr.de/sachsen/expertenkommission-fall-al-bakr-abschlussbericht-100_page-1_zc-43c28d56.html (bezocht op 11 december 2017).
- Minister van Binnenlandse Zaken en minister van Justitie (2015), 'Omzendbrief betreffende de informatieuitwisseling rond en de opvolging van de foreign terrorist fighters afkomstig uit België en de inperking van de dreiging die ervan uitgaat'.
- Ministère des Affaires Étrangères (2015), 'Official speeches and statements of January 15, 2015', 15 januari, <http://basedoc.diplomatie.gouv.fr/exl-doc/FranceDiplomatie/PDF/baen2015-01-15.pdf> (bezocht op 20 december 2017).
- Ministry of Justice (2016), 'Summary of the main findings of the review of Islamist extremism in prisons, probation and youth justice', augustus 2016, <https://www.gov.uk/government/publications/islamist-extremism-in-prisons-probation-and-youth-justice/summary-of-the-main-findings-of-the-review-of-islamist-extremism-in-prisons-probation-and-youth-justice> (bezocht op 12 december 2017).
- Ministry of Justice (2017), 'Radical extremists moved as first separation centre opens', 6 juli, <https://www.gov.uk/government/news/radical-extremists-moved-as-first-separation-centre-opens> (bezocht op 14 december 2017).

- Montemayor, Stephen (2017), 'First of Minnesota's ISIS defendants wins release from federal halfway house', *StarTribune*, 9 november, <http://www.startribune.com/yusuf-wins-release-from-halfway-house-in-isis-case/456407163/> (bezoekt op 14 december 2017).
- Moore, Jack (2017), 'U.S. National David Taylor Killed Fighting ISIS For Kurdish Militia in Syria', *Newsweek*, 25 juli, <http://www.newsweek.com/us-national-david-taylor-killed-fighting-isis-syria-641566> (bezoekt op 20 december 2017).
- Morris, Steven (2017), "Briton who shot himself to avoid capture by Isis was 'heroic young man'", *Guardian*, 2 augustus, <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/02/briton-who-shot-himself-to-avoid-capture-by-isis-was-heroic-young-man> (bezoekt op 20 december 2017).
- Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2016), 'Zevende voortgangsrapportage Integrale aanpak jihadisme', november, https://www.nctv.nl/binaries/11112016%20TK%20Bijlage%201%20Zevende%20Voortgangsrapportage%20Actieprogramma_tcm31-214357.pdf (bezoekt op 20 december 2017).
- Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (z.d.), 'Jihadisme', <https://www.nctv.nl/organisatie/ct/terrorismebestrijding/Jihadisme/jihadisme.aspx> (bezoekt op 20 december 2017).
- Oberlandesgericht Düsseldorf (2016), 'Nr. 20/2016 Haftstrafe wegen Verabredung einer Mitgliedschaft in der ausländischen terroristischen Vereinigung "Junud al-Sham" ("Soldaten Syriens")', 14 juni, http://www.olg-duesseldorf.nrw.de/behoeerde/presse/archiv/Pressemitteilungen_aus_2016/20160614_PM_Urteil-Sabri-El-D_/index.php (bezoekt op 11 december 2017).
- Oberlandesgericht Düsseldorf (2017), 'Zoubir L.: 2 Jahre und 6 Monate Freiheitsstrafe wegen versuchter Mitgliedschaft in der ausländischen terroristischen Vereinigung JAMWA', 15 februari, http://www.olg-duesseldorf.nrw.de/behoeerde/presse/archiv/Pressemitteilungen_aus_2017/20170215_PM_Urteil-Zoubir-L_/index.php (bezoekt op 11 december 2017).
- Oberlandesgericht Frankfurt am Main (2016a), 'Oberlandesgericht Frankfurt am Main spricht Aria L. wegen Begehung eines Kriegsverbrechens gegen Personen im Zusammenhang mit dem Bürgerkrieg in Syrien schuldig', 12 juli, https://olg-frankfurt-justiz.hessen.de/irj/OLG_Frankfurt_am_Main_Internet?rid=HMdJ_15/OLG_Frankfurt_am_Main_Internet/nav/d44/d4471596-ad85-e21d-0648-71e2389e4818.3ed60b46-2d1d-d551-d064-8712ae8bad54...11111111-2222-3333-4444-10000005004%26_ic_uCon_zentral=3ed60b46-2d1d-d551-d064-8712ae8bad54%26overview=true.htm&uid=d4471596-ad85-e21d-0648-71e2389e4818 (bezoekt op 11 december 2017).
- Oberlandesgericht Frankfurt am Main (2016b), 'Oberlandesgericht Frankfurt am Main verurteilt Abdelkarim E. wegen Mitgliedschaft in der ausländischen terroristischen Vereinigung "ISIS" und Kriegsverbrechen gegen Personen', 8 november, https://olg-frankfurt-justiz.hessen.de/irj/OLG_Frankfurt_am_Main_Internet?rid=HMdJ_15/OLG_Frankfurt_am_Main_Internet/nav/d44/d4471596-ad85-e21d-0648-71e2389e4818.1487d940-0592-851d-0648-712ae8bad548...11111111-2222-3333-4444-10000005004%26_ic_uCon_zentral=1487d940-0592-851d-0648-712ae8bad548%26overview=true.htm&uid=d4471596-ad85-e21d-0648-71e2389e4818 (bezoekt op 21 december 2017).
- Oehmichen, Anna (2009), *Terrorism and Anti-Terror Legislation: The Terrorised Legislator – A Comparison of Counter-Terrorism Legislation and Its Implications on Human Rights in the Legal Systems of the United Kingdom, Spain, Germany and France* (Antwerp / Oxford / Portland: Intersentia).
- Piquet, Caroline (2016), 'Surveillants agressés : Bilal T., du djihad rate à la prison d'Osny', *Le Figaro*, 8 september, <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2016/09/07/01016-20160907ARTFIG00226-surveillants-agresses-bilal-t-du-djihad-rate-a-la-prison-d-osny.php> (bezoekt op 12 december 2017).
- Politie's Efterretningstjeneste (2014), 'Årligredøgørelse 2014', <https://www.pet.dk/Publicationer/%c3%85rsberetninger.aspx> (bezoekt op 20 december 2017).
- Premier Ministre (2016), 'Plan d'action contre la radicalisation et le terrorisme', <http://www.gouvernement.fr/partage/7050-plan-d-action-contre-la-radicalisation-et-le-terrorisme> (bezoekt op 20 december 2017).
- Raad van de Europese Unie (2008), 'Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28 November 2008 amending Framework Decision 2002/475/JHA on combating terrorism', *Official Journal of the European Union*, L 330/21.

- Rechtbank Den Haag (2015), 'Uitspraak', 10 december, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2015:14365> (bezoekt op 5 december 2017).
- Rechtbank Gelderland (2016), 'Uitspraak', 15 juni, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBGEL:2016:3239> (bezoekt op 20 december 2017).
- Rechtbank Midden-Nederland (2016a), 'Uitspraak', 26 september, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBMNE:2016:5144> (bezoekt op 20 december 2017).
- Rechtbank Midden-Nederland (2016b), 'Uitspraak', 3 juni, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBMNE:2016:3000> (bezoekt op 20 december 2017).
- Rechtbank Rotterdam (2016), 'Uitspraak', 4 augustus, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBROT:2016:6105> (bezoekt op 5 december 2017).
- Retsinformation (z.d.), 'Straffeloven', <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=192080> (bezoekt op 21 december 2017).
- Rheinische Post (2017), 'Salafist muss für zweieinhalb Jahre in Haft', 16 februari.
- Rijksoverheid (2016), 'Nationale Contraterrorismestrategie 2016-2020' (Den Haag).
- Roßmann, Robert (2016), 'Bundesjustizminister lehnt zentrales Gefängnis für Terroristen ab', *Süddeutsche Zeitung*, 19 oktober, <http://www.sueddeutsche.de/politik/fall-dschaber-al-bakr-bundesjustizminister-lehnt-zentrales-gefaengnis-fuer-terroristen-ab-1.3211973> (bezoekt op 11 december 2017).
- Rucki, Alexandra (2015), 'Teenager who travelled to Syrian border from Manchester in an attempt to join ISIS is jailed for four years', *Manchester Evening News*, 11 december, <http://www.manchestereveningnews.co.uk/news/greater-manchester-news/teenager-isis-syria-manchester-airport-10585602> (6 november 2017).
- Schmitt, Eric (2017), 'ISIS Fighters Are Not Flooding Back Home to Wreak Havoc as Feared', *New York Times*, 22 oktober, <https://www.nytimes.com/2017/10/22/us/politics/fewer-isis-fighters-returning-home.html?ref=collection%2Fnewseventcollection%2FThe%20Trump%20White%20House&action=click&contentCollection=Asia%20Pacific&module=Collection®ion=Marginalia&src=me&version=newsevent&pgtype=article> (bezoekt op 20 december 2017).
- Skjoldager, Morten en Jakob Sheikh (2014), 'Mindreårig syrienskriger fik pas trods rejseforbud', *Politiken*, 19 juni, <http://politiken.dk/indland/art5521568/Mindre%C3%A5rig-syrienskriger-fik-pas-trods-rejseforbud> (bezoekt op 20 december 2017).
- Soullier, Lucie (2016), 'Filière djihadiste de Strasbourg : qui est Karim Mohamed-Aggad, frère d'un kamikaze du Bataclan', *Le Monde*, 7 juni, http://www.lemonde.fr/police-justice/article/2016/06/07/filiere-djihadiste-de-strasbourg-dix-ans-de-detention-requis-contre-karim-mohamed-aggad_4940728_1653578.html (bezoekt op 12 december 2017).
- Steinberg, Guido (2016), 'Junud al-Sham and the German Foreign Fighter Threat', *CTC Sentinel*, Vol. 9, Nr. 2, pp. 24-27.
- Süddeutsche Zeitung (2016), 'Gefängnis für Gefährder', 17 oktober, <http://www.sueddeutsche.de/politik/islamismus-gefaengnis-fuer-gefaehrder-1.3209817> (bezoekt op 11 december 2017).
- The Local (2015), 'Danish prisons separate radicalized inmates', 4 november, <https://www.thelocal.dk/20151104/danish-prisons-to-separate-radicalised-inmates> (bezoekt op 5 december 2017).
- Thiolay, Boris (2015), 'Qui est Cheikhou Diakhaby, ancien djihadiste et ami des frères Kouachi?', *L'Express*, 22 januari, https://www.lexpress.fr/actualite/societe/qui-est-cheikhou-diakhaby-ancien-djihadiste-et-ami-des-freres-kouachi_1643650.html (bezoekt op 12 december 2017).
- Toft, Emma (2017), 'Højesteret Danskfødt syrienkriger mister statsborgerskabet', *DR*, 14 november, <https://www.dr.dk/nyheder/indland/hojesteret-danskfoedt-syrienkriger-mister-statsborgerskabet> (bezoekt op 21 december 2017).
- Travis, Alan (2016), 'UK government considers single secure jail unit for Islamist terrorists', *Guardian*, 13 februari, <https://www.theguardian.com/society/2016/feb/12/government-considers-single-supermax-jail-islamist-terrorists> (bezoekt op 14 december 2017).

- Travis, Alan (2017), “Extremist prisoners to be held in ‘separation centres’ inside jails”, *Guardian*, 21 april, <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/apr/21/extremist-inmates-to-be-held-in-separation-centres-inside-prisons> (bezoekt op 20 december 2017).
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2016), ‘Brief van de minister van Veiligheid en Justitie’, Vergaderjaar 2015-2016, 29 754, Nr. 388.
- U.S. Department of State (2017), ‘Country Reports on Terrorism 2016’, juli, <https://www.state.gov/documents/organization/272488.pdf> (bezoekt op 20 december 2017).
- Unger, Christian (2017), ‘Wie der Staat gegen den Dschihad hinter Gittern kämpft’, *Westfälische Rundschau*, 6 september, <https://www.wr.de/politik/wie-der-staat-gegen-den-dschihad-hinter-gittern-kaempft-id211832565.html> (bezoekt op 11 december 2017).
- United States District Court – Northern District of Illinois – Eastern Division (2014), ‘United States of America v. Mohammed Hamzah Khan’, 6 oktober, <https://extremism.gwu.edu/sites/extremism.gwu.edu/files/Khan%20%20M.%20Criminal%20Complaint.pdf> (bezoekt op 14 december 2017).
- United States District Court – Northern District of Texas (2015), ‘United States of America v. Bilal Abood’, 13 mei, <https://extremism.gwu.edu/sites/extremism.gwu.edu/files/Abood%20Criminal%20Complaint.pdf> (bezoekt op 14 december 2017).
- United States District Court for the District of Minnesota (2016), ‘United States of America v. Mohamed Abdihamid Farah, Adnan Abdihamid Farah, Abdurahman Yasin Daud, Zacharia Yusuf Abdurahman, Hanad Mustafe Musse and Guled Ali Omar’, 15 april, <https://extremism.gwu.edu/sites/extremism.gwu.edu/files/Abdurahman%20%20Z.%20Complaint.pdf> (bezoekt op 14 december 2017).
- Van der Woude, Maartje (2009), ‘Over het verleden, het heden en de toekomst van strafrechtelijke terreurbestrijding in Nederland’, *PROCES*, Vol. 88, Nr. 1, pp. 5-14.
- Van Ginkel, Bibi en Eva Entenmann (2016), ‘The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union – Profiles, Threats & Policies’, *International Centre for Counter-Terrorism – The Hague*, https://www.icct.nl/wp-content/uploads/2016/03/ICCT-Report_Foreign-Fighters-Phenomenon-in-the-EU_1-April-2016_including-AnnexesLinks.pdf (bezoekt op 12 december 2017).
- Veldhuis, Tinka, Ernestine H. Gordijn, Siegwart M. Lindenberg en René Veenstra (2010), ‘Terroristen in Detentie. Evaluatie van de Terroristenafdeling’, *Rijksuniversiteit Groningen*.
- Verdot-Belaval, Anthony (2014), ‘Une première : un djihadiste français condamné à 7 ans de prison’, *Paris Match*, 13 november, <http://www.parismatch.com/Actu/Societe/Une-premiere-un-djihadiste-francais-condamne-a-7-ans-de-prison-Flavien-Moreau-651464> (bezoekt op 12 december 2014).
- Verhaeghe, Chris (2017), ‘Grootmoeder probeert naar front in Syrië te reizen met kleinkinderen’, *Persinfo*, 10 maart, <https://www.persinfo.org/nl/nieuws/artikel/grootmoeder-probeert-naar-front-in-syrie-te-reizen-met-kleinkinderen/29721> (bezoekt op 20 december 2017).
- Vlaamse Regering (2015), ‘Actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme’.
- Welt (2016), ‘Mutmaßlicher Dschihadist aus Dippoldiswalde freigesprochen’, 26 september, <https://www.welt.de/regionales/sachsen/article158372053/Mutmasslicher-Dschihadist-aus-Dippoldiswalde-freigesprochen.html> (bezoekt op 11 december 2017).
- Wittendorp, Stef, Roel de Bont, Edwin Bakker en Jeanine de Roy van Zuidewijn (2017a), ‘Persoonsgerichte aanpak Syrië/Irak-gangers. Een vergelijking tussen Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, het VK en de VS’, *Instituut Security and Global Affairs (ISGA)*, Universiteit Leiden.
- Wittendorp, Stef, Roel de Bont, Jeanine de Roy van Zuidewijn en Edwin Bakker (2017b), ‘Beleidsdomein aanpak jihadisme. Een vergelijking tussen Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, het VK en de VS’, *Instituut Security and Global Affairs (ISGA)*, Universiteit Leiden.

Over de auteurs

Stef Wittendorp is als onderzoeker verbonden aan het *Institute of Security and Global Affairs* (ISGA) aan de Universiteit Leiden en als promovendus aan de Rijksuniversiteit Groningen. Bij het ISGA is hij verantwoordelijk voor het onderzoeksproject ‘Inventarisatie beleid en wetgeving aanpak jihadisme’. Zijn proefschrift behandelt de ontwikkeling van contraterroreisme als beleidsterrein van de Europese Gemeenschap en de Europese Unie (1970-2015). Hierover publiceerde hij in het *Journal of Common Market Studies* en in *Global Society*.

Edwin Bakker is hoogleraar terrorisme en contraterroreisme bij ISGA aan de Universiteit Leiden. Hij is Research Fellow bij het ICCT. Tot zijn onderzoeksinteresses behoren jihadistisch terrorisme in het algemeen en jihadistische foreign fighters in het bijzonder en de maatschappelijke en politieke impact van terrorisme.

Over het *Institute of Security and Global Affairs* (ISGA)

ISGA is onderdeel van de Faculteit Governance and Global Affairs en gevestigd in Den Haag. Het is een multidisciplinaire onderzoeksomgeving met vier zwaartepunten: Terrorism and Political Violence; Security and Cyberspace; Diplomacy and Global Affairs; Governance of Crises; en Intelligence and Security.